

A ROMÁNIAI FÖLD LEHETŐSÉGEI

Írta: ILIE CRISTEA (Aiud)

A román államnak a Dnyeszter, a Fekete tenger, a Duna és a Tisza között fekvő területe, ahogyan azt a békeszerződés megalkotta, nagyon mozgalmas életű földdarab. Századok folyamán állandóan a legélénkebb vetélkedések tárgya volt Elsősorban azért, mert nagy világutak kereszteződnek itt: nemcsak Kelet és Nyugat, hanem Észak és Dél között is hidat alkot; másrészt: természeti gazdagsága is jelentékeny.

Az Ó-korban Dárius, a nagy perzsa uralkodó a Duna lapályán akart kegyelemdőfést adni a nyugtalankodó szkitháknak. A római telepések az erdélyi aranybányák körül tömörültek, a terület többi része már kevésbé érdekelte őket. (Kapitalizmusuk csak civilizált vidékekre igyekezett, s ott hódított, ahol kínálkozott valami a győzteseknek; igazolja ezt, hogy a barbár Germánia ellen, amelynek akkoriban nem volt nagy a természeti gazdagsága, nem lépett fel kellő erővel.) Még később a Kárpátok hegyszorosain keresztül megindult az ázsiai néptörzsek áradata, amely előzőnlötte Európát. Az újabb korban Lengyelország törekedett dél felé a román földön keresztül, a cári Oroszország ugyancsak erre irányította hadseregeit, amikor Konstantinápolyt és a Dardanellákat akarta meghódítani és a pravoszláv Balkánt pártfogása alá keríteni. A XIX. században a nyugati világkapitalizmus is megjelent a Dunadeitánál, míg a mi időnkben az imperiálistá, Németország törekedett a nagy hódító terv, a híres Berlin-Bagdad vonal megteremtésére s ez a vonal is román területen vezetett volna keresztül.

Földrajzi fekvése okozta, hogy a román államterület állandó háborúk színhelye s a hatalmasabb szomszédok itt mindenkor szupremáciára törtek. Természetesen hol egyik, hol másik ragadott ki magának egy darabot e területből. Igaza van a román krónikásnak, amikor fájdalommal írja: „a mi országunk a rémségek útján fekszik.” (In calea răutătorilor.)

A két fejedelemség, Muntenia és Moldova, a mai román állam alapjai, az előbbieket ellenére még a legnehezebb időkben is meg tudták őrizni közigazgatási és kulturális önkormányzatukat. Elismerték a török szultán fennhatóságát, megfizették neki a kirótt adót, de ezzel szemben saját embereikkel, önmaguk kormányozták magukat. Feltűnő tehát, hogy a román nép négy-öt különböző államban és különböző rendszerek alatt élve, meg tudta őrizni etnikai egységét. Nyelve is egyik legegységesebb nyelv. A szokások és a hiedelmek, a hit mindenütt ugyanaz.

A 45. szélességi fok körüli — egyenlő távolságra az egyenlítőtől és az északi sarktól, — és nyugatra a Fekete-Balti-tenger közti földszorosától a román földterület három különböző éghajlat találkozó pontján fekszik: a keleteurópai szárazföldi éghajlat az egyik, hatása Besszarábiára, Bukovinára, Moldovára és Munteniára terjed; a másik a mérsékelt szárazföldi, amely Erdélyben uralkodik; a harmadik a közép-tengeri éghajlat Dobrudzsában és a Bánság déli részén. Ebből következik,

hogy Romániában minden ismert európai növény megtalálható. A növényzet nagy különbözősége egyik legnagyobb gazdagsága és egyik legnagyobb előnye az országnak. A Közép-Kárpátok csúcsain az alpesi zóna otthonos, utána tüstént erdős és lankás szakasz következik, míg a Duna lapályán a gyapot is megerem.

A román föld történetének egész folyamán politikai és gazdasági tekintetben egyetlen pillanat sem volt, amikor ne ismerte volna e három éghajlat-hatását. Nyugattal, kelettel, délrel összeköttetése soha meg nem szakadt. Amikor a két fejedelemség állami közigazgatásában és egyházi életében még a szláv nyelv uralkodott — akkor is erdélyi magyar és szász iparosokat hívtak be oda, hogy városokat alapítsanak. A reformáció hulláma sem tört meg a Kárpátokon; jelentős szerepe volt abban, hogy a két fejedelemségben a nemzeti nyelvet vezették be az állami közigazgatásba és az, egyházi életbe.

A román föld felülete a lehető legváltozatosabb. Szakadékos, magas hegyek tavakkal és kristályosan csillogó vizesésekkel, fennsíkok, enyhe domblejtkök erdőkkel és rétekkkel borítva, majd széles mezőségek és mély völgyek — mindmegannyi csodálatos látvány, amellyel alig tud betelni a szem.

fis a szépség mellett ott a gazdagság is. Románia közel háromszázezer négyzetkilométer területéből csupán 13% a terméketlen föld. A többi úgy mezőgazdasági, mint ipari szempontból hasznosítható. Sőt valószínű, hogy a modern technika segítségével még, ez a 13% terméketlen terület is eltűnik. A Régi-Királyság talajának csodás termékenysége kiegészül az erdélyi és bánáti altalaj rendkívüli gazdagságával. Románia könnyen mezőgazdasági-ipari, azaz olyan állammá válhat, amelyben az ipari termelés túlsúlyra emelkedhet. Annál is inkább, mert a Duna-torkolaton és a 450 kilométer széles tengerpart tüdön keresztül szabadon lélegzik, vagyis a legolcsóbb közlekedési utakkal rendelkezik.

A világháború s közvetlenül a nemzeti Egyesülés után minden román azt hitte, hogy hamarosan megvalósul a költő álma az „arany jövedő”-ről. És valóban, hektáronként most Románia földjén középarányosan mindössze 6-8 q. szemesgabona terem, az ország mégis 19 millió főnyi lakosságot tud eltartani és emellett igen jelentős buza és kukorica-kivitele is van. (A háború előtt a kis Románia buzakivitele évenként egymillió tonna volt.) Az észszerű és gépesített mezőgazdaság a termést — a trágyázást alig igénylő fekete talajon — hektáronként könnyen 25-30 q.-ra emelheti, mint Nyugateurópában. Következésképp feltételezhető, hogy ilyen körülmények közt az évente gabonával beültetett 13 millió hektár termőföld negyven milliós lakosságot is el tudna tartani s a kivitel is megfelelően emelkedhetne. Hogy egy ilyen gazdag lehetőségekkel rendelkező országban annyira ritka a népesség (négyzetkilométerenként 62 lélek), az csak a mezőgazdaság elmaradottságával és a társadalmi technika elégtelen fejlődésével magyarázható.

Ugyanez a helyzet az ipar terén is. Igaz, hogy nincsenek elegendő számban elsőrendű minőségű vasat és szenet szolgáltató bányáink és így nincs meg a feltétele egy hatalmas fémipar megteremtésének; de mégis van annyi ilyen bányánk, hogy vasiparunk a mainál sokkal jobban állhatna és fejlődhetne. Románia még más nemesebb fémanyagokkal is rendelkezik, többek közt a repülőiparban olyannyira fontos alumíniummal. Vannak óriási sótelepei, sőt vasat, jódot stb.-t tartalmazó gazdag ásványvíz-forrásai. Az erdők nemcsak nagyságukkal, kiterjedésükkel, hanem a bennük található fánemek változatossága révén is szinte mérhetetlen természeti kincset jelentenek. Végül ott vannak a bőséges

természeti erőforrások (lignit, petróleum, földgáz, vizesések) — ezen a téren Románia egyedül áll Európában. (Szovjetország csak ázsiai részein gazdagabb, mint a román föld.) Megvan tehát minden feltétel a fém- és vegyipar, erdészet, petróleum, élelmezési- és textiliparágak kifejlődéséhez.

Tulzás nélkül állíthatjuk, hogy a romániai föld lehetőségei gazdaságilag korlátlanok. Különösen akkor, ha meggondoljuk, hogy a legtöbb irányban nem is végezték el az ország rendszeres feltárását, és így ásványgazdaságunk minden bizonnyal nagyobb, mint hisszük.

Bizonyos, hogy az a 17 esztendő, mely az Egyesülés óta eltelt, aránylag kevés volt arra, hogy itt minden életlehetőséget gyakorlati téren hasznosíthassunk. Egy éjszaka alatt nem változhat meg egy nép gondolkozásmódja és egy esztendő alatt nem lehet mérnököket és munkásokat, s ezek nagy keretét megteremteni. Azonban, megvalósult-e a joggal várt haladás? Nem arról a túlzott derűlátással megálmódott haladásról beszélünk, amelyről még ma is sok szó esik: a gazdasági ön-ellátásáról, hanem valami sokkal szerényebberről. Van-e itt legalább valami kezdete a haladásnak?

A mezőgazdaságban nem nőtt meg a munka termelőereje. Ellenkezőleg. Az agrárreform révén keletkezett parasztgazdaságok — melyek a nagyobb egyéni birtokokból születtek — nem rendelkeznek azokkal a föltétlenül szükséges pénzügyi eszközökkel, amelyek lehetővé tennék a mezőgazdaság modern művelési alapon történő megszervezését. Minden kétség nélkül: ezen a téren a helyzetünk anakronisztikus. Amíg az ipar folytonosan tökéletesíti felszerelését, addig a kis parasztgazdaságok a legprimitívebb munkaeszközök mellett maradtak. Míg az ipar a munkamegosztás elvét követi, s a munkamegosztás alapján egyre szerveződik: a paraszt ma is mindent maga végez. Munkálja a mezőt, állatot tenyészt, szekeret javít, méheket gondoz, vagyis egyesegyedül végzi a gazdaság mindenféle munkáját. Míg a gyár csak pl. cipőt és nem egyuttal kalapot is készít, a paraszt a maga kis földdarabkáján mindenre igyekszik: buza, kukorica, burgonya, bab, kender, árpa, lucerna, stb. mind ott kell neki. Míg az iparvállalat helyzete függő és más vállalatokkal dolgozik együtt, addig a kis parasztbirtok teljes önállóságra törekszik.

Mindenki tudhatja, mi ennek a következménye. Az iparban emelkedik a gép hasznosíthatósága és megnő a specializált munkások irányításának lehetősége. A termelés költségei ezzel szemben esnek. A parasztmunka viszont egyhelyben topog. Ime, a város és falu közötti gazdasági szakadék alapja, amely szakadékot a tőkésrendszer napról-napra még mélyebbre ássa! Ime, a középkorban élő falu ezért idegen a mi civilizációnk számára.

Lehetetlen dolog, hogy e mind békétlenebb két világ sok ideig állhasson meg egymás mellett. A mezőgazdaságnak alkalmazkodnia kell: *iparággá* kell válnia. De hogyan? Láttuk, hogy a kisgazdaságot halálra ítélte az idő. Marad tehát két módozat, amelyen belül a modernizálás megkísérelhető: az *egyéni* nagybirtok és a *kollektív* nagybirtok.

Ma már minden tőkés államban, de különösen Amerikában észrevehető az utóbbi időben a mezőgazdasági birtoktestek gyors központosításának folyamata, egyvonalban az ipari központosítással. Romániában a Mihalache-féle törvény is középbirtokos-osztály megteremtését célozta az agrárreform során kiosztott földek eladási tilalmának megszüntetésével. Azonban: meg lehet-e oldani így a kérdést?

Ugy az egyéni nagybirtoknak, mint a középbirtok-rendszernek elkerülhetetlen következménye volna — ezek egy kéziben való központosí-

tása esetén, — a mezőgazdasági dolgozó réteg megnövekedése. Tehát ugyanaz a társadalmi ellentét a falun, mint a városon, ugyanaz az osztályharc. És természetesen a jövőben e mezőgazdasági dolgozói nem fogyasztanak többet, mint a mai kisparasztok, minek következtében az ipari tehetetlenség állandósulna. Egyik nagy oka Románia általja, kihasználatlanságának, hogy a parasztság nagy tömege (az egész népesség 80%-a) nem fogyasztó. A belső piac így nem fejlődhetik. Hogy a tőkés gazdaság nem képes kivergődni az általános válságból, annak mindenütt, minden államban a parasztság fogyasztás-képtelensége az oka.

Egyetlen megoldásként jelenik meg tehát a kollektív gazdaság. Győzelme csak idő kérdése.

Románia vezető osztálya egy politikai, és nem gazdasági szempontú agrárreformot hajtott végre. Az orosz példa megismétlődésétől tartva, el akarta kerülni a forradalmat és sok ideig örülhetett is bölcs előrelátásának. De alig tíz év múlva már konverziót kellett engedélyeznie a földosztásban részesült, de eladósodott és kötelezettségeinek eleget tenni nem tudó földészeknek. Az állam minden évben kukoricát küld Maramures és a Mócvidék inségeseinek, a Vörös Kereszt pedig az őszszel Bessarabia részére gyűjtött élelmi adományokat. Mindez azért, mert a román mezőgazdaság nem tudott felszabadulni az időjárási feltételek zsarnoksága alól.

A természeti gazdagság még nem jelenti a kielégítő, jó helyzetet. A cári Oroszország is gazdag föld volt, mégse tudott soha az éhségtől meg szabadulni, míg értékes ásványai bent maradtak a föld méhében. Dél-amerikai államai is gazdag földűek, de romladoznak e gazdaság közepett, mert az angol és amerikai tőkés megkaparintották.

A románok lassan eszmélnek ezekre a dolgokra. Mitsem hallhatunk ma gyakrabban, mint ezt a megállapítást: „Gazdag ország vagyunk, de nagy nélkülözések közt élünk.”

Bizonyos, hogy a helyzet nagyon fonák így. Nem is tűnik el, csak a társadalom és a munka másirányú megszervezése által.

ROMÁNIA GAZDASÁGI HELYZETE

Irta: ANDREI ERBULESCU (Bucuresti)

A román gazdaságot mélyen befolyásolta és befolyásolja most is a világgazdaság fejlődése, de a román kapitalizmus válságának néhány sajátos vonása mégis abból a módból származik, ahogy a háború végén működési területét vagyis belső piacát kialakította. A román gazdaság három olyan vidék területi összeolvadásából keletkezett, melyek azelőtt teljesen különböző társadalmi és gazdasági zónákhoz tartoztak szervesen (az Ókirályság, Erdély és Bessarabia). Ennek a heterogén együttesnek: egybeforrasztásához olyan hatalmas gazdasági tartalékokra volt szükség, ami felett a román polgárság nem rendelkezett. Így az erdélyi és bánáti ipart, amely a magyar piac szükségleteire

jesen át kellett szervezni Nagyrománia szükségleteinek megfelelően; az Ókirályság nyugati piacok befolyása alatt kialakult mezőgazdasága nem maradhatott rentábilis a külterjes gazdálkodásról a belterjes gazdálkodásra való áttérés nélkül; Bessarabiának, amely addig Odessa vidékéhez alkalmazkodott, szintén teljesen át kellett építeni gazdasági életét ahhoz, hogy az új körülményekbe beilleszkedhessen. Az Egyesülés alkal-

mával a vasutak is, amelyek addig három ország hálózatához tartoztak, olyan válságba kerültek, melyből csak sok milliárdos befektetés árán volt kiút. Az addigi „fővonalak” jórésze „mellékvonallá” degradálódott az Egyesülés után, deficitjük krónikussá vált s a szállítási költségek oly' nagy nyomást gyakoroltak az árakra, hogy ez a belső piac szűküléséhez vezetett.

Az a tény, hogy a nemzeti egység gazdaságilag heterogén területek beolvasztása által valósult meg, már kezdetől fogva „költségtöbbletet” (Unkosten) jelentett, amely hosszan, a szerkezeti válság egyik elemeként hatott ki és hat ki még ma is az ország egész gazdasági életére. Ugyancsak a területi átcsoportosulással egyidejűleg volt kénytelen az uralkodó osztály, az orosz forradalom nyomása alatt, a nagybirtokok nagy részét szétosztani. Ezt a reformot azonban úgy valósították meg, hogy a parasztok a földdel együtt nem kapták meg a szükséges felszerelést, s nem térhettek át a nagybirtokosok régi külterjes gazdálkodásáról a kisbirtok belterjes gazdálkodására. E hiányosság káros következményei hamarosan jelentkeztek és pedig: 1. a hektáronkénti termésátlag visszaesett az 1911-15. eredményekhez viszonyítva; 2. a parasztok fogyasztása növekedett, ezzel szemben csökkent a város és a falu közti csere. Így, míg 1911-15-ben 3.69 millió ha. búzával bevetett terület mellett a hektáronkénti átlagtermés 12.2 mázsa volt, addig 1926-30 között a buza hektáronkénti hozama már csak 9.8 mázsa s a bevetett területek felülete is 3.80 ha.-ra csökkent. Ugyanakkor a falu növényi és állati termékeinek csupán 50%-a került a piacra, a háború előtti 70%-kal szemben. S ami még fontosabb, míg a háború előtti Románia eladott gabonája főképp* a külföldi piacra került, addig Nagyrománia megalakulása óta a falusiak terméke túlnyomóan a belföldi piac fogyasztását elégíti ki. Ez a román gazdaság későbbi kifejlődésére nézve két döntő fontosságú következménnyel járt: a) Az állam fizetési kötelezettségeinek teljesítéséhez s az idegen tőke transzferjéhez szükséges külkereskedelmi fölösleget csak a behozatal megszorítása vagy az idegen tőke importja által lehet megvalósítani; b) tekintettel arra, hogy az állam költségvetését csak a piaczgazdaság táplálhatja, a falu csak elképesztően alacsony százalékban vesz részt az állami költségek fedezésében (1929 előtt 8-10%-kal, 1930-34-ben viszont csak 4-6%-kal.) Ez a román gazdaság második szerkezeti eleme, ami azonban csak a Leu 1928-ban bekövetkezett rögzítése s különösen a gazdasági világválság kitörése után vált láthatóvá.

Az 1927-ig tartó infláció, amit a világpiacon a nyersanyag-árak magas színvonalon való maradása kísért, leplezte azt az űrt, melyben gazdasági életünk mozgott. A mezőgazdasági termelés ugyan jóval kisebb volt, mint a háború előtt, de a folyton emelkedő árak mellett mezőgazdaságunk tényleges helyzete már csak azért sem fedődött fel, mivel a bankoktól évi 24-36%-ra felvett 40 milliárdot meghaladó kölcsön a páratlan tevékenység csalóka látszatát keltette. Az infláció álcázta ugyanakkor az ipari és kereskedelmi vállalatok állandó veszteségeit és az állami költségvetés deficitjét is: a devalorizálás és a tőzsdei spekuláció az illúzió áthatlan fátylát borították a román gazdaság összes szerkezeti bajaira. Csak a Leu stabilizálása és a világpiacon 1930-32 közt bekövetkezett zuhanása fedte fel általános költsége specifikus súlyát s mezőgazdasági válsága mélységét.

A háború utáni látszólagos prosperitást a modern Romániára s megszületésének körülményeire jellemző kezdeti tőkefelhalmozódási folyamat kísérte. Ama három vidék közül, melyek összeforrásából a jelenlegi Románia megszületett, tőkés szerkezete szempontjából, magasabb

összetételű kapitalista gazdasága folytán, Erdély volt a leghaladottabb, Besszarábia igen alacsony színvonalon állott, az Ókirályság pedig a kettő között foglalt helyet. Természetes lett volna tehát, hogy az áruk és a tőkék keringési folyamatában az értékek Erdély, s ezáltal az erdélyi tőkék oroszlánrésze fölött rendelkező Budapest és Bécs felé folytak volna. Ezt a folyamatot megakadályozta az 1919-ben kialakult helyzet, vagyis, az a tény, hogy az Egyesülés Bucuresti, vagyis az Ókirályságbeli polgárság égisze alatt történt. A politikai hatalom és a Nemzeti-Bank az Ókirályságbeli pénztőke — ebben az esetben a liberális párt — kezében lévén, az úgy irányította a közigazgatást és a valuta-politikát, hogy az Egyesülés és az infláció hasznát kizárólag az Ókirálysági polgárság élvezze. A nemzeti polgárságnak ez a csoportja, amely ura volt az ország sorsának eddig ismeretlen fokra emelte az idegen tőkék elleni harcot s megkísérelte azok teljes kiszorítását. A nemzeti polgárság első nagyarányú kísérlete volt ez arra, hogy felszabadítsa magát az idegen tőke? gyámkodása alól, s magának biztosítsa az ország nyereségének egész tömegét. Tíz évig tartott ez a kísérlet (1919-1929) s Ion Brătianu híres szava után a „prin noi înși-ne” (önmagunk által) politikájának nevezték. E harc gyászosan végződött: a román polgárság beadta a derekát.

Az ebben a korszakban alkalmazott módszereket a következőkben foglalhatjuk össze: 1. nacionalizálták, vagyis a liberális bankoknak engedték át a csatolt területek összes fontosabb vállalatait; 2. a liberális bankoknak engedték át az állam összes természeti kincseit; 3. csak úgy engedték meg a külföldi tőkebefektetéseket, ha a részvények többsége a nemzeti tőke birtokában marad; 4. a Banca Nationala a papírpénz kibocsátása által a rendelkezésére álló hiteleket csak a nemzeti vállalatoknak juttatta; 5. a mezőgazdasági termékek kivitelét magas vámilletékekkel terhelték. A mezőgazdasági termékek magas kiviteli illetékei (40.000 Lei a buza vagonjáért!) emelik egyrészt az állam bevételeit s így nagyobb lehetőséget nyújtanak a nemzeti polgárság támogatására, másrészt csökkentik a gabona belső árát. A normális árukeringés idején u. i. egy piacon belül nem lehet két ár, külön bel- és külön kül-kereskedelmi; így azok a magas árak, amiket a gazdák az infláció folytán elérhettek, veszteséget jelentettek számukra. Igaz, hogy a nagybirtokosok bőségesen kárpótolták magukat a Nemzeti Banktól kapott olcsó hitelek által, a mezőgazdák zöme azonban vesztett. Ezzel szemben az ipari és kereskedelmi vállalatok, melyek munkásaik bérét az alacsony gabona-árakhoz alkalmazták, kerestek.

A mezőgazdaság e politika által okozott megkárosításának összegét az 1919-1927 közti időszakban minimálisan 100 milliárd Lejre tehetjük. Épp úgy, ahogy az államgépezet segítségével a nemzeti polgárság birtokába jutott számtalan nacionalizált üzem és természeti kincs, épp úgy változtatták át a kiviteli illetékek által a közép- és gazdagparasztság inflációs gazdagodását elszegényedéssé. Az Egyesülés és a föld-reform két normális következménye: Erdély tulsúlybajutása és a földmivesek nagyrésznének jóléte, így változott épp az ellenkezőjévé. 1928 óta a földmivesek fejenkénti gyapotfogyasztása kisebb, mint 1909-ben. Az ország összgazdasági forgalmának pedig majdnem 40%-a összpontosult Bucurestibe.

A nemzeti polgárság 1919-ben megindított harca 1929-ben fejeződött be, egyidejűleg a valuta-rögzítéssel és a világpiacon áruk csökkenésével. Ekkor tűnt ki, hogy a nyereségek valójában veszteségek, a fölöslegek pedig hiányok. A nemzeti terület megnagyobbodása, amit földosztás és infláció kísért, a tőkés rend emelkedő korszakában a termelő erők

páratlan fejlődését kellett volna, hogy előidézze. Az a tény, hogy ezek az események a tőkés társadalom imperialista korszakában, a monopólizáló banktőke uralma alatt történtek, amelyhez még nemzeti polgárságunk sajátos észjárása is járult, ép' ellentétes eredményhez: a munkásság és a földmivesség pauperizálódásához, vagyis a belső piac szűküléséhez vezetett. Így a belső piac 1929-ben is ép' olyan egyenlőtlen maradt, mint amilyen 1919-ben volt, a román gazdaság szerkezeti hibái ugyanazok maradtak, mint a háború végén, a költségvetés és a külkereskedelmi mérleg ép' oly' kiegyensúlyozatlan, az ipari termelés pedig az 1913-as színvonal alatt, holott a legtöbb nyugati állam; már túlhaladta ezt a színvonalat. A társadalmi és természeti erőknél a kartelgazdálkodás által való elfecsérlése, kívülről pedig a külföldi tőke nyomása végül is kimerítette az Ókirályságbeli polgárság politikai erejét. Így jutott hatalomra a nyugati tőke, az erdélyi polgárság és parasztság képviselője — a nemzeti-caranista párt, mely uralomra kerülésekor nemzetgazdaságilag jelentős hozzájárulást kapott a különböző koncessziók (telefon, gyufa, hadianyag, stb....) révén felvett külföldi 20 milliárdos kölcsön formájában.

A román polgárságéhoz hasonló kísérletet hajtott végre 1919-1921 között a szerb polgárság is, de az hamarabb elvesztette a harcot. Beograd és Zágreb közti harcban bizony nem az első győzött, hanem Zágreb, amely pedig csak Horvátország fővárosa, ugyanakkor azonban a külföldi bankok és iparvállalatok képviselőinek is székhelye. Innen származik a jugoszláviai autonomista áramlatok ereje. Ezért igyekezett Beograd a hatalom kettősségét Sándor király uralmával egybefogni s végül ez magyarázza Beograd második vereségét 1934-ben és 1935-ben. Amint látjuk, ugyanolyan gazdasági és társadalmi szerkezetű államokban ugyanazon politikának, bár néhány év különbséggel, az eredményei is azonosak. S a harc csupán azért tartott rövidebb ideig Jugoszláviában, mivel a szerb polgárság gazdaságilag sokkal gyengébb, mint a román.

Történelmi példák mutatják, milyen veszélyes a tekintet nélküli gazdálkodás a hanyatlás korszakaiban. Közelkelet meghódítása az ozmanlik és Spanyolország meghódítása a kasztíliának által — mindkettő szeppei törzs volt — a világ legcivilizáltabb öntözési rendszerének szétrombolásához s Törökország és Spanyolország több évszázadra szóló megbénításához vezetett.

A román tőke pillanatnyilag megmenekült ettől a sorstól, de ez nem erényeinek, sem győzelmeinek, hanem hibáinak és vereségeinek köszönheti. A román munkások és földmivesek küzdelmével megvalósított Egység nem hozta meg azokat a gyümölcsöket, amiket adhatott volna s ez a középső rétegek tehetetlensége miatt történt. Az az inflációs álvirágzás, aminek a román polgárság hosszú éveken keresztül örvendett, megszűnt az 1927-es valutarögzítéssel egyidejűleg, 1929-ben pedig a nyersanyagok világpiaci árának zuhanása megmutatta, hogy mily nagyok a román gazdaság állandó terhei s mily kiegyensúlyozatlan Románia egész gazdasági élete. Az 1929 és 1932 között a párizsi piacon felvett 20 milliárd kölcsön nem tudta megállítani a román gazdaságot azon a lejtőn, melyen 1927 óta állandóan lefelé siklott. Ez összegből 9.7 milliárd Leit a Nemzeti Bank befagyott váltótárcájának szanálására, vagyis a N. B.-nak a csódtól való megmentésére fordították, a maradék kis részét a vasutak átszervezésébe fektették, a többit pedig a költségvetési hiányok fedezésére használták fel.

Az elemi erővel kitörő világválság Romániát tehát igen szűk belső piaccal rendelkező gazdasággal találta, melyet kartellekbe tömörült (az

ipari termelés kb. 60%-a a trösztök kezén van) s olyan magas állandó költségekkel terhelt ipar ural, amiknek csökkentéséhez a román polgárság lehetőségeit messze túlhaladó mennyiségű tőkére volna szükség. A világválság bekövetkezése így a román gazdaság sajátos válságát a végeletekig fokozta. A mezőgazdaságban a válság a következőkben nyilvánult meg:

1. A vásárlóerő 40%-kal való csökkenése; 2. a birtokviszonyok átalakulása, a kis- és középföldmivesség elszegényedése, s az 50—500 ha. birtok felett rendelkező falusi polgárság kialakulása; 3. a mezőgazdaság jelentős részének visszaesése.

Ha 1929-et 100-nak vesszük, úgy a falu által eladott termékek összértéke, az általuk vásárolt termékek értéke s e kettő viszonya (a falu tényleges vásárlóereje) a következőképpen alakult:

	A mezőgazdasági termékek ára	Az ipari	A falu tényleges vásárlóereje
1930	80.4	93	86.7
1931	61.7	74	83.8
1932	47.4	70	66.8
1933	40.4	74	54.6
1934	42.3	70	60.7
1935	46.0	80	57.0

Ezek az adatok, amiket a Román Konjunkturakutató Intézet állított össze a statisztikai anyag hiányossága miatt nem tükrözik ugyan hiven a tényleges helyzetet, de mégis világos képet nyújtanak arról a krónikus válságról, amiben a román mezőgazdaság vergődik 1935-ben a földmives csupán 57%-át tudja annak megvenni, amit 1929-ben vásárolt. Ez a helyzet különösen akkor tűnik igen súlyosnak, ha tekintetbe vesszük, hogy a jelenlegi helyzetet is csak állami beavatkozással lehet fenntartani, az állami expordíj u. i. mesterségesen emeli a belföldi piac gabonaárát. Így, ha a városok évi buza fogyasztását 100.000 vagonra tesszük s a mesterséges ártöbbletet, vagononként 15.000 lejjelel számítjuk, úgy kiderül, hogy a városok egyetlen év alatt másfélmilliárd lejjelel fizettek többet a buzáért a világpiaci árnál. Ha ehhez a számhoz még hozzá adjuk azt a kb. 300 milliót, amibe az államnak a buza árának a jelenlegi színvonalon való tartása kerül, úgy kiderül, hogy egyedül a buzáért 1.8 milliárd Lejjelel fizetjük túl. Ha ugyanilyen módon felbecsüljük a többi mezőgazdasági termék támogatásának kiadásait is, úgy arra a megállapításra jutunk, hogy a széles városi fogyasztórétegek évi 3.3 milliárd Lejjelel járnak hozzá a falu vásárlóerejének fenntartásához.

Az állam költségei csupán azért alacsonyak viszonylag, mert úgy a világ, mint Románia buza termése az 1929-33 közti átlag alatt maradt, viszont a világfogyasztás valamelyest növekedett s a világpiaci árak is emelkedtek. De ha a termés eléri a múlt évek átlagát, úgy az államnak évi 1-1.5 milliárd Lejjelel kell piacra dobnia s ezt az összeget csak infláció útján tudja megszerezni. Következésképpen a mezőgazdaság még az 1929-esnél is alacsonyabb színvonalon való megtartása csak a következő feltevések alapján lehetséges:

a) rossz termés s a szárazság verte vidékek (Délbesszarábia és Észak Erdély) nélkülötetése; b) normális termés és infláció; c) évi 3-4 milliárd Lejjelel a széles városi és falusi fogyasztóktól a falvak, főképp pedig a gazdag- és középföldmives réteg felé való irányítása.

Azonban a mai helyzet fenntartása, vagyis a falu vásárlóerejének az 1929-esnél 40%-kal alacsonyabb szinten való rögzítése a mezőgazdaság további pusztulásának folyamatát jelenti, vagyis a város és a falu közti csere csökkenéséhez, a felszerelés elhanyagolásához, a természetes gazdálkodáshoz való visszatéréshez s végül nemcsak a hektáronkénti hozam, hanem a bevetett területek kisebbedéséhez vezet. Másrészt a szegény- és középföldmivesek jelentős részének elszegényedése hatalmas a gazdagföldmives réteg kialakulását segíti elő, mely a nagybirtokosok társadalmi szerepét veszi át. Az 1930. évi népszámlálás 700.000 földnélküli falusi munkást állapított meg, holott számukat 1924-ben csak 400.000-re becsülték. Ez a szám 1935-ben legalább 1.200.000-re emelkedett, ha számításaink alapjául a Pénzügyminisztérium statisztikáit vesszük, nem is beszélve arról a 3-400.000 földmivesről, aki a földreform óta vándorolt be a városokba. Ha ezeket a tényeket összevetjük a nagybirtok eltűnésével s a kis földmives birtokok tömeges eladásával 1928-1935 között, úgy megerősítve látjuk azt az állításunkat, hogy valóban kialakult a falvakon az 50-500 hektáros középbirtokosok polgársága, amely nagymértékben a háború előtti nagybirtokosok helyébe lépett. (Erről a kérdéstről lehetetlen pontos adatokat szerezni, de a háború előtti statisztikáknak a pénzügyminisztérium 1934. évi közleményeivel való összehasonlításából világosan kitűnik a fejlődés iránya.) E folyamatot különösen meggyorsította az utóbbi két év folyamán a szárazság, mely a takarmányárak megrágulását idézte elő s a földmivesteket földjük és állataik eladására kényszerítette.

A román mezőgazdaság fejlődését tehát a következőkben foglalhatjuk össze:

1. 1927-ig a bojár-nagybirtok megszüntetése s a mezőgazdaság a városi polgárság javára való kisajátítása. 2. 1927 után a nagybirtok maradványainak szinte teljes eltűnése, a kis- és középföldmivesség egy részének teljes elszegényedése. (Egész falvakról beszélnek, melyek 1930 óta semmit sem vásároltak a városból.) A román nemzetgazdaság szerkezetéből és a világpiac helyzetéből kiindulva viszont a fejlődés irányát a következőkben vázolhatjuk:

a) A falusi polgárság tovább növekszik a városi fogyasztók és a szegény földmivesek költségén. Ez a falu felvevőképességének a megnagyobbodását hozza magával, de csak a termeléshez szükséges ipari termékekben. — b) A kis- és középföldmivesség széles rétegeinek elszegényedése miatt a tömegfogyasztási cikkekben a falusi piac hosszú időre szóló összezsugorodása várható.

E jelenségek már 1934-35-ben éreztették hatásukat. Kereslet jelentkezett mezőgazdasági gépekben és eszközökben, holott a romániai falu ezekből a termékekből eddig szinte semmit sem fogyasztott, ezzel szemben, különösen 1935-ben, a bőrárak, a textilanyagok és a dohány fogyasztása határozottan visszaesett.

A nemzetgazdaság többi ágának tevékenysége az 1929-1935 közti időszakban szorosan összefüggött az ország bankrendszerének a középeurópai bankbukásokat követő összeomlásával s az 1931-ben megkezdődött és azóta szakadatlanul folytatódó iparosodási folyamattal.

A teljes bankgépezet tényleges megbénulása, amit az állam külföldi kölcsöneivel való első szanálás követett, akarva, nem akarva magával hozta a termelési és a szétosztási apparátus „racionalizálását.” Azt jelenti ez, hogy a bankokból az állam megmentette, ami még menthető volt, az ipar és a kereskedelem pedig elbocsátotta alkalmazottainak egy részét. 1932-ben a hivatalos munkánélküli nyilvántartás 55 ezer munkánélkülit ismert be. tényleges számuk azonban megközelítette a 300.000-et.

A nyersanyagok világpiaci áresésével kapcsolatban a vámvédelem érezhetően növelte a vállalatok rentabilitását. A vámtarifa, melynek védelme alatt a belföldi ipar fejlődött nem a behozott áruk értékét, hanem minőségét és mennyiségét vette tekintetbe. Így azután, mikor a világpiaci árak 50–70 százalékkal zuhantak, az egységenkénti vámvédelem tetemesen növekedett.

A Leu elértektelenedésétől való félelem sok eddig teaurált tőkét készített az építkezésekben való részvételre, 1933 óta pedig a kontingentálási rendszer gyakorlatilag határtalan vámvédelmet jelent. Ily módon alakultak ki már 1931-32-ben a gyors ipari fejlődés előfeltételei. A belföldi ipar először az eddig külföldről behozott fogyasztási cikkeket (textil, bőr-áru, stb.) állította elő, azután a félgyártmányokra vetette rá magát. Az 1931-ben megindult építkezési hullám a következő években is folytatódott, mivel az inflációtól való félelem nemhogy csökkent volna, hanem még tovább erősödött, s emellett a régi épületeknek a modern épületekkel szemben való elértektelenedése is növelte az építkezések rentabilitását.

Az ipari termelés e tényezők hatása alatt történt fellendülése a külföldi tőke teljes kizárásával folyt le s az erdélyi polgárság Bucuresti, vagyis a liberális párt és a Nemzeti Bank köré történt átcsoportosulását hozta magával. A felfelé ivelő konjunktura, amit a nemzeti polgárság erőinek új elhelyezkedése kísért, megint a liberális pártot vitte kormányra. A kormány szanálta a bankok, az ipar és kereskedelem gépezetét. Az a kb. 7 milliárd Lej, amit a liberális kormányzat különböző formában a nagypolgárságnak juttatott, valamelyest rendezte a nagyvállalatok helyzetét. Végül is a transzfer keresztülvihetetlensége miatt kb. 8-10 milliárd olyan tőke gyűlt fel az országban, amit a külföldi hitelezőknek kellett volna kifizetni. Ez a tőke szintén a piacra került s az iparban talált elhelyezkedésre.

Tőkebőség, valutaelértektelenedés, az üzemek megnövekedett rentabilitása, a külföldről való készárubehozatal teljes megszüntetése — ezek azok a tényezők, amik az ipari termelés eddig elnemért színvonalra való emelkedését előidéztek.

A román Konjunkturakutató Intézet számadatai szerint az ország ipari termelése (a következőképpen alakult (1927=100)):

	Ipari	Bányászat és petróleum termelés	összesen
1924	72.6	58.2	70.8
1929	117.3	139.7	117.9
1932	96.0	166.3	104.4
1933	118.4	167.1	121.0
1934	147.9	184.5	146.1
1935*	140.0	185.0	139.0

* Ideiglenes számok.

Ebből a táblázatból kitűnik, hogy az ipari termelés, amely 1934-ben 1924-hez viszonyítva 100 százalékos, 1932-hez viszonyítva pedig 50 százalékos emelkedést mutatott, 1935-ben valamelyest visszaesett, míg a bányászat termelése 1935-ben is az 1934-es színvonalon maradt, ami az 1924-es termelés háromszorosának felel meg. Reá kell mutatnunk azonban arra, hogy az ipari termelés emelkedése 1934-ig s az 1935. évi csökkenése kizárólag a fogyasztási cikkek és az építő-anyagok termelésének növekedéséből származott. Az 1932-35 közti fejlődés teljes egészében a régi iparágaknak tulajdonítható, melyek növekedett tevékenységet fejtettek ki. Az ipar csak akkor keres új munkaterületeket, amikor a piac már telítve

van s a fogyasztó tömegek vásárlóereje csökken.

A válság kitörése óta a földmivesek, bérmunkások és hivatalnokok vásárló ereje a következő változásokon ment keresztül (1929-100): (Ideiglenes számok):

1931	1930	1932	1932	1933	1934	1935
Bérmunkások és hivatalnokok	133	135	102	95	96	90
Földmivesek	82	81	75	57	60	57

Azok a tőkék, amik nem találnak kifizetődő elhelyezkedésre a fogyasztási cikkek gyártó iparban és az építkezésekben, a termelési eszközöket előállító iparra; vetik magukat. Így, még 1932-34 között az ipari termelés emelkedése szinte kizárólag a textil-, bőr- és építő-anyagiparból (beton, vas, épületfa, cement) származik, addig 1935-ben a fogyasztási javak termelése csökken s a termelési eszközöké viszont emelkedik. 1936-ban ez a fejlődés még szembeszökőbb lesz.

Igaz, hogy a termelés emelkedését a textilipari nyersanyagok behozatalának 35 százalékos visszaesése s a gépek és szerszámok behozatalának 10 százalékos növekedése is elősegítette. Nemkevésképpen igaz azonban az is, hogy azoknak az iparágaknak a termelése, melyek nyersanyagjaikat a belföldről szerzik be (élelmiszeripar, bőr-, gyapju- és dohányipar) csökkenőben. A pénz-értéktelenedés és a kontingentálás három éven keresztül serkentően hatott ugyan ezekre az iparágakra, azonban ma már fejlődésük kerékkötőjévé lett. Ezzel szemben ugyanezek az okok, az állam hadianyag rendeléseivel együtt, jelentős beruházásokat s a termelés erőteljes növekedését idézik elő a nehéziparban.

Ez a fejlődés, amely valószínűleg jellegzetes minden fejletlen országra, a következő jelenségeket váltja; ki:

a) Az eddig még nem, vagy már nem kartellált fogyasztási cikkek előállító vállalatok (sör-, selyem-, cukor-ipar, stb.) kartellekbe tömörülnek. — b) Az állam fontos szerephez jut az új vállalatok finanszírozásában s azok termékeinek elhelyezésében. — c) A munkanélküliség, amely az ipari termelés növekedésével együtt, a fogyasztási cikkek gyártó ipar alacsony organikus összetétele miatt felszivódott, újból növekedik a fogyasztási javak termelésének visszaesésével s a vállalatok kartellálásával párhuzamosan.

Ebből a rövid összefoglalásból is kitűnik, hogy a közeljövőben az egész román ipar harcra indít a bérek leszállításáért; (már 1935 folyamán valóságos sztrájkhullám csapott át Románián), másrészt pedig heves küzdelem várható a nehéz- és a könnyű-ipar között a nemzeti haszonban való minél nagyobb részesedésért, míg a most kialakulóban levő iparágaknak arra van szükségük, hogy az állam minél nagyobb összegeket hajtson be, addig a régiek az adók csökkentését kívánják. Az első termékeit maga az állam veszi át, tehát minél „racionalizáltabb” államot kíván. A könnyűipar termékeit viszont a széles néptömegek között helyezi el, vagyis „demokratikusabb”. De mindakét ipari csoportot összekapcsolja az a vágy, hogy minél olcsóbb munkaerőhöz jussanak. Ez a szükségletük mind égetőbbé válik, hisz az ittrekedt külföldi tőke fogytán van s a pénz-értéktelenedés is mind súlyosabb.

Más összefüggésben az, hogy behozatal helyett maga a belföldi ipar állítja elő a piac számára szükséges készárut, akkor amikor a nemzetközi árak hallatlanul alacsonyak, a kereskedelmi haszon rátájának eséséhez vezetett. A belföldi termelők a tényleges monopólium birtokában igen magas árakkal dolgoznak. A kereskedelem teljesen ki van szolgáltatva nekik. A kereskedők csak igen kis százalékban részesei az ipari tőkének, vi-

lágos tehát, hogy hasznuk alacsonyabb a belföldi, mint az importált gyártmányoknál. Innen származik az ipar és a kereskedelem közti harc, melynek antiszemita megnyilvánulásai is vannak. Tudott dolog, hogy a zsidók nagy szerepet játszanak a kereskedelmi tőkében. Nos, a nehézipar nyomása ideológiailag faji uszításban is megnyilvánul. A kereskedelmi haszon-ráta csökkenése 20 százalékról 7 százalékra (ez az 1929-34 közti különbség) részben az új-nacionalizmus segítségével történt.

A nemzeti tőke akkumulálódása egészen sajátos körülmények között folyik. A nyugati tőke nem vesz részt benne közvetlenül s az őt kísérő pénzelértéktelenedés előnyeit szinte megsemmisítik hátrányai. A belső piac kisebb, mint valaha. Mindez élesen megnyilvánul abban a vad harcban, ami a kivitelből származó idegen valuta körül az állam és a magánosok között folyik.

A fizetési mérleg fölöslege kizárólag a kereskedelmi mérlegből származik a így az állam ebben az esetben, mint a külföldi hitelezők és a hadianyaggyárosok képviselője csak úgy tudja előteremteni a külföldi kifizetéseikhez minimálisan szükséges évi öt milliárd lejt, ha:

1. az exportőröktől ezt az összeget a hivatalos árfolyamon veszi át és őket az importőröktől behajtott kiviteli jutalmakkal kártalanítja, vagy pedig, ha 2. piaci árfolyamon vesz devizát, ami viszont a költségvetés teljes felbontását, vagyis az inflációt jelenti.

A helyzet valóban furcsa. Románia, a „prin noi înși-ne” politika híveinek állításával ellentétben, viszonylag szegény ország. A kőolajon és a fán kívül nem rendelkezik más kivihető nyersanyaggal. A kaucsukot és a gyapotot behozni kénytelen és sok ércének a kitermelése sem fizetődik ki. Másrészt a mezőgazdasági termelés túl kicsi ahhoz, hogy a jelenlegi árak mellett jelentős mennyiségű valutát lehessen szerezni a gabonaexportból. 1934 és 1935-ben megkísérelték ugyan az állatkivitel emelését, ez azonban a marhaállomány jelentős visszaeséséhez vezetett. A fakivitel, úgy, ahogy az eddig történt, egész vidékek elerdőtlenedésével fenyeget, az erőltetett kőolajkivitel pedig máris felemésztette a régi olajvidékek tartalékait. Románia kivitele tehát még akkor sem növekedhetne jelentős mértékben a lakosság nélkülöztetése s természeti kincsei elpazarlása nélkül, ha a világpiac helyzete javulna. Ezért ölt mind komolyabb formákat az állam és a gazdasági körök harca. A kivitelt nem lehet jelentősen fokozni, az állam tehát csak a behozatal erőszakos akadályozása által tehet szert a szükséges devizákra. A román külkereskedelem fejlődése világosan mutatja ezt a fejlődést:

	Kivitel		Behozatal		Mérleg
	Mennyiség	Érték	Mennyiség	Érték	
	Mill. q.	mill. lei	mill. q.	mill. lei	
1932	90.6	16.7	4.5	12.0	+ 4.7
1933	87.8	14.2	4.7	11.7	+ 2.5
1934	88.5	13.6	6.4	13.1	- 0.5
1935 (11 hónap)	85.0	14.9	4.7	9.6	+ 5.3

A kivitel értéke ugyan túlzott (a kivitel értékét u. i. főképp a belföldi árak után számították ki, amelyek tudvalevőleg sokkal magasabbak a világpiaci áraknál), de a fenti táblázat mégis visszatükrözi a fejlődés irányát. Viszont az így elért eredmény ugyancsak illuzórikus, mivel az állam másutt elveszti mindazt, amit a behozatal csökkentése által elér. Először is abból a 7.6 milliárd Lejből, amit 1934 nov. 1. és 1935 okt. 31 között kellett volna kapnia a behozatalból, ténylegesen csak 4 milliárd folyt be, 3,5 milliárd a fekete tőzsdére jutott. Emellett a román kivitel nem a szabad devizájú országok (Franciaország, Anglia) felé irányult,

hanem az u. n. blokált valutájú országok (Németország, Olaszország, Ausztria, Magyarország) felé. ~~Valóban, a fasiszta országok, amiket a háborút előkészítő (autarchikus) gazdasági politikájuk elszigetelt a világpiacon, csak olyan országokban tudnak vásárolni, ahol áruval fizethetnek. Viszont Délamerika kivételével csak Délkelet-Európa államai tudnak nyersanyagot szállítani a fasiszta diktatúrák országainak. Ezeknek az országoknak a kereslete igen magas, különösen a nyersanyagokban, elsősorban petróleumban, így az árak a világpiacon árhoz viszonyítva igen magas szinten alakulnak ki. Ez a magyarázata annak, hogy a román petróleumot 30–35 százalékkal a világpiacon árhoz fölött adják el és hogy Románia külkereskedelmében a blokált valutájú országok 1935-ben 67 százalékkal vettek részt, holott 1934-ben még csak 39 százalék volt a részesedésük. Viszont az államnak kifizetéseire nem német márkára, sem lírára, hanem francia frankra és angol fontra van szüksége. Ezért volt kénytelen 1935 augusztusában beszüntetni a külföldi adósság esedékes szelvényének átutalását s ezért volt kénytelen novemberben beleegyezni abba, hogy a hivatalos árfolyamnál drágábban vásároljon devizát. Ez azonban még abban az esetben sem oldja meg a nehézségeket, ha a Lej-depreciálódását hivatalosan is beismerik, amire 1936 folyamán valószínűleg rá is kerül a sor. Románia, kiviteli képessége korlátolt lévén, az állam csak úgy szerezheti meg a szükséges devizákat, ha: a) az adókat növeli olyan mértékben, hogy a többletjövedelem fedezze a várható kiadás-többletet. Ez kb. 5 milliárd Lejre, vagyis az 1935. évi bevételek 25 százalékára becsülhető; vagy, ha b) inflációt hajt végre; vagy c) ha a kivitel az ország kiviteli képességét túlhaladó erőfeszítésekre kényszeríti s a behozatalt tovább csökkenti, vagy pedig, ha d) véglegesen felfüggeszti a külföldi adósságok törlesztését és lemond a fejtörésekről.~~

Mindezek a megoldások vagy a teljes szegénységhez vagy a külföldi hitelezőkkel és a hadianyaggyárosokkal való szakításhoz vezet. Miután a második megoldás lehetetlen, marad **az első. Igaz,** hogy a nehézipar egyes körei, azoktól az előnyöktől elkápráztatva, amit Németország ígér, a német érdekek körébe akarják belevonni Romániát, e politika pillanatnyilag, vereséget szenvedett. De nincs kizárva, hogy bizonyos idő múlva, ha a kiviteli árak, a kivitelnek a szabad valutájú országok felé való irányítása folytán, újból esnének s a közelégtelenség erősen növekedne, újból talajra találhatna Romániában a hitlerista gazdaságpolitikai és külpolitikai irányzat. Már most is megtaláljuk ennek az irányzatnak hatalmas gyújtópontjait (Malaxa, Creditul Minier, Rimma, Soya, stb.)

Láthatjuk, hogy akár a falusi gazdagföldművelés fejlődését, akár az ipar vagy a külkereskedelem alakulását elemezzük, akár az állam pénzügyi helyzetét tanulmányozzuk, a román gazdaság szervezeti válsága alapján kifejlődő fellendülés, s a külfölddel való kapcsolatok sajátos formái mind arra mutatnak, hogy az iparosodási folyamat csak a lakosság nagy tömegeinek terhére folytatható. Az ipar, melynek hiányzik a jelenlegi technikai színvonal által megkövetelt akkumulációs alapja, kénytelen maximális ingyenmunka mennyiséget követelni a munkásoktól és a földművesektől. Különben újból az idegen tőkéhez kell fordulnia s annak kell átengednie hasznát egy jelentős részét. A román gazdaság ezek szerint a tömegek további megterhelésének vagy a válság kiélesedésének dilemmája előtt áll.

De ezzel még ~~nincs megoldva a tőkefelhalmozási~~ és az iparosodási folyamat folytonossága. A **mostani helyzet csak arra alkalmas,** hogy a jelenlegi állapotokat biztosítsa. Ennél többet, vagyis a jelenlegi állapotokat és lelkesedést csak a román fasiszmus adhatja. Ezért tartja a román pol-

gárság tartalékban a hitlemimust. Ez lehet azzá az eszközzé, amivel a román polgárság a maga számára biztosíthatja a teljes nemzeti profitot az idegen tőkék kizárásával s amivel kiküszöböli az akkumulációs alap hiányának következményeit.

A román polgárság a külföldi tőke elleni harcában már minden rendelkezésre álló eszközt felhasználta. Az ország belső és külső helyzetének gyökeres megváltoztatása nélkül, csak a faszizmus lehet az a keret, amelyben a nemzeti tőke akkumulálása tovább folyhat, különben azonban tovább tart a válság.*

AZ ERDÉLYI FALU ELLENTMONDÁSAI

Irta: VASILE MUNTEANU (Brasov)

Jelen sorokhoz, illetve jobban mondva a bennük érintett kérdéshez néhány előzetes felvilágosítás szükséges. Az ellentmondások, amelyekről beszélünk, nem holmi következtető (deduktív) módszerű elgondolásokból származnak, nem is egyszerű, a „hegyeken túli” tartomány gazdasági életének területéről összegyűjtött felületi benyomások, hanem több erdélyi faluban megejtett vizsgálódás következtetései, s a felforakoztatott számadatok révén világosan megnyilvánuló gazdag bizonyító anyag eredményei.

Mindegyre és mindenütt felvetődik a kérdés, mi a falu igazi arca, életének keresztmetszete? Nincsen nap, amikor a falusiak helyzete, sorsa szóba ne kerülne és nincsen óra, amelyben közéleti vita anyaga ne volna a gazdasági élet. Az értelmiségi osztály különleges módon s előszeretettel foglalkozik a faluval. Nem vitatjuk most, hogyan és miért indító okok terelték a falura a figyelmet. Magát a tényt állapítjuk meg, nevezetesen azt, hogy a város ma már szorgalmasan foglalkozik a falu s a faluban élők dolgaival.

Ámde minden figyelem, minden elméleti falu-foglalkozás és minden kezdeményező munka ellenére is: a vidék, a falvak ép' legbensőbb életükben még titokzatosak, átvilágítatlanok. A falura a vonat, vagy a gépkocsi ablakából esik a tekintet. A falusi embert csak szóbeszédéből ismerik. Az értelmiségiek a maguk sajátos nézete szerint itélik meg a földesek gazdasági és társadalmi helyzetét. Egyesek valamelyik vásár alkalmával egy-egy ötszáz vagy ezerlejest pillantanak meg nála és erre kijelentik: bizonyosan nagy eldugott tőkéje van. Mások viszont összevetve az éghajlatot a táplálkozással, képzeletben megoldják az eugénia kérdését. Sokat beszélnek a gazdasági sejt szerepéről a nemzetgazdaság kérdése körül, de senki sem tudja, mennyire jövedelmező tulajdonképpen a földmives munkája. Ünnepelesen hivatkozunk Erdély gazdagságára, de ha konkrét adatokat akarunk találni, fel kell fedeznünk, hogy a „hegyekben túli” tartománynak még nincs meg a gazdasági leltára. Sokat vitázunk és előadásokat tartunk a nép élettani tő-

***Következtetéseinkben nem vettük tekintetbe a faszizmus hanyatlását nemzetközi méretekben, sem a szomszéd Oroszország gazdasági befolyását, sem a világszerte dolgozó faszizmusellenes erők harcát, amint nem vettük tekintette azokat a komplikációkat, amik egy esetleges európai háborúból származnának. Célunk csak az volt, hogy hü képet adjunk Románia gazdasági helyzetéről.**

•kéjéről, azonban senki sem tud rendelkezésünkre bocsátani megbízható statisztikai adatokat a földművelés egészségi állapotáról. Elmélet és ítélet van bőven, de az ezeket kiegészítő bizonyító anyag s a valóság pontos ismerete — hiányzik.

Az általunk megejtett vizsgálódás az erdélyi falvak pontos helyzetképének megismerését célozta. Megközelíteni próbáltuk a gazdasági sejt jelenlegi valóság-tartalmát; megtapintani a vidéki környezet egész érrendszerét, hogy a föld robotosainak teljes valóságos életét föltárhasuk. Ebből a célból egy 80 kérdést tartalmazó kérdőívvel szállottunk ki az erdélyi falvakba. Ennek alapján számolunk be a következőkben a helyszínen megejtett vizsgálódás eredményéről.

*

A magángazdaság a legtöbb faluban összeütközésben került a saját-maga tulajdonviszonyaival. Sokak előtt ez bizonyára paradoxként hangzik, sőt értelmetlenül, mert hiszen az agrárreform éppen arra törekedett, hogy a nagybirtokosoktól kisajátított földek tulajdonviszonyait főleg a földművelések érdekei szerint rendezze. És mégis: olyannyira pontos és való ez, hogy számokkal is igazolható. A föld mindenütt elégtelennek bizonyult a kisbirtok szükségleteinek kielégítésére, még a legkisebbeknél is. Erdély termőterülete egy a mainál négyszerre nagyobb népességet is elláthatna, s ennek a területnek a termékenysége tervszerű gazdálkodással a falu életszínvonalát a legmagasabb fokra emelhetné — azonban ugyanaz a föld, mely a haladás minden következményének megfelel, s bőséges és termőképes: nem bizonyul elegendőnek, ha bármelyik földműves tulajdonszükségletét vesszük tekintetbe. Vegyünk egy példát.

A Blájtól 20 kilométernyire fekvő Rosia de Secas községben, amely községnek a földje a legtermékenyebb egész Erdélyben, minden tulzás nélkül beszélhetünk a tulajdon csődjéről. 1150 lakos közül 300 a n iskolásgyermek. A gazdasági leltár viszont a földreform révén alig szaporodott 480 holddal, míg a tulajdon középarányosa nem haladja meg az Erdélyben megállapított 1 holdat.

Feltehetjük a sürgető kérdést, hogy ennek a magángazdaságnak a keretében hogyan helyezhető majd el a népességi többlet. A legtudósabb caranista sem szállíthatja ehhez a megfejtő számtant. A kistulajdon nem bír el további osztódást; s így ott, ahol erre mégis kényszerülve volt, az eredmény a lehető legrosszabb: a föld nem biztosította a leg-
elemibb létminimumot sem, a földművesek elégtelenül tápláltak és sorra bérmunkára kényszerülnek. Így aztán a kistulajdonos földjén több család, rokon gyűl össze védekezés-kép' ugyanazon gazdaságban és ez a jelenség egyre általánosabbá válik Erdélyben. Vagyis a földművesek között is megjelenik a városokban tapasztalt társadalmi szükség, amikor egy-egy hattagú munkáscsalád legalább három tagjának munkába kell járnia, hogy valamennyiüket fenntarthassa. Csak ép' a hatása ellenkező ennek a kényszerülésnek: ha a munkások a család minél több tagját küldik a gyárba, életszínvonaluk ennek megfelelően emelkedik, a földészeké azonban ezáltal csökken, mert ők csak a tulajdonjogot osztják meg közeli rokonaikkal, míg a gazdaság termőképessége nem változik.

Tíz esztendő múlva Rosia de Secasnak legkevesebb 1500 hold föld-del kellene, hogy többje legyen, hogy ott a kisgazdaságok középarányosa megmaradjon és a népességtöbbletnek meglegyen bár a legkisebb társadalmi alapja. De honnan vegyék ezt a földet? Új kisajátítások útján? De csinálhatnak még akár tíz kisajátítást is, valamennyi csődbe kerül, mert a földterület nem növekedik, hogy a tulajdonosok számát szaporítsa.

Sőt: az ellentmondások ép' ott a legszembetűnőbbek, ahol a legtöbb földet osztották a földreform révén. Ezekben a helységekben a földosztás véglegesen bezárta a tulajdon körét. Ott, ahol egyszintre kerültek a dolgok, megszűnik a régi osztályellentét, de helyette megjelentek a magángazdaság ellenmondásai és a magángazdaság belefojtódik a megszűkült tulajdonviszonyokba. Megszűnik a föld drámája, hogy helyette megjelenjen a tulajdon tragédiája.

Főlöszleges megállapítanunk, hogy, a földmives gazdaságnak nálunk, mai termelő formájában, szervi a hibája Az erdélyi városok abba a tőkés termelési rendbe illeszkedtek bele, mely a tőke központosításában, a specializálódásban és a legteljesebb munkamegosztásban mutatkozik, míg a falvakban ma is a legfejletlenebb termelő eszközökkel dolgoznak. Ez a két tökéletesen ellenkező és különböző termelési mód végzetesen elmélyíti az ellentmondásokat. A termelés alapjának elsősege valójában a falu — a falu mégis a város gazdasági imperializmusa alatt él, a város határozza meg árviszonyait és életszínvonalát, bár azt hihetnők, hogy az agrársejt önálló, s bizonyos pontig független a várostól. Az volna a természetes, ha így volna. Amióta társadalom, létezik, a felsőbbrendű termelőformáknak mindig uralmi előjogai voltak az alsóbbrendűekkel szemben, tekintet nélkül az utóbbi számbeli erejére és kiterjedésére.

A földmives gazdaság is **rékényszerül** az alkalmazkodásra, azaz magáévá kell tennie a gazdasági életet jellemző formákat: az agrártőke központosítását, a termelés specializálását és a munkamegosztást. És hogyan valósíthatja ezt meg? Nyilvánvaló, hogy nem az új életre **már** nem kelthető nagytulajdon visszaállításával. A címnek itt nincs jelentősége. Az a lényeges, hogy a kapitalizmus kollektív termelőrendszerét vastörvényszerűen át kell vennie az agrársejtnek is. Addig azonban, amíg ez megtörténik, az erdélyi falu egyensúlytalan életet él. Az agrártulajdon, főleg a kistulajdon kétszeresen is deficités. Elsősorban a földterülettel való viszonylatban, amely kevés arra, hogy minden földmives tulajdonossá váljék, — másodsorban pedig a város termelőrendszerével szemben, amely egyre nagyobb erővel kényszeríti a földmivest az aratás jövedelmezőségéről való lemondásra.

A másik kérdés, melyet itt érintenünk kell: a földmives adósságok kérdése. Ezek az adósságok Erdélyben hektáronként a következők: Hunedoara megyében 7134, Făgăraşban 4850, Brasovban 9980, Tarnava Mareban 9454, Treiscaune megyében 7121, Turda-megyében 3681, Cluj-megyében 3133, Arad-megyében 9961, Alba-megyében 6677, Satumare-megyében 3292, Timis-Torontálban 5497, Sălaj-megyében 2743, Sibiuiban 2884, Ciuc-ban 3602, Sömes-ben 7279, Maramuresben 1904, Năsăudban 11100, Mures-megyében 5462, Caras-ban 1744, Bihorban 4059, Tárnava Mică megyében 3792 és Odorhei megyében 6013 lej.

Ezek a számok a bucaresti mezőgazdasági kutatóintézet adatai. Anélkül, hogy tárgyilagosságukban kételkednők, — abban a husz közösségben, amit megvizsgáltam, azt találtam, hogy a földmives adósságok messze felülmulják a gazdaság leltár-értékét. A legtöbb adósság a fogyasztásból keletkezett. Ime egy táblázat a fogyasztások természetéről:

30% hozomány, lakodalom, keresztelő, bankkamat.

19% az iskolásgyermek költsége.

16% kényelmi eszközök.

10% épületek tatarozása.

10% ügyvédi költségek.

6% adófizetés.

11% föld és eszközök vásárlása.

A helyszínen még kénytelenek vagyunk más valóságokkal is talál-

kozni. Az agrárkrízis hatását a konverzió megszüntette, de már az előidéző okot nem semmisítette meg. A fogyasztási adósságok ma is folytatódnak, csak más formában. A földmives, mert nincs hitele, nem kölcsönöz többé a bankoktól, de gazdasági teltárát felajánlja a magántőkéséknek. 1934 végén Erdély területén több, mint kettőszázezer hold földet kínáltak eladásra.

A földmives fizetőképességének elmélete ilyenformán megdőlt. És az emberek nem fizetnek, mert nincs honnan. A mezőgazdaságok csődje olyannyira nagy, hogy a parasztok még a legalacsonyabb életszínvonalat is csak kölcsönök segítségével tudják maguknak biztosítani.

Ezekből az ellentmondásokból újabbak támadnak, amelyek szinte groteszk jelleget adnak a falvaknak. A bran-i járás Fundata községében a szó betűszerinti értelmében vett ellátatlan lakosságot találtam, olyan szűk lakásokkal, hogy egy-egy emberre nem jut több egy négyzetméternél. És ez a falu bár nagyon terjedelmes határa van, olyannyira szegény, hogy még egyetlen kutat sem tudtak ott ásni pénzhiány miatt. A földmivesek a szomszéd Muscel megyéből hordják az ivóvizet!

A Fagarasmegyei Vistea de Sus községben a falu mezőgazdasági leltáráról felvett adatok még kegyetlenebb valósággal állítottak szembe. Százötven esztendő gazdasági és társadalmi haladása ebben a faluban a következő: négy háznak a szalmatetejét zsindeletetűvel cserélték föl. Tessék jól megfigyelni: ez a haladás százötven esztendő alatt történt.

A Treiscaune-megyei tiszta székely Olteni községben tizenöt esztendő alatt alig építettek négy házat. Ugyanitt bukkantam rá arra, hogy a falu 760 lélekből álló lakosságának ötmillió lej adósága van és hogy ezek a szerencsétlen emberek 50 százalék kamatot fizettek. Nem beszélve arról, hogy öt év óta az itt élő földmiveseknek nincsen semmi jövedelmük, adósságokból élnek és életszínvonalukat szinte a tőkéletes ellátatlanságig kellett redukálniok. Az Olteni községieknek az a sorsuk, hogy így várják meg a vidéki, falusi élet új formájának a megszervezését. Fejlődésük nem függ össze a gabonapiac áralakulásaival, az esetleges konjunkturával, hanem a gazdasági rendszer elsődleges kérdése.

Ne beszéljünk azokról a benyomásokról sem, amiket a Móc vidéken és Maramuresben szerezhettünk. Măguri községben pl. a cluji egyetem egyik vegyészje néhány napon keresztül következetesen megmérte egy parasztcsalád és egy disznó élelmét és tudományosan megállapította, hogy ugy mennyiségileg, mint minőségileg a disznó sokkal jobban van táplálva.

A falvak egészségi életének borzongató rendjét is csak futólag érintjük. A Székelyföld falvaiban tízezer lélekre jut egy orvos, míg a városokban 300 lélekre jut. Sibiu megyében a megye 62 milliós költségvetéséből a nép egészségügyének emelésére egészen nevetséges összeget költöttek: 12.000 lejt.

Ime az erdélyi falu hű képe. Halavány kép, hiszen az összegyűjtött anyagból alig néhány számot ismerttettem. A mindenfajta fokozatú és árnyalatú caranizmus vajjon mit állít szembe ezekkel az ellentmondásokkal? Bizonyos, hogy ez a kérdés a vezető réteg számára aktuális, akik földmives szeretete nagyon jól megfér a banktőke és bankkamat legádázabb védőjének, a „Solidaritatea” banktröszt támogatásával. Mert mindezek az ellentmondások nyilvánvalóan konfliktusban vannak az erdélyi értelmiségiek gondolkozásmódjával és egyre nyilvánvalóbban mélyítik az elválasztó szakadékot a tömegek és pártjaink formális caranizmasága között.

A ROMÁN SZELLEMISSÉG KIALAKULÁSA

Irta: GHEORGHE DINU (Bucuresti)

Ha a mai fiatal román nemzedék ideológiáját felvázoljuk, nagyon bizonytalan, ingadozó és szeszélyes rajzolatot kapunk. S ez — mint hinni lehetne — nem a gondolat spontaneitásából származik, hanem szigorúan a Történelmi tényekből, amikben a gondolkodás testet öltött és művelődésünkben megjelent.

Románia szellemi élete mindig szoros összeköttetésben állott a határon túli szellemi élet jelenségeivel. Ezt az összeköttetést az utánpótlás törvénye alakította s ennek következtében mindig a felszínre szorított. A román szellemi élet a Kelet és Nyugat határvonalán élő népünk történelmi fejlődésének jegyében bontakozott ki.

A Dunán túl már kezdődik a Balkán, a Kelet a maga retrográd kulturájával és fellah-rendszereivel; a Kárpátoktól nyugatra pedig a modern és polgárosult Európa.

Igy történt, hogy a különböző időbeli más-más és szórványos hatásbeszűremlések csak nagyon elszigetelt eredményekben jelentkeztek, a nép nagy tömege, amely tovább élte a maga archaikus hagyományokkal, ősi erkölcsi normákkal és falusi, valamint felemás városi életéből származó mítoszokkal és fetiszekkel telített életét, nem fogadta be ezeket az idegen hatásokat.

Egy, a filozófiai logika alapján kidolgozott rendszeres ideológia, valami határozott világnézet terve — amikor felmerült, — mindig felülről lefelé jelentkezett s a gondolkodó nemzedékek szelleméhez idomult, amelyek mindenkor törtetőknél bizonyultak s a csokojkaszit és a háború előtti és a mai polgári értelmiségek szerepét játsszák és, folytatják

Vannak vezető általános eszmék, amelyek időről időre, mint valami hatalmas hullám emelik fel a nemzedékeket és bélyegüket rányomják a korra. Ilyen eszmék csak ritkán voltak a román idealista nemzedékeknek és akkor sem igen folyamatosan.

Ezek a fiatal nemzedékek, kizárólag a jómódúak osztályából származva mindig bizonyos elvont, elméleti jellegű ideológiával jelentkeztek. Nacionalizmusuk kölcsönzött felfogásból táplálkozott, s olyan eszmék keretébe kényszerült állandóan, amelyek nem engedtek erőteljesebb lendületet. Így magyarázható meg nálunk sok „nyugati” befolyás: a nyugati szellemiségű ifjú hazaérkezve pontosan olyan feudális nagybirtokossá vált, mint amilyenek voltak a bizánci idők urai, akik elnyomatásban és rabságban tartották a román földet. — Kitűnően jellemzi ezt a legelső román társadalmi regény írója, *Nicolae Filimon* regényében, *Ciocoii noi si vechi* (Új csokojok és régi csokojok), mely egyúttal az első román társadalmi regény.

Kik voltak ezek a régi csokojok és kik voltak az ujak?

A régi csokojok Konstantinápoly kegyeltjei voltak, akik Románia termékeny földjén korlátlanul uralkodtak s az alájuk vetett jobbágyokért adót fizettek a szultánnak. Konstantinápoly e támogatóitjaiból alakult ki a gazdagok első osztálya, a legelső belföldi urak: a mi hűbéruaink. Milyen kulturát teremtettek? Mi volt a hatásuk? Görögnyelvű templomi énekek, kolostorok, országuti feszületek és más kegyeletos emlékek. Azt Evangélium egyszerű ismerője, a vasárnap istenfélelmet mutató ember — íme, ez volt az első templomépítő, miseruha ajándékozó s nyakra-főre misztifikáló csokojok értelmisége. A birtokon élő jobbágyság volt a kegyes,

térdhajtó, hódoló nyáj, amely felett az parancsolt, akit az istennél is jobban félték: a bojár. A bojár, akinek mindnek megvolt még a konakja (udvarháza) mindenütt Munteniában, Olteniában, Moldovában és házat tartott Bucurestiben, Iasiban, Botosamban, Craiován. Ezeknek a bojároknak a fiai, a következő nemzedék, külföldön, leginkább Párizsban nevelkedtek, ott végezték tanulmányaikat, ahonnan nyugati mázzal bevonva tértek vissza az országba, hogy betelepedjenek a szülőktől örökölt javakba és folytassák ugyanazt az uraskodást, ugyanazon jobbágyok: a mezőgazdasági cselédek fölött. Ezek a visszatért fiatalok az, új csokajok.

Ez a törtető nemzedék teremtette meg — 1848-ban, amikor Románia a Kelet Belgiuma kétértelmű szerepét vitte — azt a forradalminak vélt korszakot, melynek szelleme azon iparkodott, hogy a népi lelkiismeret szabályozója és motorja legyen. Ebből a szellemi vegyületből, amit azért hoztak ide, hogy egy jobbágy nép lombikjában átfőzzék, — fröccsent ki az a kedvderítő keverék, amelyből nem sokkal később oly' kaján gyönyörűséggel merített *Caragiale* szelleme.

A francia enciklopédisták haladó gondolatának követőiként ez a már megállapodottabb nemzedék — az első idealisták — több közvetlen, majd származékos ágra, oszlott. Közülök a harcos és demokrata politikusok sora kerül ki. Közülük *Cogălniceanu*, a jobbágyok és a zsellércigányok felszabadításának nagy harcosa; *Fleva*, a maga, korában és körülményei közt modern demokrata elveket valló tüzes szónok; *Ion C. Brătianu*, aki Edgar Quinet, Jean-Jacques Rousseau és Michelet tanítványa s követője, *C. A. Rosei*, a nagy tehetségű újságíró, aki *I. C. Brătianuval* együtt megalkotta a román liberalizmus elméletét. Az abszolutizmus ellenes *Gheorghe Panu*, a szabad polgári gondolkozás, az általános választójog és az alkotmányosság nagy harcosa. Ezek a férfiak és még páran, teremtették meg a kaszt érdekek által megszabott lehetőségek közt a román közvéleményt.

E korszak irodalmi képviselői *Eminescu*, aki Bécsben végezte tanulmányait és költészetében Lenau filozófiai pesszimizmusát, hírlapi cikkeiben pedig a nemzeti reakció szellemét honosította meg; *Vasile Alexandri*, a gálán és gyengéd költő, a francia irodalmi szalonok neveltje, aki a maga kifinomodott nyugati gondolkozását igyekezett egy falusias ország vaskos realitásának anyagába belekarcolni és mégis, — felfedezte itt a tiszta költészetet: a népköltészetet, amelynek termékeit össze is gyűjtötte. De akkor, amikor a gyógyíthatatlan sebeket meglátta, ugyanez az *Alexandri* elveszett az idegen gyűlölet és az antiszemitizmus téveszméiben.

Más kisebb jelentőségű költők a Iasi-i *Junimea* kritikusanak és filozófusának, *Titiu Maiorescu-nak* védőpajzsa alatt tömörültek. A *Junimea* a romániai politikai gondolkodás nagy fordulatában a haladó kultúrszellemiség szintézisét képviselte.

Maiorescu bírálatai révén új folyamatot iparkodott megindítani, hogy a román szellemi életet sajátos és nekivaló mederbe terelje. Ebből a mozgalomból azonban nem maradt egyéb, mint a nemes kezdeményezés, s egy a maga idejére lokalizálódott légkör, mely azután helyel-közzel jelentkezett és jelentkezik mindmáig pár kispolgári származású értelmiségi és író gondolkodásában.

A kulturális Iasi olyan fellegrvár volt, amelyet néhány derék és idealista harcos és a tradíciók védtek; egy konzervatív vá vált fellegrvár, amelynek mozgalma s ideológiai buzgása elapadt és kimerült. A Iasi-i kultúrkör környezetéből két olyan nevet ragadhatunk ki, amelyek a román kultúra történetében mélyebb nyomokat hagytak; *Ion Creangă-t*, a tiszta

irodalmárt, nyelvünk tiszta csermelyét, akiben azonban nem volt semmi nyoma az előrelökő gondolkodásnak, — és *Mihail Eminescu-t*, akit már fentebb is említettünk, s aki a Kozmos és az egyetemes emberi érzések bölcséleti világnézetét, mint újságíró a kizárólagos nacionalizmus szellemét hagyta reánk. Ő is a jövevényeket, az idegen kapaszkodókat, a zsidó elemeket, stb. tekintette a román nép rákfenéinek.

Ugyancsak az 1848.-i forradalmi nemzedék leszármazottjaiból került ki azoknak a politikusoknak a sora, akik ideológiai szempontból egy újabb vonást kölcsönöztek a román szellemiségnek. Ezek is olyan bojárfjak voltak, akik Franciaországban vagy Németországban végezték tanulmányukat és onnan Jean-Jacques Rousseau humanitárius és Saint Simon meg Fourier szociálista eszméitől eltelve tértek haza.

Ők törtek be a demokrata elvekkel, ők nyugtalanították ezekkel a közvéleményt, hogy azután — csokoj apáik módján — átvegyék öröküket, meghódítsák a román munka minden termelőjét s mindmai napig a mezőgazdasági, bank- és ipari-tőke urai legyenek.

Más politikai csatasorba tartoztak a szocialista *Moruzi, Radovici, Mortun* és még néhányan, akik kortársaik rendi mentalitását riasztgatták, a hirdetett szociális eszmékkal.

Majd azután megjelentek az u. n. *Magvető-mozgalom* képviselői, akik rusztkus, speciálisan román jelleget adtak az egész irodalomnak, ahogyan — szerintük — egy 80%-ban földmives nép irodalmához illik. Ennek az irányzatnak legfőbb harcosa *Nicolea Iorga*, aki ebből az állásfoglalásából olyan mértékben engedett, amilyen mértékben Románia mezőgazdasági többségű népe belekapcsolódott a világgazdaságba. A román jellegzetességet ebben az időben a városokban élő s a nemzet többi tagjaival szemben közönyös, tekintet nélküli osztály sajátította ki. A népi irodalom és hasonló értékessége csak a háború után jelentkezett, *Liviu Rebreanu* „Ion” című regényével.

Maiorescuval szemben és a *Magvetők* csatavonalában jelenik meg *Dobrogeanu-Gherea*, aki először szólaltatta meg nálunk a történelmi materialista szempontú bírálat. A cári abszolutizmus Oroszországból száműzött szocialista, addig ismeretlen, merész szemléletet vezetett be a román gondolkozók és idealisták körébe. Ő már mélyebb valóságukban látta meg a dolgokat, elvontságok és miszticizmus nélkül látta a társadalmi valóságot és így értelmezi a román nép általános helyzetét és társadalmi állapotát *Neoiobágia* (Uj-jobbágység) című könyvében. Irodalomkritikai műveiben hasonlóan igyekezett megcáfolni Maiorescu impresszionista érveit, s a történelmi materializmus dialektikus módszereit alkalmazni, pl. *Cosbuc* költészete esetében.

Erdélyben egészen a háborúig sajátos s az előbbieknél határozottabb" ideológia alakult ki. Ezt az ideológiát azonban a nemzeti küzdelmek harcosai hordozták, az ő mozgalmuk teremtette meg. Itt nem lehetett szó másról, mint az emberi felszabadulás kezdeti erőfeszítéseinek állapotáról, — vagyis egyszerűen arról, hogy felszabaduljanak egy idegen oligarchia nyomása alól. Az erdélyiek idealizmusa a nemzeti önállósulás, az egyéni forradalom egy neme volt a maguk etnikai függetlenségének keretében. Az az ideológia ez, amely néhány költő, így *Goga* és *Cosbuc* ihletét és néhány gondolkozó és politikai küzdő, mint *Aron-Pumnul, Horia, Closca* és *Cri-San, Bărnutiu* és mások gondolkodását az előbb említett irányban érvényesíti. Az erdélyiek demokratikus ideológiája nem a liberális szellemű állampolgári reformokra vonatkozott, mert ezeket a reformokat Ausztria-Magyarország már megvalósította és így ezeknek a reformoknak az akkori erdélyi kisebbségi állampolgárok is örvendhettek. Így állott elő, paradox-

ként, az a helyzet, hogy az erdélyi néptömegek az Ókirályságbeli románsággal szemben egységes közvélemény és magasabb életszínvonalú birtokadán voltak, amely bár nemzetileg független volt, sokkal nagyobb számú analfabétát számlált, sokkal megőrlöttebb volt miszticizmusában és sokkal megalázkodóbb uraival szemben, mint a magyar grófokat szolgáló erdélyiek. Ez a szociális különbség ellentmondást szült és megbontotta az ideológiai rendet. Erdélyben egy egyenjogúsítottabb nép idelógusai küzdöttek a maguk nemzeti önállóságáért; az Ókirályságban viszont egy nemzetileg független néptömeg küzdött a maga társadalmi és politikai felszabadulásáért.

A nemzeti Egység megteremtése utáni időszakban az ideológiák e különbsége egyetlen ideológiában olvadt fel. Az Egyesülés nemzeti eszményének megvalósulása után az eredményes nemzeti haladás kérdése került sor.

Mellőzve a világháború éveit, amikor az ország a teljes szétszórtság állapotában volt és amikor minden alkotási lehetetlen volt — az eszmék még csak erjedtek — a közvetlen háború utáni látszólagos föllendülés korszakához érünk, amely minden tőkésrendi országban bekövetkezett. Ebben az időben lett népszerű Averescu tábornok, ma az ország marsallja, akinek néppártiságától várták az 1916-ban földhözjuttatott földművesek a politikai és társadalmi felszabadulást.

Ekkor jelenik meg prof. *Rădulescu-Motru* vezetése alatt az *Ideia Europeană* című folyóirat, hogy bevezesse szellemi életünkbe a nyugati gondolkozást és azt a legfrissebb idealista bölcseletekkel egyenrangúvá fejlessze. Szellemi életünket metafizikai áramlatok szántották át és arra törekedtek, hogy "szellemiségünket értelmezzék és nemzeti jellegünkhöz idomítsák. Ugyanebbe az irányba törekedett *Vasile Pârvan* is tiszta román anyaggal, emitt idegen tűzön égetett, hogy kiformalhassa gondolatai és erőfeszítései cserépedényét.

A munkásmozgalom nálunk ugyanakkor érte el történelmileg legnagyobb kiteljesedését, amíg az 1920-as Argetoianu-kormány el nem fojtotta. Közel száz szindikátus egyesült a küzdelemre és tartotta meg a főváros központjában, egy kis teremben közös gyűlését, hogy ott a munkáság törekvéseinek irányt szabjon. Akkoriban *Banghereanu* és *Ficsinescu* a falvakba, is elhordozták a szocialista eszmét.

A *Gândirea* folyóirat csoportja foglalta egybe először azokat az elveket, amelyek nem sokkal később az orthodox szellemiséghez vezettek, hogy azután a mai jobboldal „szellemiségét”-t táplálják.

A kezdet egyházas szelleme orthodoxizmusba, majd az orthodox szövegek magyarázatába torkolt. *Nichifor Crainic*, teológiai tanár megkísérléi egy román etnikai szellem tételeinek a kidolgozását.

A *Crinul alb* (Fehér liliom) című kiáltvány, amit *Sorin Pavel*, *Petre Marcu-Bals* és *Paul Costin-Deleanu* jegyezték, az előbbi gondolatok szintézisét próbálta megteremteni, a multban keresve igazolást, szem elől tévesztve, hogy a történeti és társadalmi valóság eltérő fordulatot vett.

E kísérletek után az új román ideológusok folytatták a *Gândirea* orthodox irányát és a friss nemzedékeket törekedtek meghódítani. A *Gândirean* kívül, mely ma is megjelenik és egyre inkább jobbfelé tolódik, megemlítjük a *Floarea de foc* (Tűzvirág) című folyóiratot és a különböző keresztény szellemű folyóiratokban közölt rengeteg tanulmányt.

A babonás és jámbor multból próbál még néhány fiatal valamilyen aikalmi elméletet kifőzni és dogmatikus szigorú erkölcsi tanként megszilárdítani.

Ezek a fiatalok és mások, a *Criterion* nevű szabad szellemi társaság-

ba tömörültek. A Criterion egyetlen előadója sem figyelt fel az égetően korszerű kérdésekre, nem figyelt fel a marxizmusra. Ezek az ezoterikusok, metafizikusok, pragmatikusok meg faji szociológusok maguk köré toboroztak holmi fiatal diákokból és leányokból álló kevésszámú közönséget, amely nagybölcsen hallgatja végig a soha tökéletesen meg nem értett előadásokat.

Ez a Criterion nevű csoport is feloszlott. Egyesek a jobboldali politika ideológusai lettek, mások pedig, ugyanolyan törtetők — a harmadik csokoj-nemzedékhez illőn — a megálmodott nagy állások felé vezető útra fordultak.

Az előbb említettek élére állt *Nae Ionescu* tanár, a jobboldali ideológia filozóf doktrinérje. Az általa hirdetett elvek beáradtak a fiatalság tömegébe, amelyben különös földalatt munkálódó szellemet fejlesztettek ki s politikai gyakorlatként a német hitlerizmus rendszerét fogadták el.

Bámulatos és paradox változás történt ezekkel a fiatalokkal. A latin Franciaországot, a demokrácia szülőhazáját, forrását, amelyből a mai nemzedék elődjei táplálkoztak: odahagyták a mindenkor ellenséges teuton Németország kedvéért. Nyakas osztálygóg és osztály ambíciók zavara idézte elő ezt a paradox állapotot.

Nicolae Rosu könyve, a *Dialectica Nationalismului*, mely a jobboldal elméletét tartalmazza, valójában bonyolult iskolai dolgozat. Felsorolja a román nemzet művelődési multjának állomásait, hogy azután minden új eszmétől mentes térben a Harmadik Birodalomtól kölcsönzött fajvédelmi dogmákkal végezze.

A *Manifestul revolutiei nationale*, melyet *Petre Tutea*, *Sorin Pavel*, *Nicolae Tatu* és még három más név jegyezték (valószínűleg ismert értelmiségiek álnevei), szenvedélyes képrombolást hirdet. S természetesen anarchikusán megtiporja a demokráciát, amit képtelen elvekkal visszaverni. Ugy a liberális, mint a marxista demokráciát — ugyanabból az alantas nézőpontból — zsidó találmánynak tekinti s velük szemben az autarchikus és nemzeti összefogást követeli, hogy ily' módon a mindinkább nélkülöző 18 milliós nemzetet egy győzelmes történelmi tisztásra vezethesse. Ime még egy értelmiségi csoport, mely az omladozó polgársághoz, kötötte sorsát.

A haladó oldal ideológiai működése, bár az idő mindjobban sürgeti — érthető okokból — igen bizonytalan. De így is mélyértelmű és határozott bírálatban részesítette a felmerülő ideológiai, politikai és gazdasági törekvéseket az évek során megjelent különböző folyóiratokban. (Ezek közül megemlítjük a *Spre stânga*, a *Stânga*, a *Cuvântul Liber* című folyóiratokat.)

Ma a demokratikus blokk mozgalma foglalkoztatja a tömegeket, egyre népszerűbbé válik s napjaink életbevágó követelményeiből alkotja meg ideológiáját.

HELYREIGAZÍTÁS: *Lapunk januári számában sajnálatosan több sajtóhiba történt. És pedig a 39. oldal alulról számított 2. sorában „unná” helyett „tudná”; a 40. oldal felülről számított 4. sorában, „azoknak” helyett „annak”; a 41. oldal felülről számított 13. sorában „ekkor” helyett „ekkor”; a 42. oldal 2. bekezdésének 3. sorában „azon” helyett „az”; és a 45. oldal alulról számított 5. sorában „Olyan gyakorlat” helyett „És egy olyan gyakorlat” olvasandó. A 45. oldal felülről számított 5. sorában, viszont az „ellenmondással” szó után pont, utána pedig a következő mondat: „Kassák azzal kezdte, hogy „megsemmisítő” kritikát gyakorolt az egymással” irandó.*

MŰVÉSZET ÉS IRODALOM A MAI ROMÁNIÁBAN

Irta: MIRON R. PARASCHIVESCU (Bucuresti)

A mai Románia értelmiségi földrajzának bemutatása, ahogyan azt a következő sorokban megkíséreljük, hisszük, többet fog jelenteni, mint holmi töredékes, vázlatosan odavetett utleírás, többet, mint a művészi jelenség egyszerű leírása; nem akarjuk elhanyagolni a jelentősebb fokozatokat, a végnek vagy kezdetnek nehézségeit a fejlődés folyamán, — a csúcokat és mélységeket. Hasonlóképp nem akarjuk elhanyagolni a román művészeti és irodalmi fejlődés folyamatának meghatározóit, az okozati viszonyokat és egymásra ható függőségeket sem. De különös érdekekkel foglalkozunk a kulturális életünk fejlődése során jelentkezett hatáskülönbségekkel, a más kultúrákat érintő, találkozó pontokkal. Mert általában bármely kultúra részére sorsának alakulására és különösen a mi kulturánk sorsának kialakulására ezek a pontok a legjelentősebbek és leghatározóbbak.

A jelen sorok nemcsak fejtegető, hanem magyarázó kísérlete is a lomra segítéséhez.

Tudjuk, hogy valamely, társadalmi jelenség mutatkozásánál és fejlődésénél az objektív és szubjektív tényezők egyformán jelentős mértékben működnek közre. *Waldo Frank* amerikai író a párizsi kulturavédelmi kongresszuson, 1935 nyarán, nagy beszédet tartott (teljes egészében közölte az *Europe* folyóirat) és ebben a beszédben ritka értékű bírálatot mondott az európai írókról. Nem hangozhatott el anélkül ez a beszéd, hogy gondolkozásra ne készítette volna az igazi kultúra, a kulturális élet teremtő szellemeit. *Waldo Frank* kimutatta — szigorú pontossággal — azokat a téves és nagyon sokszor céltalán magyarázatokat, amelyeket a modern kultúra egyes képviselői *Marx* bizonyos írásszövegeihez fűznek. És ezeknek a kulturális személyiségeknek egyik legfőbb bűne a tömegek homályos, mélyről-jövő lelki törekvéseinek az elhanyagolása, vagy legjobb esetben mellékes dologgá alacsonyítása. Ez az ignorálás a tömegakaratot, hitet és vágyat s a személyes lendületet semmisítette meg. Azt a lendületet, amely azután félrevezetve és demagóg módon kihasználva nagyban hozzájárult némely országban a fasizmus uralomra segítéséhez.

Waldo Frank véleményét teljes egészében aláírja az értelmiségiek többsége. Anélkül, hogy idealista ítélőpont volna, ez a vélemény nagyban hozzájárul a materialista dialektika ismereteredményeinek gazdagodásához és módszerének kibővítéséhez.

Mert — ugyancsak *W. Frank* szerint — a társadalomnak, mint „teljes testnek” kell kifejlődnie* minden szükséges: gazdasági, politikai, etikai, lélektani tartozékaival egyetemben.

A mai román kulturáról beszélve ezért kell és szükséges azt nem önmagában, mint független valamit tekinteni, hanem, mint egy régebbi törzskönn nőtt hajtást, ahol azonban a törzs még maga is növekvőben van.

Hogy a román művészet és írás mai megnyilvánulásai milyen mértékben törölmetszett, igazi sarjak, azt majd meglátjuk. Főleg azonban meg akarjuk mutatni azokat a hamis vagy már elszáradt hajtásokat, melyek élődsi módon, még mindig tapadnak a román kultúra fiatal törzskéhez.

* Hiba volna itt csak organicizmust látni, mint *Spencernél*. Sokkal több annál: a legujabb lényegű dialektikus materializmus egy kifejlődött, megbővült dialektikus materializmus, a ma még alakulóban lévő új-humanizmus megfogalmazása.

A mult:

Nem beszélhetünk anélkül a modern román költészetéről, hogy a *Văcărescu-akái* ne emlegessük, nem beszélhetünk a román regényről, hogy figyelmen kívül hagyjuk *Niculae Filimon*, nem beszélhetünk a színházról, hogy legelsőknek meg ne nevezzük *Matei Millo-t*; a mai román festőművészetéről sem beszélhetünk *Tătărescu* megemlézése nélkül.

Mint az érme, ezek az adatok kétoldali nézőpontbóli teljesekek és értékesek csupán: *Bizánc*tól függetlenül nem beszélhetünk az *egész román irodalomról*. A román színház kezdetét *Vasilcă-nál* és a betlehemesjátékoknál kell keresnünk. Ugyanigy nem beszélhetünk pl. *Marcel Iancu* festészetéről, hogy az erdélyi parasztok üvegfestményeit, vagy a parasztszőnyeget meg ne említsük.

Epek az említések, bár hosszúak, nem voltak fölöslegesek; a kultura eme két arca így jelentkezett és ma újból teljes mértékben jelentkezik a román kultura legnyiltabb, leginkább vizsgált vonalán. Ez a két arcvonal az ugyanazonosságig egyezik a társadalom két osztályának vonalával.

A kultura — mint a világ minden más részén is — az uralkodó osztály sajátja volt; ez a körülmény nem akadályozza meg a népi kultura formális jelenlétét. A hivatalosan előmozdított és támogatott kultura — a kultura, mint felül építményi uralmi fegyver — azonban a polgárság szolgálatába állított, ez osztály izlésének és szükségleteinek megfelelő kultura volt. És amikor ez a polgárság meg akarta teremteni a kulturális demagógiát — megalkotta a siralmas „népi” irodalmat, amelyben a tudatlanság az álnoksággal vegyül, — ahol a polgári író a maga sajátos logikájával és érzései szemszögén keresztül írja le a jobbágyok életét, melyet csak az udvarház tornácáról s a sétatalkocsi üléséről ismer. Ám a román polgárságnak viszonylagosan rövid az életkora; a legtöbb száz esztendő; irodalma hasonlóan csak a folklorból tudott — s még ma is ebből tud — irodalmi elemeket szállítani a műformák számára. A művészeti hagyomány a folklorra és tolmácsolóra támaszkodik: *Creanga-ra*, *Eminescu-ra* *Cosbuc-ra*. Az 1860-1890-es évek, a megemésztetlen idegen formák és politikai behatások korszakának képviselője Caragiale, aki állami életünknek egyik legjelentősebb történeti korszakát öleli fel műveiben és egyéniségében.

Az 1848 és 1900 közötti évek íróinak többsége inkább a történelemhez, mint az irodalomhoz tartozik.

A modern művészet és irodalom:

Ahogy a román polgárság politikai és gazdasági életét rendre befolyásolta a Kelet és a Nyugat, ugyanúgy a polgárság kulturája magán viseli az idegen befolyások és hatások nyomait. Nem vád ez, amit állítunk, mert hiszen ez az idegen befolyás termékenyítőleg hatott a román irodalomra és művészetre s a román művelődés fejlődésének gazdagabb és erőteljesebb korszakát nyitotta meg.

Sajnos, az idegen irodalmak befolyása alatt irt értékes művek alkotóit az ujjainkon is megszámlálhatjuk. Lehet, hogy éppen az **Eminescu** legnagyobb érdeme, hogy az idegen, főleg a germán hatások roppant tömegét őseredeti román alapba tudta beleágyazni.

Ezzel szemben az utolsó 35 esztendő irodalmára és művészetére nem volt termékenyítő és a tömegek szempontjából jóhatású az idegen befolyás.

Ilyen volt (és ez a; volt nem 25 év, hanem szinte két évszázad!) *Ion Minulescu* francia import-költészete; ez a költészet, néhány vi-

szonylagosan kitűnő hangzásu Laforgue, Maurice Boukay, Verlaine és — ritkábban — Rimbaud fordításon kívül, nem adott sokat. Más érdeke nem is volt, mint hogy késleltette az olvasók és a fiatal költők előtt a költészet új irányainak s lendületének ismeretét. Ion Minulescu az osztályköltészetet jellemző verseket adta: a muzsikáló formát, az édesen hangzó szimbolizmust, a fülre kellemesen ható hangzókat — egyszóval, a jó emésztés zenéjét és a vitrin-költészetet.

Am a polgárságnak nemcsak vitrin-lirizmusa van. Szereti, hogy mint némely perverz szeretőt, néha meg is ostorozzák. Tudor Arghezi, aki volt szerzetes, társadalomtudós, volt fegyenc és akiből költő és az uralkodó osztály hivatalos írója lett — mint maga mondja — a tömegből, a „ganaj”-ból vett igével ostorozza. Ez a szintetikus és analitikus értelem által vezetett stílus a román modernizmus első kísérletét eredményre valósítja meg.*

Tudor Arghezi mellett megjelenik Ion Barbu, a nyelvünkkel rokon, keleties árnyalással, különös lírai algebrai vonatkozásokkal, a ráolvasó és kántáló énekek ritmikus zenéjével, kimerítve „a vers a versért” minden módozatát: verse független, elvonatkoztatott, sterilizált.

A szimbolizmus — a hanyatlásnak ez az irodalmi formajelensége — egy Ion Minulescunál szerencsésebb képviselőre is akadt. Gr. Bacovia személyében, akinek *Plumb* (Ólom) című kötete egy a vidékbe és a versekbe belefűlő költő vegetatív, rothadt, mély szomorúságáról tanuskodik. Láthatára az „ür” és a vágóhidak hollómadarai. Mint a kispolgárság vidéki élete, Bacovia költészete is szomorú és kétségbeesett.

Lucian Blaga-val és *Aron Cotrus-sal*, Erdély modern lírájának képviselőivel zárhatjuk az utolsóelőtti óra költőinek sorát.

Blaga orthodox, misztikus, egészében metafizikus s ezáltal: az erdélyi parasztsztyál lélektanával terhes; e lélektant teljességében nem kárhoztathatjuk akkor, ha tudjuk, hogy Horia és Dózsa György lélektanától nem sokban különbözik. Aminthogy a tárgyi állapotok sem nagyon különböznek az erdélyi parasztrevolúciók állapotaitól

Aron Cotrus *Muresanu* és *Octavian Goga* lírájából, a robotos, lázadó lírájából indul; (szándékos vagy szándéktalan) demagógiával telített költészet az övé, amelyben a nacionalizmus a szocializmussal ölelkezik, szinte a hitleriádához méltóan.

Ezekkel az évtizedünk előtti költőkkel együtt (akik jelentős lépés előre és tényezők az utóbbi idők művelődésében) meg kell említenünk a lírájukra ható idegen befolyásokat is. Vagy — más szóval — a idegen művelődési áramlatok meghonosodását Romániában.

Mert, ha Tudor Argheziben egyáltalán nem ismerhetnők fel az idegen hatások erét, - Mallarmé-t Barbu hasonította át a román lírába, - Blaga színműveiben és filozófiai írásaiban valószínűleg először érvenyesíti nálunk a megfelelő alapossággal képviselt freudista pszichoanalízist. Bacovia — anélkül, hogy erőteljes személyiségéből valamit is veszítene ezáltal — a román Verlaine-nak nevezhető.

Ezek a hatások, ismételjük, távol állnak attól, hogy vádat jelentsenek, inkább érdemül említjük; a régiség gazdag talajába ültetett fiatal oltványok kulturáját jelzik. Alig innen, ettől az időszaktól számíthatók azok a költők, akik a fejlődésben újabb lépést jelentenek, más és gazdagabb lehetőségeket. Századunk prózairodalmát tegnapig, szintén alig né-

A Cerna, Iosif befolyását először a fiatal kritikus esztéta, Eugen Ionescu mutatta ki. Arghezi rövidlátó csodálói által üldözve, az idők folyamán E. Ionescu bizonyította állításai jogosultságát.

hányan képviselik: Mihail Sadoveanu, a mult történetének írója, a parasztság és a kispolgárság romantikusa, Ionel Teodoreanu, a serdülő kor irodalmának képviselője, a román Cocteau, akinek műveiben **őszi módon**, szilvapálinkával vagy barackbefőttel végződnek a **konfliktusok**, nincs bennük semmi tragikum, semmi mélység, azután Cezar Petrescu, Bourget s B. d'Aureville örököse, a polgárság hanyatlásának siratásában Filimon folytatója. Camil Petrescu, egy egész nemzedék mentora (közbevetőleg mondva, cseppet sem ragyogó) viszont Marcel Proust-t honosította meg Romániában. Szándékosan hagytam utoljára Liviu Rebreanu szőke és energikus figuráját, aki *Ion* című hatalmas regényében — és *csakis itt* — epikai erejének teljességében mutatkozott be az erdélyi paraszt bemutatásával.

A kritika Taine hűségese tanítványával, *Maiorescu*-val kezdődött és *Dobrogeanu-Gherea*-ban teljesedett ki, aki a történelmi materializmus szempontjait alkalmazta, anélkül, hogy (lehet, a korszakra jellemző) sajnálatos megalkuvásról lemondott volna, — csúcspontját érte el *Constantin Stere*-vel, a volt „narodnik”-kal, a besszarábiai szociológus és kritikussal, a *Viata Românească* megalapítójával, akinek működése — ma már csökkenőben — nagyban hozzájárult a romániai demokratikus áramlat megnövekedéséhez; a régi kritika napjainkig folytatódott a didaktikus bírálat búsképű lovagjával, *Mihalache Dragomirescu*-val, majd *Eugen Lovinescu*-val, akinek impresszionizmusa hátrányosan befolyásolta egyéb kritikai **képességeit** végül pedig *P. Perpessicius*-sal, aki inkább esszéistának, mint kritikusként nevezhető.

A XX. század szépirodalmától nem különbözött az útja a képzőművészetnek sem. Az 1900 utáni képzőművészet legkiválóbb alakjai: *Camil Ressa*, *Iser*, *Th. Pallady*, *G. Petrescu* ma is folytatók — *Corot*-tól *Matisse*-ig és *Duffy*-ig — a francia festőművészet hazai földre való átültetését. Még a nemrégiben meghalt nagytehetségű *N. Paciurea* sem menekülhetett a szinte kizárólagos Bourdelle és Rodin hatások alól.

Mindeddig azt a következtetést vonhatjuk le, amit André Gilde formulázott meg a már említett kongresszus alkalmával: „az irodalomnak és művészetnek nemcsak tükörként kell szerepelnie, hanem bírálnia, javasolnia és tájékoztatnia is kell.” Vagyis segíteni a társadalom előretörését. Lehet, hogy különösképpen ezért vannak előtérben Eminescu, Caragiale, Arghezi és Rebreanu: ők voltak itt az **elsőek, akik bíráltak, javasoltak és tájékoztattak**. A többiek megelégedtek a sajátmaguk képének másolásával, avagy a tömeg képét vetítették torzul.

Ma:

A javasló, bíráló és tájékoztató irodalmi és művészeti működés korszaka azonban tulajdonképpen csak **most néhány** éve kezdődött.

Ne feledjük el, amit már kezdetben emiittem: a kulturaként szereplő hivatalos irodalom és művészet kizárólag polgári volt. Még e művészet kebelében kitört lázadások is polgáriak voltak, így a mindenféle, még a „nemzedékek közötti” összeütközések is. Alapjában a régi história ismétlődött: a fiatalok az **öreg**ek helyét akarták elfoglalni. S amikor jólfizetett állásba jutottak: a fiatalok a nekik már nem **ésszerű** lázadó szellemet elfojtották magukban.

Ez a rövid magyarázata a Bucuresti szívében ezelőtt három évvel feltűnt „irodalmi-művészeti-filozófiai” *Criterion* csoport **megjelenésének**, amely — egyforma könnyedséggel — Bergsonról, Leninről, Gideről vagy Proust-ról tartott előadásokat. A modern román kultúra e „forradal-

mának" ugyanaz volt a jellege, mint az előbbinek, az 1848-asnak: az idegen formák importja. Ezeket a formákat próbálták a román lélekhez alkalmazni. Így a profétikus velleitású esszéista és regényíró *Mircea Eliade* Indiában kereste az élet értelmét. Onnan visszatérve írt egy átlagos értékű könyvet és egy nagyon hiányos tanulmányt.

Petru Comarnescu, M. Eliade testi-lelki jóbarátja megismételte barátja példáját, csak: más földrajzi sikon: ő Amerikáról írt.

Az utóbbi évek lírája jelentősebb tehetségeket vetett felszínre, akik — valamennyien — egyazon vizekben, elvontságokban, keresettségekben s kikerülhetetlen hatásokban veszttek el. Ilyenek voltak: *Paul Sterian*, aki a modern orthodoxizmus lírájával kísérletezett, *Dan Botta*, aki mindent kivont Mallarmé-ból, amit csak románra átültetethetett; *Const. Lucretia Vâlceanu*, a modern Cosbuc, aki hatalmas lírai tehetségként robbant ki, hogy alig husz költemény után, — mint látszik, véglegesen — az újságírást válassza életcélul; *Zaharia Stancu*, *Sandu Tudor*, *Eugen Ionescu*, (akinek Jammes-i költészete esztétikai tanulmányoknak adott helyet) — s végre a legutóbbi idők poétái, a költészet hivatalos elismertjei, megtévesztők és megtévesztettek: *Horia Stamatu*, *Virgil Gheorghiu*, *Simion Stolnicu*, *Stefan Baciu*. Ezek — talán a kétségtelenül tehetséges Virgil Gheorghiu kivételével — sem nem folytatnak semmit, sem új utakat nem találtak a tömegek felé; a kalitkában tartott maradakhoz hasonlóan őket is táplálják és kultiválják azokkal a kegyekkel, amelyekkel minden hivatalos kultúra rendelkezik. Olvasóik száma legfőljebb háromszáz, beleértve ide barátait és az irodalmi bírálókat is. 1926 körül néhány Párizsból hazaérkezett költő és festő — Tristan Tzara, Bréton, Aragon hívei — a modern művészet és költészet nemhivatalos csoportját alakították meg. A *Contimporanul* című folyóirat köré is hasonló irányú fiatalok gyűlekeztek. Mindkét csoport tagjai: *Ilarie Voronca*, *Ion Vinea*, *Ion Barbu*, *Barbu Brezeanu*, *B. Fundoianu* (ma, Benjamin Fondane), *Dem. Urmuz*, *Stephan Roll*, *Geo Bogza*, *Virgil Gheorghiu*, *Aurel Zarembă*, *Marcel Iancu*, *Milita Petrascu*, *Merica Ramniceanu*, *Victor Brauner*, *M. H. Maxy*, *B. Herold*, *Al. Dumitriu-Păusesti*, *S. Perahim*, *Gherasim Luca*, *Aureliu Baranga*, *Sesto Pals*, *Paul Păun*, *I. Wittner*, stb. Valamennyit ugyanaz a szellem fűti a társadalmi rend ellen, de ez a szellem — egyúttal a láthatárunk végét is jelzi, művészi formáikat is meghatározza. Könyveik, kiadványaik révén — *75. H. P.*, *Unu*, *Alge*, — bálványromboló-rohamot kezdettek, s a meglévő művészi formák helyébe a maguk szürrealista lényegű irodalmát, költészetét és képzőművészetét akarják behelyettesíteni. Az ő „lázas a lázadásért” aktivitásukból mégis születtek maradandó művek: Barbu, Vinea, Voronca, Fundoianu, Bogza, Milita Petrascu, Marcel Iancu, M. H. Maxy, Victor Brauner — mind olyan nevek, amelyeket nyilvántart a modern román művészet, amely sajnos, szintén a polgárság művészete.

A „modernisták”-kal egyidejűleg megjelentek az irodalmi folyóiratok polcán az ifjú román marxisták is *Veac nou* (Uj Század), majd később *Bluze Albastre* című folyóirataikkal. E fiatal marxisták: *Ghiță Ionescu*, *Radu Popescu*, *Alex. Sahia*, *Haig Acterian*, *Alfons Adania* és a náluk idősebb professzor *Ilie Cristea*.

A román szürrealizmus 1932-ben megbontódva — a csoport egy része a politikai baloldalra tolódott, — „elárulta” az elveket, mint Benda mondaná a valódi revolutív szellem, a haladó kultúra javára.

Ma, amikor a polgárság fiatal lírikusai 25. évük elérésével kimerülnek, amikor a regény épűgy, mint a képzőművészet tisztán az importból él, a mi nemhivatalos (és igaz) kulturánk nagyon sokat vár *Paul*

Păun, Virgil Teodorescu, Al. Voitin költészetétől, a prózában pedig Alex. Sahia-tól (akinek könyve, az U. R. S. S. Azi messze felülmúlja az eddigi szovjet-beszámolókat), Gherasim Luca-tól és Săntan Gh. Tudor-tól, valamint Ghită Ionescu, Radu Popescu, Ilie Cristea, stb. filozófiai és más tanulmányaitól és S. Perahim és Drăgutescu festő-tehetségétől.

De a polgári kultúra válsága már első látásra fölismerhető a bírálathoz. Az olyan elmék, mint Eug. Ionescu és olyan erőteljes kritikusok, mint Pompiliu Consiantinescu, Serbăn Cioculescu, Vladimir Streinu, Gh. Călinescu csak légüres térben csapkodnak, sivár utakon tévelyegnek.

Az értelmiségiek tisztulása egyre határozottabban, egyre akutabban válik életszükséggé. Ez viszont a baloldalt jelenti: tisztulás alatt — kis licenciával — a jobboldal bomlását is értjük.

A román fasizmus irodalmi táborában sok fiatal s még több öregebb író található. Octavian Goga, Dragos Protopopescu, N. Crevedia, Nae Ionescu, Panait Istrati (+), Radu Gyr, Emil Cioran, Grigore Popa, Vasile Lovinescu, Mircea Eliade, Octav Sulutiu, Dan Botta, Ion I. Cantacuzio, Mircea Vulcănescu, Nichifor Crainic, Mihail Sebastian, Mihail Polihroniade, — ime a romániai fasiszta kultúra reprezentatív nevei. A másik oldalon viszont, velük szemben: Ilie Cristea, prof. P. Contantinescu-Iasi, Teodor Bugnariu, Eduard-Coroiu Mezincescu, G. Ivăscu, Ghita Ionescu, Radu Popescu, Mateiu Socor, Al. Sahia Paul Păun S. Perahim, Gherasim Luca, Virgil Teodorescu, Badea Marinescu, Const. Micu, Ion Stancu, Al. Voitin, I. Felea, I. R. Somuz, Alexandru Lazăr, Adrian Schileru, Vladimir Dumitriu, Scarlat Callimachi, Stefan Roll, Ion Th. Ilea, Drăgutescu festőművész, stb. utóbbi írók és művészek, három kivételével, még nem érték el vagy nem haladták meg a harminc évet. Közismertségük nem annyira nagy, mint ellenfeleiké, nem örvendhetnek olyan hivatalos támogatásnak és terjesztésnek, mint amazok.

Színház:

Végül illő, hogy mondjuk néhány szót a színházról is. De úgy működése, mint minősége szinte semmi. A román színház csak, mint könnyű műfaj, vagy mint kereskedelmi vállalkozás létezik. Amikor kulturára törekszik (N. Iorga esete) meddő oktatássá válik. Talán csak Lucian Blaga színházi tanulmányai ölelnek fel súlyosabb nevelő hatása és mégis művészi kérdéseket.

A fiatal rendezők közül csupán Haig Acterian és Sandu Eliad kíséreltek meg színházi újításokat. A többiek csak muló eredményekre, főleg kasszasikerre törekedtek. A színészek helyzete pedig egyenesen tragikus. Hogy ne prostituálódjék, az értelmesebbnek, az igazi drámai tehetségnek a határon túl kell keresnie megélhetését, mert a román színház kikerülhetetlen vándor-ripacskodásra ítéli. A nagy színésznők, mint Dida Solomon, vagy Chr. Eterle esetei bizonyítják.

Akad mégis Romániában a művészethez hű, igazi színházi rendező, Jacob Sternberg zsidó költő, aki évenként egy-egy pompás jiddis-nyelvű művészi revút rendez. A siker igazolja, hogy a közönség egyáltalán nem idegenkedik az új művészi formáktól és izlését csak néhány színész és színigazgató züllesztette le.

Most két éve egy fiatal színészcsoport — a lehetőségek keretein belül — megalkotta a „Tizenhárom és egy” drámai együttesét. Egy nyomoruságos teremben léptek fel, egyetlen banijuk sem volt felszerelésre. Ferdinand Bruckner, Marcel Achard egy-egy darabját játszották és Molière-t modern átdolgozásban; a további szereplésről azonban le kellett mondaniok. A bevétel még a maszkirozás költségeit sem fedezte.

te. Két nevet jegyezzünk ide: *Ion Dămian* és *Jules Cazaban* nevét.

Visszatekintve a román irodalom, színház és képzőművészet fentebbi rövid ismertetésére felvethetjük a kérdést: milyenek a román kultúra lehetőségei a jövőt illetően? Ha a kulturát, mint a társadalmi élet és fejlődés jelenségét, mint a társadalmi formákból születő és azokat befolyásoló tényezőt fogjuk fel, úgy azt válaszolhatjuk, hogy a román kultúra a bizonytalan egyensúly állapotában van. Az irodalmat animáló jobb- és baloldali áramlatok közt ugyanis a semlegesség, a polgári demokrácia felé való törekvés elég széles zónája, terület, melynek képviselői — előbb-utóbb — az osztályok harcában győzőkhöz csatlakoznak. A kultúra ingadozó kispolgárainak nevezhetnők ezt a réteget.

Ha a lakosság egy részének a hitlerista propaganda és a kormányon levő pártok által elősegített fasizálódását tekintjük, úgy pesszimiztikusan kellene a helyzetet megítélnünk. Ám, ha tekintetbe vesszük *Waldo Frank* e tanulmány elején idézett megállapításait, úgy a következő végkövetkeztetésre jutunk: 1. Románia, mint Európa legtöbb országa, nem ment egységes, szerves fejlődésen keresztül; 2. az egész társadalom s különösen a kultúra sorsa jórészt attól függ, hogyan ismerik fel a művészek, — akik a haladás tényezői s a szerves egység előharcosai tartoznak lenni — történelmi feladatukat.

Romániában is megtaláljuk az új kor előcsapatát. Ennek az élcsapatnak mident el kell követnie, hogy ügyét diadalra vigye. Hisz, amint *Marx* mondja: „az emberek maguk csinálják történelmüket.”

A MAI ROMÁN IFJUSÁG

Irta: GHIȚĂ IONESCU (Bucuresti)

Romániában, néhány esztendő óta új mozgalom kavarta fel a mindenféle külhatások révén zavarossá vált, majd az idők folyamán lassan leülepedett vizeket. A nemzeti és személyi méltóságérzés nem valami új, de annál indulatosabb jelszavakat dobott felszínre. Ha csak szomorú politikai személyiségekről volna szó, akik egy emberélet rövid szakalattal is találnak időt a mindenféle, más-más formában való megjelenéshez, akkor ezeket a dolgokat meg se kellene említenünk. A román politikának sohasem voltak kiválóan hősiességek, sohasem volt egyetlen eszmei célra, egyetlen küzdelmi vonalra irányuló tiszta akarat, úgyhogy ez az új és kollektív politikai történet, nem lep meg és nem szomorít el bennünket. De mindenki tudja, hogy ebben a mozgalomban benne van egy másik érdekelt fél is, e mozgalmat a valóságban meghatározó és szülő tényező; a román ifjúság.

A román fiatalságnak a politikai porondon való állandó, sőt sokszor túlzott szereplését nem késtek egy vagy más módon kommentálni. Azt mondták egyrészt, hogy ez a hanyatlás és az összes társadalmi osztályok elpolitizálódásának a jele, ahelyett, hogy ezek az osztályok kizárólag alapvető foglalatosságaik keretében maradnának; másrészt pedig azt mondták, hogy ellenkezésképpen: ép' az ország" újjászületését jelenti, az ország egyre jobban érzi az élet-erek fenyegető elmeszesedését és ezért legfiatalabb sejtjeihez, vérének legforróbb részéhez folyamodik, hogy megújítsa vérkeringését s visszaadja a pulzus

egészséges lüktetését. Az első felfogás vallói azt mondták, hogy ennek a fiatalságnak a mozgalma egyszerű másodlagos jelentőségű politikai mozgalom, csak éppen érthetetlen ifjúi hév, taktikai hetykeség fűti. Végre is, mi más jelent ez a fiatalság, mint az ország jövődjét, bár ez nem jelenti azt, hogy bitorolnia szabad a jelent. Már csak azért sem, mert hiszen ez a fiatalság a nemzet igazi nagy fiatalságának csak egy része, egy töredéke: — a diákság. Hisz' milyen jogai és előjogai lehetnek egy olyan társadalmi kategóriának, amely csupán a nemzet jövődjét tanult rétegét jelenti? Nyilvánvalóan hasznos, hogy ez a réteg már eleve megismerkedjen az országot érintő ügyekkel, a szükségletekkel, hiányokkal, kérdésekkel, melyeket a jövőben neki kell megoldania, vagy legalább is szembekerül velük, valamint azokkal az irányító eszmékkel is, amelyeket majd hordoz és reprezentál. Ettől azonban addig, hogy magának követelje a nemzet politikai sorsának döntő irányítását, még meglehetősen messzi az út. Az országnak más elemei is vannak, amelyek több joggal követelhetnék a vezetésben való részvételt és ezek az elemek azért mégsem akarják megzavarni a nemzeti együttműködés szükséges összhangját. A fiatalság revolutív megmozdulása tehát nem más, mint törtető ösztönének, indulatának és fiatalos beépelttségének megnyilatkozása. A fiatalságot a nemzet nagy családjában a megillető helyre kell visszavezetni, ahol saját maga és az ország javára dolgozhat.

Egészen más a másik felfogás, bár nagyon sokszor hasonló érvekkel dolgozik. Eszerint a fiatalságot illeti meg az ország vezetésében a főszerep, még pedig két okból, melyek azonban tulajdonképpen egyet jelentenek Románia fiatal ország. Nemzeti karakterének ezért jobban megfelel a fiatalság előretörő, hódító akarata és lelkes szelleme. Ez két vonatkozásból is ellenőrizhető. Először az országban történő dolgokból. A mai helyzethez a gerontokrata román polgárság kompromisszumos politikája és a kezdeményező szellem hiánya vezetett. Nem is lehet másképp, hisz' a román politika néhány szép teljesítményén kívül csak a nemtörődőmség, a dolce far niente, a káros elővigyázatosság és a helyrehozhatatlan puhaság vonalán haladt. Mindenfelé lekötelezve, és semmi egyebet, csak történeti gyámjaink tetszését keresve, a nemzeti karakterünkhöz cseppet sem illő nyugati rendszerek halvány másolatát alkottuk meg csupán, mely csak időnként vette el és alkotó erőnkét bénította meg. Mert az igazi román politika nem lehet más, mint: fegyelmezett, komoly és hierarchikus munkával napról-napra építeni, teremteni és alkotni, úgy, ahogyan ép' a fiatalság láthatja most a nacionalista ifjuság munkatáboraiiban. Ehhez azonban bizonyos szellemre van szükség, lendületes harci szellemre, hősiességre, hogy kimondjuk azt a szót, mely oly' mélyen felkavarja ma a román sziveket és szándékokat. Építő hősiesség kell, és nem az az édeskés ékesszólás, ahogyan azt népünk fáradt és közömbös öregjeinél tapasztaljuk. Az országot csak a fiatalság mentheti meg, a gyeplőt és a kormányt nekik kell átadni. Más államok példája is mutatja, hogy ez a helyes. Máshol is a kába álmom veszedelmébe szédült polgárság keményen összeszedte magát és teljes bizalommal adta át a vezetést a hősi lendületű fiatalságnak. A fiatalság bámulatos áldozataival felemelkedő fasiszta Itália és a germán fái hitlerista Németországának „hatalmi akarattal” történt nagy előretörése állandó figyelmeztetés és intő példa Románia számára is, hogy ráébredjen a környező valóságra. Attól, hogy Románia megérti-e ezt vagy sem, függ, hogy kitudja-e használni a felemelkedés e pompás lehetőségét vagy véglegesen visszahanyatlik.

Ennek a két felfogásnak dialektikus ellenkezése úgy látszik nélkülözi a lehető szintézist. Részlegesen látszólag mindakettő igaz, és mindakettőnek vannak egymást kizáró hibái. De, ami még furcsább: ez a kettősség a fiatalság megmozdulásaiban is feltalálható. Pontosabban: feltalálható a fiatalság igazságában és célkitűzései helytelenségében, ahogy Cicero mondta: ne azt nézzük, hogy mit hisz valaki tetteiről, hanem azt, amit valójában cselekszik. Hamar eljön az idő, amikor a fiatalság felébred mostani nagy tévedéséből: a fiatalság történeti megvalósulásának ez lesz az ideje. Mert ma még az uttévesztés kettős veszedelme fenyegeti. Egy személyes, amely nem olyan súlyos, a másik azonban már súlyos történelmi veszedelem, mely azt az országot, aminek a szeretetére hivatkozik az ifjuság, mai viszonyainál is jobban viszszavetheti.

Hogy közvetlenebbül tárgyalhassuk, állapítsuk meg már kezdetben, hogy a két felfogás közti ellenkezés, amely a nemzeti fiatalság mai megmozdulásainak is belső ellenmondása: a fiatalság energiája és ez energiának az akcióban való felhasználása közötti dialektikus ellenmondás. A fiatalság energiája, történelmi potencialitása meglehetősen nagy, de a megfelelő megnyilatkozási lehetőséget meg kell találnia. Nézzük meg e két pontot. Történelmi szempontból van-e joga a fiatalságnak arra, hogy a világ politikai alakulásába döntően beavatkozzék? Igen. Kétségtelenül. Az emberi történelem ma nagy megújodási pillanatainak egyikét éli. Mint valaki mondotta: ütött az órája a nagy és alapos történelmi felfrissülésnek. Egy fiatal francia író, Drieu la Rochelle, aki egyébként kitűnő indulás után valami fél-fasiszta elesettségben feneklett meg, az előbbiekkal kapcsolatban szép, filozofikus visszhangú kijelentést tett: „Vannak pillanatok, amikor a történelem nagyon is gyorsan lép előre és felemészti az embereket. Most olyan pillanatba lépünk, amelyben a gerontokrácia, az öregek uralma nem maradhat fenn. Másrészt, ha az öregek erőltetetten be is lépnének a táncba, a fiatalok hamarosan föléjük kerekednének.” Bizonyos, hogy a bátorítás, a folyótó életformák fellobbantatása s a hősies változtatás pillanataiban a fiatalságé a szó. Nyilvánvaló, hogy ezeken a korfordulókon a fiatalság társadalmi szerepe és képessége mindig megkétszereződött, s hogy ezekben a heves és kegyetlen ember-emészítő időkben szüntelenül újabb és újabb emberekre van szükség, akiket a legnehezebb vezető posztokra állítanak. Ennek az igazolására nemcsak a hitlerista Németországra és a fasiszta Olaszországra kell gondolnunk, annál kevésbé, mert ezek tulajdonképpen a fiatalság félrevezetésének és elkábitásának sajátos esetei, amire különben később visszatérünk. A francia forradalom még ma is felemelő példájára hivatkozunk, amely körül csupa fiatal ember csoportosult. A második nemzetgyűlés tisztán fiatalokból állott. Róluk mondja Michelet, a szárnyaló Michelet, hogy Franciaország legégetőbb történelmi kérdéseinek tárgyalása alkalmával, amelyek később annyi dicsőséget hoztak a franciákra és biztosították történelmi hegemoniájukat, oly' fanatikus komolyságról és fáradhatatlan' izzó hévről tettek tanuságot, hogy nagyrészt ők döntötték el a francia forradalom és ezáltal az emberiség sorsát. A csupán helyi jelentőségű német és olasz ifjusági megnyilvánulásokkal szemben a jelenkor is szolgál egy döntő és egyetemes értelmű példával. Helyi jelentőségűnek nevezem őket azért, mert ezeknek az ifjusági mozgalmaknak a jellege chauvinista, s nincs meg bennük az orosz fiatalság ama lendülete és jelentősége, amelyről beszélni akarok. Klaus Mehnert, az orosz fiatalságról szóló kitűnő könyvében bemutatja a fiatalságnak az új orosz állam vezetésé-

ben való túlsúlyát. Bemutatja azt a nagy áldozatot, azt a heves iramot, amit éppen a fiatalok tettek a nemzeti újjáalkotás szolgálatában, amely legutóbb is a Sztáchánov-féle alkotó hősiesség kivételes történelmi példáját mutatta fel. A szovjet-szanatóriumok teli vannak azokkal a harminc éves, sőt fiatalabbkorú emberekkel, akik az eszményi törekvésükért való kiméretlen hajszában nem tudták energiájukat lefékezni s a kétszeres, háromszoros erőkifejtés következtében kimerülten pusztulnak el idő előtt. Megemlíthetjük még a jelenben annak az amerikai fiatal-ságnak a mozgalmát is, amelyik az Egyesült Államok életére rákényszeríti a maga alkotóvágyát és szabad kezet követel a politikai vezetésben is, kitűzve a szociális eszmények ifjúi, valóban ifjui zászlaját. Ez a fiatalságnak a világ vezetésére való elhivatottságának egyetemes értelme.

A román ifjuság viszont egy másik igazolást is talált, amiről fentebb már említést tettünk. Nevezetesen: az ország történelmi fiatalságára hivatkozik s a fiatal országnak fiatal vezetőket követel. S joggal! A szempont igazságos s ezt legkevésbé a dialektikus gondolkodás tagadhatja. Itt azonban felmerül egy kérdés, amely elvezet bennünket annak a felismeréséhez, hogy mi a kötelessége az ifjuságnak napjaink és Románia nemzeti történelmében. És pedig: az ifjuság és az ország közti kapcsolat bizonyára megteremti majd azokat a szempontokat és eszményeket, amiket az ifjuság az ország fiatal szellemétől áthatva javasol és megvalósít. Tehát nem az a véletlen tény, hogy bizonyos emberek fiatalok egy történelmileg szintén fiatal államban, a döntő érv (bár ez a román fiatalság jelenlegi érvelése), nem ez a tény az indok és az igazolás, hanem az az egyedüli és igen világos feltétel, hogy egy fiatal államban a fiatalság fiatal ideológiát és programot képviseljen, újító fordulóponton pedig megértse a maga újító küldetését. A történelem már látott olyan tehetetlen és ernyedtt fiatalságot, mely saját történelmi feladatát nem vette észre, hanem félrevezetve s elkábítva idegen célokat szolgált. Sajnos, éppen ma, napjaink történelmében találkozunk rengeteg álutra tévedt fiatalsággal, amely ellensége saját érdekeinek, világtávlatban pedig esendő. — Ebbe a képletbe kell belehelyeznünk a román ifjuságot is.

Kérdezzük: vajjon a román ifjuság csodálatos aktivitása — ismétlem: erőben, lendületben és jóhiszeműségben csodálatos aktivitása — valóban fiatal és az ő igazi szellemét kifejező programon alapul-e? Elemezzük a dolgot. Elsősorban itt van a román diákságnak nagyon is kavarogó, hogy ne mondjuk zavaros programja, mely a nemzeti felszabadítást követeli és írja elő. Azt kérdezzük: hát nem szabad ország Románia? Ez a kérdés képtelenség volna akkor, ha nem tekintenénk messzebbre, még messzebbre talán, mint ameddig jó honfitársaink gondolata elér. Egyetlen egy szempontból tekinthető országunk kötelezettségekkel terheltnek és megkötöttnek: a történelem szempontjából. Ezeket a dolgokat olyankor érezzük a leginkább, amikor történeti zsengéségünk nem engedi, hogy mi magunk határozzunk és cselekedjünk. De ez legfeljebb bizonyos bennünket kívülről uraló idegenektől és nem mint azt a megtévesztést kereső gyávaság állítja, — azoktól az idegenektől való függés, akiknek mi vagyunk urai itt bent az országban. A probléma az, hogy mikép' szabadítsd fel magadat az igazi nyomás alól! és nem az, hogy azokat áztasd be, akik tőled függenek. Azután pedig: valamely felszabadító program számára legalábbis ellentmondó és eleve leleplezi mindazokat az eltévelyedéseket, amikbe ez az ösztönös mozgalom belerohant, mondom: legalább is ellenmondó és különös, hogy

egy felszabadító és ujitó program holmi ellenszenves követelésekkel lépjen fel. Az ifjuságunk már a kezdet kezdetén látnia kellene, hogy mennyire eltávolodott a maga ujitó Ösztönétől akkor, amikor olyasmiket követel, amiknek a legbensőbb érve a könnyebbség és kényelem, amelynek szankciója azonban a történelmi és társadalmi hatástalanság. Nyilvánvaló, hogy bűnbakot mindig könnyű találni s a felhajszolásában a magad ösztönös lázongását elpazarolni: de se nem hasznos ez történetileg, se nem válik dicsőségére annak az erőnek, amit a román ifjuság tanusít, amely cselekvésben a legelső, harcban a legkeményebbek közé tartozik. A délamerikai ifjuság már régebben megértette ezt: az igazi nemzetközi felszabadításért küzd a nemzeti alkotás útján, amelyben minden erőt tömörít, és a nemzetközi felszabadításért pozitív és alkotó program alapján küzd, nem pedig különböző negatív követelésekkel, amik az ifjuságot jellemző nagylelkűség szempontjából gyűlöletesek.

De ez a pont a román ifjuság programjában is megtalálható, vetik ellenem. Az ifjuság itt is kéri a nemzeti alkotómunka megerősítését, s a román alkotó ösztön megélénkítését. Nem ez az ifjuság-e az, amelyik sajátmaga hívásának engedelmeskedve, munkatáborokba gyűl össze, hogy kipróbálja erejét és lendületét, amellyel majd a jövő Romániáját kell megépítenie, mint ahogy ma kolostorokat és hidakat épít? De igen! De éppen azért, mert ez az ösztön, ez a mélyről fakadt hívás megvan a mi ifjuságunk soraiban, veszdünk azzal, hogy jó irányba tereljük és ne valami huligán hordának tekintsük, mint ahogyan értetlenek teszik. Az ifjuság előbb vagy utóbb megéri, hogy pozitív és alkotó programban nem szerepelhetnek holmi haszontalan kisajátítások követelményei és kicsinyes megtorlások. Majd akkor megvizsgálja: kik azok, akiknek érdekében áll őket a lázongás és a harag elemi állapotában tartani és rájön, hogy éppen azok, akik társadalmi hanyatlottságuk és szerves restségük következtében odajuttatták az országot, ahol van. Akkor majd megéri az ifjuság, hogy igazi történelmi rendeltetése és dicsőséges küldetése azok mellé állni, akik a nagy nemzeti folyamatban a termelő erőket képviselik, amely termelő erők kifejlődését amazok csak akadályozták és mindig előszeretettel fordultak a külföld felé, ahelyett, hogy a nemzeti termelést támogatták volna. Majd megéri akkor az ifjuság, hogy az ő igazi szövetségese a negyedik rend és a földmivelő osztály, országunk termelő rétegei, azok a társadalmi osztályok, akik küzdelmes napi munkában élik életüket és akik valóban nemzeti és etnikai alapjai az országnak. Kétségtelen: a jövő románjainak e felismerésétől függ a holnapi Románia függetlensége és büszkesége.

Egyébként a diákság követelései kizárólag a nemzeti felemelkedésre vonatkoznak. De vajjon mit kell értenünk nemzeti felemelkedésen? A történelem egyetlen módját ismeri a nemzeti felemelkedésnek: azt, amelyik betölti az Időt, eléri sőt meghaladja az egyetemes szellemet. Azok a nemzetek, amelyek legjobban magukévá tették az idők szellemét és a leginkább tettek eleget a történelmi feltételeknek, azok közt oszlik meg a történelmi vezetés. Franciaország közel százötven esztendeig vitt vezető szerepet Európában, egyesegyedül a nagy francia forradalom, tehát egy igazi forradalom jóvoltából. Az európai hasonlókorú nemzetek keretében a mi előrehaladásunkat is a viszonylagos időszerűség biztosította, a viszonylagos, mert a mi államformánkban általában sohasem érvényesült kellően az Idő. Elfogadni ma egy maradi programot, egy szomorú és gyáva társadalmi kalóz-programot, a med-

dő kihasználás és a középkor minden más tartozékával, amelyek szükségszerűek ebben a gondolkodásban, — elfogadni ma egy olyan életformát, amivel az európai államok már a középkorban leszámoltak és amely semmiképpen sem felel meg a mai emberiség tudományos szellemének: — ez röviden és egyszerűen nemzeti öngyilkosságot jelent. A mi sovínisztáinknak csak át kell nézni a szomszéd Magyarországra, hogy meglássák, hova, milyen társadalmi esetttségbe dönthet egy országot a társadalmi megcsontosodás politikája. Nem a kihasználó szándék és a középkor félelmetes fegyelme mentheti meg Romániát, hanem ép' ellenkezőleg, az összes nemzeti alkotó erők felszabadítása és az a felsőbbrendű cél, amelyben minden bizonnal egyesül majd minden nemzeti erő: hogy, — még pedig gyorsan, — elérjük az egyetemes szellem és értékek magaslatait, helyet foglaljunk keretei között és elősegítsük további kifejlődését és virágzását.

Ezt a célt azonban a föllépésében forradalmi, de mai gondolkodása szerint maradi ifjuság csak akkor érheti el, ha felismeri, hogy igazi szövetségesei nem lehetnek azok, akiknek sajátlagos érdeke — befolyásuk meghosszabbítása céljából — a történelem menetének lehető feltartóztatása, hanem egyedül azok az osztályok, amelyek történelmi rendeltetése a haladás és a felszabadítás. Ezt az osztályt a negyedik rend képviseli. A negyedik rend, — egyrészt a nemzeti termelés serkentésének szükségéből, hogy így az ország teljes függetlensége elérhető legyen, másrészt az időbeli és a világszemléletbeli rokonság révén. A negyedik rend az ifjuságnak nemcsak nemzeti szövetségese, hanem egyetlen egyetemes támogatója is. Amint egy alkalommal megjegyeztük: a sajátlagos fiatalság és a történelmi fiatalság egymásra kell, hogy találjanak. E két társadalmi test között nem lehet ellentét.

Bizonyos, hogy az előbbi megvalósulása nem késhet sokáig. Ez ugyanúgy érdeke a nemzetnek, mint az ifjuságnak, amelyre különben fájdalmas bukás vár a történelem könyörtelensége következtében. E pillanatban az ifjuság abban a szakaszban tart, amit az erőmegmutatás és az öntudatosodás — még zavaros és félénk — szakaszának nevezhetünk. De innen, hivatásának tiszta felismeréséig még tennie kell pár lépést. Hogy ezt a pár lépést megtehesse: a román ifjuságot minden erővel támogatni kell.

TUDOR ARGHEZI VERSEIBŐL

Fordította: KORVIN SÁNDOR

AZ EKÉHEZ

*Mondd, ki faragott bütykös, vén eke,
hogy megszaggasd az alvó róna kergét,
s hogy fölzengjen a munkás veritékéért
a ringó táblák arany éneke?*

*Ki indult el az ősi reggelen
a fényesőben friss barázdát tárva,
mély mesgyét szántani a szűz határba,
hogy birtoka azontúl szent legyen?*

*Ki indult el esőn, szélvészén át,
ki szegte dacát köd és csatak ellen,*

elsőnek tépvén fel a rónát, melyen
szitkokat mormolt, áldást és imát?

A jó fivér öröke ősitől,
hogy földet túrjon s gyűjtsön mások helyett.
S ő atkát dicsre váltva így teremtett
századokat és üdvöt — semmiből.

RÉVÜLET

Nézem ablakomnál ülve,
mint lobog a mennyek fűje.
Tenger szálból éjbevesző
fényel hull a csillageső.

Lelkem, mint a szivacs issza
szomjasan a tündértiszta
csillagzapor rezgő gyöngyként
tündén alápergő könnyét.

Búbánatom foszló szála
belevész az égi árba.
A Jóisten szempillája
idehullik a tintámba.

Felütöm a könyvem: felír.
Keresem az időt: semmi.
Dalt próbálok: nyelvemen ég.
Vagyok, mintha nem is lennék.

Alig tudom: gondolatom
én fűzöm-e? rege vajjon?
Vagy tán emlék ős emlékre:
mindennek voltam már része?

Szánt a tollam, révületben.
Álomhozó szellő lebben.
Fáradt lelkem megigézi.
Jegyzem is: Tudor Arghezi.

H O T E L M A I D A N

Irta: STOIAN GH. TUDOR

— Ma délelőtt,— mesélte valamelyik este Lisandru Vasile, — a hideg és az éhség kiűzött a kikötőbe, ahol meggémberegett tagjaimat átmelegíthettem a kazánokban kiégett és félrehányt szén mellett. Ugy gondoltam, hogy ennivalót majd kérek az idegen hajósoktól. A nap megmegvillant a felhők között, de az ember nem vehette komolyan, mint ahogy nem vehet komolyan egy bálványt, egy illuziót vagy egy virágot, amely nehény óra múlva elhervad. Mint valami induló ütemére, hosszú léptekkel igyekeztem a kikötő felé, amikor hirtelen egy gimnázista topant elém. Ha nem látom télikabátját, egyensapkáját, hócipőjét, egy szóval, hogy jól felpakolták otthonról a téli sétára, alighanem valami szegény iszákosok hóbertos gyermekének vélem. Mert halljátok csak, mit mond nekem ez a gimnázista: — Uram, hisz maga egy igazi Ártém... Igen, igen, maga valóságos Ártém, s ez a törpe, aki a nyomában topog — Káin!... Ime Ártém! Ime Káin! Ártém és Káin... Káin és Ártém... — és keztyűs kezével tapsolni kezd, akárcsak a színházban.

— Fiacskám, — mondom neki, — talán hasonlítunk valakihez?... Mi nem vagyunk azok, akiket keresel.

— Hát éppen ezt mondom én is: — hasonlítottok Ártém és Káinhoz, egy nagy orosz író, *Maxim Gorkij* elbeszéléséből. Mintha csak őket lát-nám magam előtt! Nem félték az utonállóktól, mert nincs mit elraboljanak tőletek. Nem félték a tüztől, mert nincs drága ruhátok, amibe bekapjon a láng. Nem félték a földrengéstől, árviztől... semmitől a világon. Otthonotok a piactér, ahol megtaláljátok a hegyek gyümölcseit, anélkül, hogy megismerkednétek a hegyvidék hidegével; a tavak halaival táplálkoztok, anélkül, hogy kitennétek magatokat a víz veszedelmeinek és

ami a legkedvesebb, beéritek a Baragán kenyérével, anélkül, hogy valaha is láttátok volna a tájékát. Istenetek a nap... Madonnátok a hold... Hazátok a széles világ... Nemde, kellemesen énekeltek és filozofálni is szoktatok?

— Igen, — mondom neki, — gyönyörűen tudunk sirni, s ha egy este üres hassal fekszünk le, másnap ördögös filozófusok vagyunk.

— Irigyellek benneteket, csavargók...

— Nézz meg jobban bennünket, fiacskám!

— Had'... ne mukkanj, hisz a ti csupasz testetekért **teremtette a Mindenható** a napot. És micsoda a császárok és királyok minden vértje a ti fénnel lobogó rongyaitok mellett? Semmi! Semmi! Semmi! Nézzetek hát büszkén a magasba, a mélybe, köröskörül — és örvendeztetek. Daloljátok a sehol sem hallott dalt s marjatok az életbe, mint a kutya... Csavargók! Kettőtökben a barátság páratlan formája valósult meg: egyiketek maga az egészség, a másik maga a kórság, de lelki szempontból eszményi egységet alkottok, a valóságos, élő *humanizmus monumentumát*: az erős a kezéből táplálja a gyöngét... Az emberi, — amit az iskolai könyveinkben és az ezerlépcsőjű akadémiákon hiába keresünk — az uccán járkal. Csak majmok szükségesek, hogy utánozzák...

A gimnazista folytatta mondókáját, ugyanilyen fellengző hangon, mig-nem tűzbe jött, engem pedig átmelegített. **Pulca**, a Senkifia érzéketlen maradt. Lába megdermedt rongyos bakancsában és orrcsatornáit meg-eredtek.

Még nem láttam embert, aki ilyen kegyetlen hidegben a beszédjébe beleizzadt volna, mint ez a kisdíák. A szavak, amik különös fűzérént kanyarogtak elő a szájából, — mintha évszázadok óta várakoztak volna a mellében. Ha néha fáradtan elfordítottam a fejemet, a kis demagóg szeme, haragosan rámvillant.

— Ártém! — mondja egyszerre csak reszkető hangon, — ellenségeid valamelyik éjszaka elvernek, aztán otthagynak egy rozzant bárkában a tenger partján. Ott betegeskedsz majd, összes barátaidtól, minden emberi lénytől elfeledve, egyedül Káin törődik veled és ápol, mint valami jó anya. Híreket hoz a szeretőidtől, megmondja, milyen nap van és pálinkával borogatja sebeidet... míg felépülsz. De te román Ártém, ne tégy úgy, mint az orosz: ne üzd el Káint!

Szinte tüzet okádtam mérgemben, — mondta Lisnaudru, — ez a tökmag azt képzelte, hogy csupa, gyönyörűségből csavargunk, holmi napsugaras rongyokban. Miközben azon járt az eszem, hogy miképp lekéztessenem meg a kis majmot, — azt kérdezte:

— Hol ebédeltetek?

— Gyere nézd meg...

És mind a hárman, én Pulca és a romantikus kölyök, megállunk a „Charlise” nevű kereskedelmi gőzös acélteste mellette. Nyujtogattam a nyakamat, hogy lássam, milyen zászló alatt fut, de arról a színehagyott rongyról, ami az árbóc tetején lengedezett, nem tudtam leolvasni semmit. Közönséges mosogatórongy volt, nem egyéb.

A hó szinte ünnepi fényben csillogott...

Néhány öreg koldus, egyik toprongyosabb a másiknál, valamit majszolt a tengerészek jóvoltából és megbékélten nyalogatta a száját. A látvány felbátorított... Vártam, vártam, míg kiáltásomra egy matróz jelent meg a magas fedélzeten.

— Szenyor! — **kiáltom oda neki** a lehető legmézesebb hangon; **aztán** jobbkezemet a gyomrom irányában sétáltatom, hogy megértse: fenemód éhes vagyok. A gimnazista eltátotta a száját: különösnek találta,

hogy Ártém koldul. Egyszerre csak a „Charlise” hidja megtelt matrózokkal, nagyfejűekkel, kisfejűekkel, kopaszokkal és torzonborzakkal, mint valami embertani muzeum példatára.

Röhögtek, dohányoztak és felémköpdöstek. Az ember azt hihette, hogy megharagudott az ég és a fellegekből vastag flegma zuhog. A szakállas matróz, akihez először fordultam, s aki, mint valami látványosságra, összecsóditette a matrózokat, — egy lezárt sajkát dobott felém. Felnyitottam, hát üres volt. A jóllakottak ott fent gunyt üztek belőlünk, a lent ácsorgó éhesekből. A gimnázista más szemekkel nézett rám. Soványka arca még soványabbaknak látszott..., és mégis azt olvastam le róla, hogy nem hiszi el, amit lát. Védelmesnie kellett a bálványát. Csöpp hija, hogy izekre nem szaggattam, hogy a tengerbe nem dobtam, — csak három pofont huztam le neki. Életem legsikerültebb pofonjait.

— Most már láttad, hogyan „ebédelnek” a csavargók? Ha még arra is kíváncsi vagy, hogy hogyan élünk és hogyan filozofálunk, este találkozzunk....

A verés csattanóan bizonyította, hogy amit látott — valóság.

J U N I U S I Z Á P O R

Irta: ALEXANDRU SAHIA

A juniusi nap tikkasztón szórta sugarait és itt-ott teljesen leperzselte a gyepet. A szárazságtól gyötört síkságon gyér és sovány kalászkók kókadóztak.

A napégette mesgyéken buzavirág és oroszlánszáj viritott.

Május közepe táján néhány zápor áztatta a földet, de azóta egy csöpp eső sem esett.

A Bărăganon valami tikkadt szomorúság ült. A Jalomita folyó lomhán kigyózott száraz partjai közt. Vonszolta magát a Duna felé.

A forró délután fullasztó levegőjében időnként egy-egy tompa lónyerítés hangzott föl.

Az ég derülten kéklött a síkság fölött. A láthatár pereméről, onnan, ahol a Bărăgan egyik szegélye a lábba süllyed egyetlen felhő úszott tévován az aratók felé.

Petre Măgăun félbeszakította a munkáját. Kinyújtózkodott, hogy csontjai beleropogtak. Kelet felől enyhe szellő kerekedett és felduzzasztotta hátán a verejtékben ázó inget. Jobb tenyere egészen zöld volt sarlója festett nyelétől. Beleakasztotta a sarlót egy kévébe, aztán egy marék porcsfüvet tépett. Szétdörzsölte a füvet a tenyerében, de a zöld szín beevődött a bőrébe és nem akart lemenni. Homlokán verejték gyöngyözött, onnan lepergett arcára, a szakállába, aztán rácsöppent gyolcsingem mellére.

Petre Măgăun magas, szikár, hosszunyakú parasztember volt. Valami sósból font kötél vette körül a derekát és mezitláb volt. Ha a mezőn dolgozott, térdig felgyűrte a gatyáját és ilyenkor látszott, hogy jobb lábikrája hiányzik. Egy srápnellszilánk szakította le a háborúban. Emiatt lábszára valami szüette lécnak látszott.

Mellette dolgozott Anna, a felesége, a terhességtől eltorzult hasával. Nehezen mozgott, mint valami mértéktelenül elhízott kacska. Amikor járt, lábát szétterpesztette és fel-felnyögött.

Anna is meztláb volt. Talpa széles volt és repedezett, ujjai pedig szétterpedtek, mint a motolla fogai. Balkezevel gondosan marokra fogta a kalászokat, a sarlót tartó jobbkezevel pedig lassan nyesegette őket. Összehúzott szemekkel figyelte a kezeit, nehogy megsérüljön... A kilencedik hónapban volt.

Sárga fejkendőjét úgy kötötte meg, hogy száját is eltakarja. Izgatva a por, ami a földből és kalászból föl szállt.

Időnként le-lepihent, hátára feküdt a tarlón, mint valami elfáradt barom. Ilyenkor szemei könnybelábadtak és hasa alaktalan dombnak rémlett.

Petre Măgăun állandóan figyelte a feleségét. Ugy rémlett neki, hogy az egész asszony egy nagy has és amint munkaközben meghajol, mintha orra, arca egybeolvadna a hasával. Miután néhány marokraláló kalászt learatott, fejkendője szélével megtörölte a szemét. Az ember azt hitte, hogy sir. Megszólalt:

— Te sírsz, Anna?

De az asszony nem válaszolt.

— Nem hallođ, sírsz?

Az asszony lassan kiegyenesedett, kezét előbb a térdének, majd a combjának feszítette, végül a csipőjére támasztotta. Hasa minden mozdulatával kerekébbre domborodott. Kendőjét leoldotta a szája elöl és hátrakötötte. Lihegve válaszolt:

— Miért sírnék?

— Azt hittem, sírsz.

— Dehogyan... Csak nagyon nehéznek érzem magam. Tudja Isten, miért esik olyan nehezemre, mintha most volnék először állapotos.

Lisandru Lucea ökre ugrálva, botladozva egészen a mesgyéig jött, sandán széttekintett, készen arra, hogy belegázoljon a búzába.

Măgăun odarohan az ökörhöz, szitkozódik és oldalbavágja a sarló görbéjével.

— Istenit az anyádnak, éppen az én vetésemre **kaptál**, mintha ezer holdam volna. Hisz' csak ez a darabka földem van.

De már hallatszik is Lisandru Lucea hangja, aki ott arat a közelben, a maga néhány hektárján.

— Hallod-e Măgăun, ne bántsđ az **ökömet**. Inkább hajtšđ vissza hozzám!

Petre Măgăun mohón arat tovább és hatalmas mancsaival nagyokat markol a kalászokba. Anna azonban alig mozog. Mőgőtte marad az aratással. Emiatt, ha az ember igen messzi tart már, visszatér az asszonyhoz kiségeteni, hogy egyszerre láthassanak neki az új rendnek.

Mindaketten hallgatnak. Az ember sőrőn káromkodik, mikor a sarló hegye beleakad valami cserjébe. Anna, azonban akkor sem szól semmit. Az embere felé fordul és mélyről, leküzdhetetlenül felsőhajt. Szeme tágranyitott és mérhetetlenül szomorú.

A Bărăgan felett keserő csönd lángol. Szinte látni a csöndet, amint lobog és remeg a perzselő sugarakban. A föld forróságot lehel. Emiatt aztán a búza szára igen könnyen törik. A kukorica szára időelőtt megsárgult és kibomlott, mint valami tőlesér.

A parasztok dolgoznak. Csak a hátuk látszik, amint meghajolva mozognak a vetésben. Aratnak. Időnként kiegyenesedik egyik-másik és föltekint a magasba. Az eget kémleli. Vörösbegyek szárnyukkal surolják a lecsüngő kalászokat.

Az égen, a lép irányában apró, fehér felhő lebeg, mint szétfoszló, könnyű füst.

A szárazság úgy terjedt szét, mindent beborítón, mint valami ragály. Érezni az üvegesen csillogó kékségben, a barmok bőgésében, érezni minden indában és kalászbán, az egész meggyötört földben. Érzéketlen és leigázó, mint a halál, — benyeli a vizeket és az életet.

Az asszony ismét leheveredett a tarlón.

Petre Măgăun odanéz és látja az asszony hasát, amint ütemesen felalá hullámzik. Azt gondolja magában: „Ennek az Annának is micsoda élete van... Csak szüli a kölyköket egyre-másra, Isten nevében, mint valami szuka.”

Megkérdi:

— Mennyi van még hátra a szülésig?

— Isten bizony, nem tudom. Azt hiszem, hogy már itt az ideje. Talán még vagy két napom van hátra.

Tekintete a magasban jár, szélesen mosolyog.

— Akkor hát kelj fel, Anna és gyerünk.

Az asszony feltápáskodik. A munkája bizony nem sokat ér, inkább csak összekuszálja a kalászokat és vékony csikban szórja el maga mögött. Az ember türelemmel összegyűjti és kérébe köti. Aztán megszólal:

— Eredj a szekérhez, Anna. Pihenj egy kicsit. Ott árnyékos. Látom, nagyon kinez a terhesség... Nem egyébért, csak nehogy a mezőn szüljed meg a gyereket. Nem akarom, hogy fönn legyen vele a falu...

— Bánom is én a falut... Mintha, bizony egyedül én szülnék a mezőn. A férfiak nevethetnek, de mi már csak ott szüljük meg a gyereket, ahol a görcs utólér. Ezt az Isten intézi, nem az emberek.

Sárga kendője szélével letörli arcáról a verejtéket, gondosan megigazítja a kötényt a hasa fölött és elindul.

Talpa alatt ég a föld. Anna is magas termetű, szinte olyan magas, mint Măgăun. Hosszúakat lép, de a terhessége miatt léptei egyenetlenek. Mögötte ijesztően hosszú és alaktalan árnyék jár, surolja a tarló tulsó szegélyét és pillanatokra beborítja az egész tarlót.

Sietve leheveredett a szekér mellett Alig van valami árnyék. Deréktői lefelé égeti a testét a nap. Valami vajudási fájdalom nyilait a testébe és arra gondolt, hogy hátha éppen most fogják el a kinok. Egyszer már szült itt a mezőn. Ez kukoricaszedéskor történt, ősszel, szemező esőben.

Ismét belenyilalt a fájdalom. Pedig nem szeretne itt szülni, semmi-kép'. Hideg veríték önti el a derekát. Balkezelével kétségbeesve a szekér kerekébe fogózott, jobbkezelével pedig a tarlóba markolt annyira, hogy kicsavarta a letarolt szárazakat a földből.

Megmerevedett ebben a testtartásban az égre szegzett tekintettel, mintha nem volna benne élet. Fenn a mérhetetlen magasságban két pacsirta repdes. A földről apró pontoknak látszanak. Dalolnak. A mezőn, valamelyik kukoricásban egy fűj énekel. Az asszony mellett ott a gyékény és a vajudó most arra gondol, hogy jó lett volna ráfeküdnie. Most nem mer moccanni sem. Ugy marad mozdulatlanul.

Valami nyálkás hátú béka ugrándozik feléje és egészen az arca közelébe merészkedik. Ott megtorpan és tátott szájjal bámulja. Kidülledt szemei vannak és fehérpetyves begyében ketyeg a szive, mint valami óra.

Az asszonyt undor fogja el és szeretné elűzni a békát. Most azonban teljes erővel lepték meg a fájdalmak. Keservesen nyögve valósággal ivben meggörbült és karjával egészen átölelte a szekérkereket. A lába mintha kiakadt volna csipőjéből, térdéit görcsös fájdalom rázta meg.

Aztán valami hús enyhület öntötte el és könnyes öröm töltötte meg

szemét-szívét. Lefejtette karját a kerékről, jobb tenyeréről pedig lerázta a hozzátapadt földet.

Tágranyilt, száraz szemmel feltérdelt. Reszkető kezével, amelyből minden vér eltávozott, a tarló felé nyult, — a gyermekéért.

Piros kis testéhez szalmaszálak és göröngyök tapadtak. Az asszony felemelkedett és a napsütés felé emelve a gyermeket — néhányszor jól megrázta. A gyermek felvisított. Az első hang!... Vad szeretettel a kebeléhez ölelte és csókokkal borította a fejbubját.

Megtisztította a szalmaszálaktól és a göröngyöktől. Letépte derekáról a kötényt és belépőlyálta. Odafektette a szekérben heverő sarjuba és fölébe terítette a gyékényt, hogy beárnyékolja.

Aztán, mintha misem történt volna, rendbeszedte a szoknyáját és elindult, vissza az emberhez, folytatni a munkát.

Az emberről úgy ömlött a veriték, mintha a patakban lubickolt volna. Tíz kéve hevert mögötte rendetlenül odadobva, A forróság oly' kibírhatatlanul perzsel, hogy a föld szinte belekékül.

Távol a sikságon, mintha tüzek égnének.

Az asszony a férfi közelébe ér, de az most nem tekint oda. Ott áll az asszony, kezében a sarlóval, várva, hogy az ember szóljon valamit. De Mägäun csak arat tovább, és mohón nyesi a kalászokat. A sarlójába ölelt buzaszárakat egyetlen mozdulattal átszeli.

— Péter, — szólal meg az asszony - nézz reám! Meglett a gyerek...

Az ember feléjefordítja a tekintetét, de nem szakítja félbe a munkát.

Az asszony hangja vértelen, s az ajkán minthogyha hamu izét érezné.

— Igen, megszültém a gyermeket, Péter.

Az ember kiejti a kezéből a sarlót, aztán felegyenesedik.

— No, mi az? — ~~nézi~~ meg az asszony. — Hiszen már szültem egyszer így, ősszel, esőben.

Az ember szeretne mondani valamit, szeretne bőségesen káromkodni, de csak felveszi a földről a sarlót és miközben arat tovább, megkérdi:

— Aztán fiu-e?

— Fiu.

Az ember hosszú nyaka még hosszabbra nyúlik és szeretne fölnevetni. Azt mondja:

— Akkor hát minek mászkálsz?

— De hisz' semmi bajom, megkönnyebbültem.

Az asszony megint csak elmarad a munkával az ember mögött, aki úgy tör előre, mint a farkas. A kalászok csiklandozzák veritéktől csapzott szakállát és egyik-másik ott is akad a szakállában.

Oroszország felől meleg szél ömlik a sikságra s mint a felleget sodorja magával a pitypang és a bogánics bóbítáit, porzóit.

Mägäun amint a kalászokat oldalrahányja, odapillant az asszonyra. Annak hiányzik a köténye, szoknyája meg ferdén áll rajta. Alig van ereje összefogni a kalászokat és a sarló reszket a kezében, amikor vágni akar. Valami felkavaró szomorúság szállta meg az asszonyt. Megszülte a gyermekét. Világrahozta a nyolcadik gyermeket és visszajött ide, dolgozni.

Hirtelen kiegyenesedik, tekintete tétovázó, s amint ott áll sarlóval a kezében, megszólal:

— Megint rosszul vagyok, Péter. Megyek.

— Menj csak nyugodtan, és maradj is ott a szekér mellett a gyerekkel. Vigyázz, el ne nyomjon az álom, nehogy hangyák másszanak a gyerekre. Takard be jól...

Az ember ismét magára marad, az asszony pedig ott igyekszik a mesgyén a szekér felé, melyben a gyermeket hagyta.

Alig ért oda a szekérhez, amikor belekapott ugyanaz a fájdalom, talán még hatalmasabban, mint az imént. Rémülten végigheveredik a **kerék** mellett. Valami gyerek jött arra egy üres, üveggel, bizonyára vizért. De amint megpillantotta az asszonyt — futásnak eredt, hogy csaknem orrabukott.

Lisandru Lucea ökre belegázolt a vetésbe és szarvával valami kazalba, turkál. Az asszonyon átvillan: „Ha Péter hátrafordulna és meglátná...”

A görcsös fájdalom összecsaparja testét, s ő ismét átöleli a szekér kerekét. Gyötrelmes nyögés szakad ki a száján, aztán határtalan, boldog megkönnyebbülést érez. Gyöngye sikoly hangzik föl. Az asszony sietve feltápáskodik és mosolyogva emeli föl a tarlóról a második gyermeket. A mezőn, a juniusi délután forróságában most két csecsemő cérnavékony sírását hallani. Az asszony feszülten figyel, amint a szekerében fekvő csöppség visitozása egybehangzik az ujszülött próbálkozó lélegzésével.

Egy cikázó lepkepár közelit feljűk, de az asszony féltőn magához vonja a gyermeket.

A mezőn hamar elterjedt a hire, hogy Mägäun felesége fiu ikreket szült. Nyomban ott termett néhány bábaasszony, mintha csak a földből nőttek volna ki. Megfürdették a porontyokat a csurgó vízében, aztán köldöküket elkötötték a szoknyájukból kihasított vörös madzaggal.

Mägäun is odajött, bár még nem végezte el a munkáját. Látta a nagy sokadalmat a **szekér** körül és attól félt, hogy valami baja történt **az asszonynak**. Most azonban odatámaszkodott a szekérrudjához és **tekintete** a távolban jár, mintha hidegen hagyná mindaz, ami **körülötte** történik. **Távolabb** hosszú kötélre kipányvázott lovak legeltek. Többet forgolódnak, **mint** legelnek, össze-vissza taposták már az egész tarlót és minden füvet **lelegeltek...** Nyugtalan fel-fel nyeritenek és patkójukkal széthányják a földet maguk körül.

— No , a te fakóidnak is **kiáltanak** a bordái, Péter.

— Ha hamarosan nem jön eső, nem tudom, mihez kezdünk, — mondja Antonie Lungu, aki a szekér derekához támaszkodik.

Mägäun közelebb jön s megszólal:

— Nem lehet így élni. Hét gyermekem van, az ikrekkel **kilenc. Ket-**tejükkel éppen tizenegy éhes száj. Mondjuk, hogy az ikrek még nem sokat pusztítanak, de akkor is vagyunk kilencen. Csak ez a darab földem van, ez a félhektár. Aztán nem fizettem még ki sem az adót, sem a legelőpénzt.

— Pedig jól tennéd, ha **sietnél, Péter, mert elviszik a cókómódat**. Láthattad, hogy sok helyről elvitték a párnát, meg a takarót.

— Dehát **hogya a fenébe** siessek, jóember? Miféle beszéd az, **hogya** siessek...

— Adjál el valamit.

— Mi az ördögöt adjak el? **Mond** meg te, mit adjak el. Hát van nekem mit eladni?

Az égre váratlanul felhők gyülekeznek. Ólomszürkék és onnan **jönnek**, ahol az emberek hite szerint véget ér a **Bărăgan**, — a láp felől. Utjukban más fellegekkel találkoznak, amik a Duna felől gomolyognak. Ezek a fellegek sötétebbek és mintha közelebb volnának.

Gomolygásuk beárnyékolja a napot.

A sikságra fullasztó hőség nehezedik, — ebbe a forróságba már

viharelótti, hűvös fuvalmak vegyülnek.

Az elsötétült égen tompa moraj fut át, s a fellegek alacsonyabbra ereszkednek. A föld még ontja a forróságot.

— No, én megyek Péter, — mondja Antonie, — lehet, hogy eső jön.

Anna magárahagyva üldögél a szekérben, karjai közt az ikrekkel. Az asszonyok egy rakás szalmát gyömöszöltek alája, nehogy összerázza a szekér s a sok szalma most omlik kifele a szekér oldalán. Anna inkább gunnyaszt, mint ül, és hasonlít a szűzanyához.

Egyre sűrűbben dördül meg az ég. Lehullottak az első nagy, nehéz esőcseppek is. Péter eloldja a lovakat és gyorsan befogja őket. Behányt már a szekérbe minden cók-mókot és most körülnéz, nem felejtett-e el valamit.

— Te jól ülsz ott, Anna?

— Jól, csak hajts lassan.

A lovak nógatás nélkül elindulnak és Mägäun örvend. Azt gondolja magában: „Érzik a lovacsák az esőt, azért szedik a lábukat ők is.”

A falu felől már jön az eső istenigazában. Rohan és hatalmasan szétterül, mint valami sűrű, gőzölgő gyöngyfűgöny.

A lovak prüszkölnek és fülüket hegyezik. Az ember szekérrnyőnek teríti a gyékényt Anna és az ikrek fölé.

Az eső először csak végiglegyintett a tájon, mint valami enyhe szellő, könnyedén végigszítalta finom cseppjeit, aztán vad robajjal rázudult a síkságra. Szélesen kibomolva rohan végig a Bärägámon. Az ember is a szekérrnyő alá húzódik, de a lába kívül marad. Az asszony a gyermekek fölé gőnyed, hogy testével második takarójuk legyen. Térdére támasztott karjában tartja kis testüket. A szekér minden zökkenésére felkiált: „Lassabban Péter, lassabban” és mind magasabbra emelve féltően ringatja őket a karján.

Az ügető lovak patkói csattognak s az uton az esőtől fellocsolt por erős szaga kavarog. Az esőlé gyors patakokban ömlik végig a, kerékvágásokon és bezúdul az árokba. Minden gyom, bogács, bojtortján levele vagy a bürökbokor megmosakodva és teli életkedvvel ágaskodik az árok szélén.

Még a kiszáradt és letiport tarló is vidáman mutogatja sörtés mezőnyét, ami most olyan, mint valami tiszta kefe.

Az eső beszivárgott a gyékényen keresztül a szekérbe és átázta a szalmát. Anna, amennyire csak bírja, összehúzódik, hogy óvja a gyereket. Időnként közelhajol ajkával a csöppségek lélegzetéhez, hogy érezze élnek-e? Meleg levegő vékonyka szálai csiklandozzák ajkát, mint a tű hegye. Lélegzenek.

Az ember kibújt a szekérrnyő alól. Inkább ázik az esőben. Ott benn a szekérben érzik a gyermekágyas asszony nehéz, erjedt szaga. Egyetlen egyszer nézett az asszonyra s akkor látta, hogy a szeme könnyes. Az átázott sárga kendő odatapadt a hajához. Arca eltorzult és vértelen.

Az ember úgy érzi, hogy valami forró nedvesség önti el a szemét. De maga sem tudja bizonyosan, hogy sir-e vagy csak a víz csurog a hajából a szemébe.

Jobbról és balról a földek felfrissülve és feketén nyujtózkodnak a zuhogó esőben. Az uton széles tócsák fénylenek. A zápor buborékokat ver a tócsák vizén. A lovak soványabbaknak látszanak a laza hámokban, amik ütemesen verdesik ázott bordáikat. Szaporábban ügetnek s az ember ostornyéllel éppen a marjukra suhint. Minden ostorcsapás után, amire a lovak rántanak egyet a szekéren, az ember megszeppenve fülel a szekérrnyő alá, nem kiált-e Anna? De Anna hallgat.

Valahol megdördült az ég, aztán keleten villám hasította keresztül. Az esőverte faluból mintha kihalt volna minden élet. A szekér csikorgó tengellyel befordult az udvarra.

Az ember tüstént leugrik a szekérről. A sok gyerek mind kirohant a tornácra az anyja elé, aki ott kell legyen a gyékény alatt. Nem értik, hogy miért nem veti már hátra a szekérművet, hogy előbujjon mögüle.

Az ember *szalad* az udvar végibe és elkiáltja magát:

— Hé, Vasile bátya, Marina néne, jőjjenek elő gyorsan! Hadd vegyünk le Annát a szekérről, mert meglett a gyerek.

Hamarosan ott teremnek a szomszédok. Fejükre zsákot borítottak és mezitláb *topognak* a sárban. Az asszony nagyobbacska, két lánya is előreszaladt kétségbeesett sirással, mert nem tudják, mi történt. Az ember felugrik a szekérré és óvatosan kiemeli a gyékény alól a gyerekeket, először az egyiket, aztán a másikat. Odanyújtja őket Marina néneinek, aki betakarja, őket a keblén a nagykendőjébe, aztán beszalad velük a házba. Anna összetört, megmerevedett testtel fekvé maradt a szekéren, abban a görnyedt testtartásban, ahogy a gyermekek fölé hajolt. Az ember a karjaiba emeli és odanyújtja Vasile bátyának, aki leugrik a szekérről és együtt viszik át a sártól sikos udvaron. Anna merev tekintettel néz maga elé és elhaló hangon kéri a gyerekeket. Odafektették az ikreimellé az ablak melletti ágyra.

A hét gyerek ottmaradt a tornácra, meg a pitvarban, valamennyi riadtan bögg, és nem mer bemenni a házba.

Mind a hét rongyos és maszatos.

Az ember ügyet sem vet rájuk, hagyja, hogy böggjenek. Szeme előtt, mint valami kinzó látomás, megjelenik a közös asztal képe, körülötte kilenc örökké éhes száj és nemsokára tizenegy.

Mit ér az eső is, ha csak azt a keskeny földcséskjét öntözi? Másoknak százszor annyi a földjük és zsellérekkel dolgoztatják meg.

Szitkozódva fordul ki az esőbe, hogy kifogja a lovakat. Szélnek ereszti őket az udvaron, hadd járjanak, amerre jólesik.

Egy eltévedt ruca kétségbeesetten hápog. Az ember csontig ható szagatást érez beteg lábában. A szomszédék, Vasile bátya meg Marina néne, zsákkal a fejükön megjelentek a küszöbön.

— Hát te, Péter, mit keresesz? Örülj, hogy fiaid születtek... Aztán nagyra nőjjenek.

Péter szeretne válaszolni valamit, szeretné megköszönni a jókivánságot, de a szomszédok már mennek is. Az eső lecsillapodott, csak ritka, apró csöppek hullanak még. Az akácok meg-megrázzák lombjukat és felriasztják fészükéből a verebeket.

A hét gyermek megint ott szepeg a tornácra. Az ablakban megjelenik Anna arca sárgán, mint valami viaszpogácsa.

Az ember magára marad az udvaron; lába belesüpped a juniusi eső-sarába. Nincs kedve visszamenni a házba. Az egyik ló felnyerített és éhes hangja mintha felkötötte volna magát az akácokra a gyermekek szeme láttára.

Az ember kifordul a kapun. Elindul Antonie Lunguhoz, hogy megtudja, hány falubelinek vitték el ma a rongyát adóba.

Se Anna, se a hét gyerek nem tudja, hová megy az ember.

Az udvarból újabb lönyerítés bukfencezik utána... Az ember kábultan botorkál az országuton és szeme előtt egyre ott látja az akácokról lelógó éhes lönyerítést. Bizonytalanul mormolja: „Hogy az ördögbe van ez is, hogy a hangok felkötik magukat?”

Az est puha léptekkel, hangtalanul száll le a falura. Ugyanakkor az ég lángolón meghasad és biborfénnyel vonja be a parasztházak ablakait.

KULTURKULTURKRÓNIA

ROMÁNIA NÉPEGÉSZSÉGÜGYE

A bucuresti *Fundația pentru literatură și artă Regele Carol II.* kiadásában nemrég jelent meg *Dr. G. Banu* hatalmas, átfogó tartalmú könyve, a: *Sănătatea poporului român.* A mű szerzője egyetemi tanár, az akadémia tagja, a *Revista de Igienă socială* című közegészségügyi folyóirat szerkesztője, egy régebbi kormány közegészségügyi államtitkára, aki jelenleg a szélsőjobboldali Keresztény Nemzeti Párt parlamenti képviselője. A lexikon formátumú 532 oldalas kötet a legösszefoglalóbb és legtárgyilagosabb statisztikáját adja a román népegészségügy kérdésének, mindazon könyvek közül, amelyek eddig román nyelven megjelentek. A könyv, mely számos vonatkozásban tartalmazza az 1935 január elseji statisztikai adatokat, valamint a nemzetközi összehasonlító táblázatokat is, 6 főrésze oszlik. Az első rész Románia népeinek fejlődési feltételeit és adottságait, a második rész az ország közegészségügyi szerveinek fejlődését és történetét, a harmadik rész Románia földrajzi és néprajzi adatait, a negyedik a román népegészségügyre döntő befolyással bíró szociális, táplálkozási és más főtényezők hatását és számadatait, az ötödik rész az állami és községi egészségügyi adminisztráció mai fejlődési fokát és költségvetését, a hatodik rész pedig azokat az összefoglaló kritikai megjegyzéseket tartalmazza, amelyeket a szerző, a román népegészségügy különböző kérdéseivel kapcsolatban szükségesnek tart nyilvánosságra hozni.

1. Dr Banu adatai szerint a mai Románia területe összesen 294.967 négyzetkilométer és így, az európai államok területi sorrendjében a *tizedik* helyet foglalja el. A régi Románia összterülete csak 137.903 négyzetkilométer volt, ez a terület azonban Erdély 57.819, Besszarábia 44.422, a Bánát 17.980, a Körösvidék 17.086, Bukovina 10.412 és Maramures 8592 négyzetkilométernyi területével együtt összesen 157.064 négyzetkilométerrel növekedett. — Az ország összlakossága 1935 január 1-én: 19.133.063. A régi Románia 1913 január 1-i 7.351.765 lakosa 1919-ben több, mint *9 millió fővel gyarapodott.* A természetes szaporulat évente átlag kb. 230.000. Az ország 171 városában 3.520.000, 15.201 falujában pedig 15.210.000 ember lakik. A városi lakosság az összlakosság 19, a falvak lakossága az összlakosság 81 százaléka. (A falvak lakosságának arányszáma Besszarábiában 87,9, Erdélyben 83,1, míg a Regátban csak 77,9 százalék.) A nemzetiségi megoszlás Dr. G. Banu szerint a következő: román 73,1; magyar 8,5; zsidó 4,8; német 4,3; orosz 1,5; bulgár 1,5, más nemzetiségű 4 és fél százalék. E kimutatás szerint 27 százalék, azaz több, mint 5 millió különböző nemzetiségű. A lakosság sűrűsége négyzetkilométerenként átlag 63. Legsűrűbb a lakosság a regáti Ilfov megyében (Bucuresti vidéke), ahol négyzetkilométerenként 196, a leggyérebb a dobrudzsai Tulcea megyében, ahol 22 és az erdélyi Ciuc megyében, ahol csak 30 lakos él négyzetkilométerenként. Az európai államok népsűrűségi sorrendjében Románia a 12.

A házasságkötések száma 1932-ben 175.137, a hivatalosan bejelentett válásoké ugyanebben az évben 7.370. A hivatalos házasságkötések száma a falvakban az 1932-ös 145.823-ról 1933-ban 124.941-re csökkent, míg ugyanakkor a városokban az 1932-es 29.314-ről 1933-ban 30.108-ra

emelkedett. A hivatalos válások száma ugyanebben az időközben a *falvakban emelkedett*, a városokban változatlan maradt.

2. A világ **születési statisztikájában Románia** 1931-ig bezáróan az első helyen állott, a maga 1000 lakosonkénti évi 33.3 számarányával, megelőzve az 1000 lakosként csak 32.4 születési aránnyal rendelkező Japánt, valamint az utána következő valamennyi többi államot. Az általános születési arányszám értékét azonban nagyon lecsökkenti a magas halálzási arányszám, amely Romániában 1932-ben ezer lakosonként 21.7. 1932-ben 662.049 ember született és közel 400.000 halt meg! A halálzási arányszám tehát növekvőben! Az általános halálzási világstatisztikában Románia áll az első helyen, mögötte sorrendben Japán, Portugália, Bulgária, Spanyolország és Magyarország következnek. A romániai általános halálzási közvetlen okainak kimutatásában az első helyen a *gyermekhalálzási* áll. Romániában közel 70.000 csecsemő hal meg évente. És pedig: kb. 65.000 a falvakban és 5000 a városokban. A tüdővész áldozatainak száma évente kb. 27.000, ezek közül kb. 20.000 a falvakban, a többi a városokban. Súlyos bélhurutban évente majdnem 20.000 két éven aluli gyermek hal meg, ami hozzáadva az általános gyermekhalálzási számhoz a romániai gyermekhalálzási számadatát évente közel 90 ezerre emeli. A rák áldozatainak száma 1930-ban 6121, a skarláté 3845. Pelagraban, az elégtelen és egészségtelen táplálkozás, főleg a rossz tengeri állandó fogyasztása következtében 1930-ban 2087 ember pusztult el! Ugyanabban az évben meghalt a hivatalos statisztika szerint difteritiszben 1571, szifiliszben 1139, súlyos alkoholizmus következtében 299, kiütéses tifuszban 278, paratifuszban 1291, öngyilkosság következtében 1439 ember. (1930-ban a falvakban 874, a városokban 565 halállal végződő öngyilkosság történt). Gyilkosságnak 719, különböző mérgezéseknek 374 halálos áldozata volt. Az ujszülöttgyilkosságok száma 1930-ban 72. Az 1932. év legmagasabb halálzási arányszáma (Besszarábiában) 24.5, a legalacsonyabb (Bukovinában) 19.5 ezer lakosonként. 1932-ben a városok 18.9 általános halálzási számarányával szemben, a falvaké 22.3 ezer lakosra.

3. Az általános táplálzási és lakásvi~~szonyok~~ **dr Banu** szerint az a két fontos tényező, amik Romániában is nagyban befolyásolják a népegészségügy kedvezőtlen alakulását. Mivel Románia lakosságának többsége falvakban él és földműveléssel foglalkozik, nagy befolyással bírt a falu általános életviszonyainak kialakulására a világháború utáni földreform. A megvalósított földreform azonban dr Banu szerint nem javította meg a falu általános életstandardját abban a mértékben, ahogyan ez kívánatos. Így pl. Besszarábiában a kiosztott földekből 63 ezer hektár terméketlen és megművelésre alkalmatlan. Bukovinában is több, mint 1000 hektár terméketlen. De még ilyen körülmények közt is "tul" nagy azoknak a törvény szerint földre igényt tartó földműveseknek a száma, akik különböző okok miatt, nem kaptak földet. Besszarábiában a földosztásra jogosult 351.366 földész közül, csak 211.749 jutott földhöz. Regátban még rosszabb ez az arányszám, ott u. i. a törvény szerint földjogosultsággal bíró és előjegyzett 1.014.000 földész közül csak 575.000 jutott földhöz! Érdekes, hogy ezek ellenére az összes megművelésre alkalmas földek 81 százaléka kisbirtok a Regátban, míg ugyanakkor Erdélyben a megművelhető földnek csak 49 százaléka. A népbetegségek különböző statisztikáinak kedvezőtlen kialakulását Romániában erősen befolyásolja a tömegek táplálkozásának számos esetben elégtelen volta. Megállapítja ezzel kapcsolatban, hogy különösen a terhesség ideje alatti, valamint a szoptató anyák elégtelen és helytelen táplálkozása egyik fő-

oka a Romániában oly' vésszesen magas és egyre növekvő gyermek és csecsemőhalálózásnak. Dr. Banu Bucuresti külvárosának iskoláiban 833 (7-10 éves) gyermeket vett vizsgálat alá és a táplálkozást illetőleg megállapította, hogy a gyermekek többsége az elégtelen táplálkozás következtében általános fejletlenségi és gyengeségi kóiban szenved: 30 százalék csak egyszer, esetleg kétszer étkezik naponta, 21 százaléka sohasem reggelizik, 45 százalék reggelije csak üres tea, 11 százalék pedig hetenként egyszer jut hushoz! Az egyoldalú, helytelen és elégtelen táplálkozás szörnyű népbetegsége Romániában a pelagra is. 1932-ben hivatalosan 55 ezer pelagrás beteget tartottak nyilván! A pelagrás betegek 3,6 százaléka hal meg átlagosan. A pelagrás megbetegedések száma 1920 óta állandóan növekvő. Így 1920-ban még csak 17, 1925-ben 19, 1929-ben 42, 1931-ben 45 és 1932-ben már, több mint 55 ezer a nyilvántartott pelagrások száma. Dolj megyében 1931 óta megkétszereződött. — Pusztító népbetegség az alkoholizmus is, ha dr. Banu erre vonatkozó adatait vizsgáljuk. Eszerint 1932-ben az elfogyasztott alkohol minőségének és mennyiségének számadatai a következők: Bor 288, sör 39, különböző pálinkák 85, szesz 10 millió liter. 1924-ben minden felnőtt lakos átlag 150 liter alkoholt fogyasztott. *Obreja* professzor a romániai alkoholizmusra vonatkozó adatai szerint Bucurestiben 1925-ben 1081 korcsma volt, Brailában 420, Craiovában 407. A legtöbb városban és megyében a korcsmák száma 1919 óta megkétszereződött és megháromszorozódott. Az ország korcsmainak száma több, mint 33.000. 16.000 a városokban, 17.000 a falvakban! Különösen súlyos a helyzet Erdélyben, ahol dr. N. Popovici adatai szerint Văscău község 700 lakójának 17 korcsmája van! Azaz minden 40 lakosra jut egy korcsma! Megállapítja dr. Banu, hogy az alkoholfogyasztás jelzett adatai nem fedik mindenben a valóságot, mivel rengeteg házilag előállított alkoholt fogyasztanak.

1930-ban 78, 1931-ben 87, 1932-ben pedig több, mint 91 ezer tuberkulotikus beteget tartottak nyilván hivatalosan. Ez a betegség évente 30 ezer áldozatot követel s ezzel első helyen áll a gyermekhalandóság után az országos statisztikában! Dr. Banu 1930-ban 2000 iskolás gyermek között lefolytatott vizsgálata alkalmával megállapította, hogy a gyermekek 70 százaléka a tuberkulotikus fertőzés kezdeti stádiumában van! A halálózási arányszám egyelőre állandóan nő s az előbbi 1930-as adatot ma már kb. 5-8 ezerrel haladja meg. A tuberkulózis egyik közvetlen főoka a rossz lakásviszonyok, különösen a városok munkásnegyedekben és a falvakban. Bucuresti lakásainak több, mint 30 százaléka ma is valóságos fészke a tüdővész kórokozójának!

Az 1929. évi hivatalos statisztika szerint az ország 3.078.000 házából, csak 772.000 épült rendes falazással, téglából, míg 189.000 kőből, több, mint egy millió ház viszont csak földdel tapasztott faanyagokból. Ezenkívül több, mint 40 ezer kunyhó volt az országban. Egy másik statisztika szerint a lakóházak közül mindössze 887.000 volt deszkával vagy parkettel padozva, több, mint 2.000.000 háznak földes és agyagozott a lakószobája. Szalmával 388.000, náddal és hasonló anyaggal 456.000, zsindellyel 900.000 ház fedett. Több, mint 1.600.000 háznak egyáltalán nincs klozetje! 624.000 háznak pedig fix, beépített, azaz ki nyithatatlan ablaka van csupán.

Dr. G. Banu a kulturális viszonyok hiányosságait is a népbetegségek egyik főmelegágyának veszi. 1930-ban a Regátban 39, Erdélyben 32, Bessarabiában pedig 59 százalék az *analfabéták* arányszáma!

Részben a széles néprétegek elégtelen felvilágosításának és hiányos kulturájának következménye a szifilisz elterjedtsége is. Míg 1927-

ben 130.000, 1931-ben 150.000 addig 1932-ben már 176.000 a hivatalosan nyilvántartott szifilisz megbetegedések száma. A leprás megbetegedések száma 1928-ban 97, 1929-ben 104, 1930-ban pedig 90.

4. A gyermekhalandóság nemzetközi statisztikájában Románia 17.6 százalékos számarányával az első helyet foglalja el. (Közvetlenül mögötte Magyarország 15.4%, Bulgária 13.6% és Japán 12% állanak.) Az 1920-25. években az átlag 380.000-es halálozási számból 206.000 volt a gyermekhalott! 1928 351.000-es halálozási számából 115.000 volt az egy éves életkoruk elérése előtt elhalt csecsemők száma! 43.000 gyermek halt meg ugyanabban az évben mielőtt ötödik életévét elérhette volna. Igen nagy a halva született csecsemők száma is. 1928-ban 12.000 csecsemő született halva, a 620.000 újszülött közül több, mint 2%. G. Banu professzor a gyermekhalandóság főokait a falvak és városok külnegyedekének egészségtelen lakásviszonyaiban, a széles néprétegek felvilágosodásának jelentős hiányosságaiban, a terhes paraszt és munkásnyák kedvezőtlen munkaviszonyaiban a terhesség alatt és után, valamint az általános kereseti lehetőségek csökkenő irányzatában látja. G. Banu egy legutóbb megejtett tömegvizsgálata szerint Bucarestiben a munkás és napszámos anyák 45, a földmives anyák 44.25, a tisztviselőnő-anyák 40 százaléka 3 kg.-nál alacsonyabb súlyú gyermeket szült! Az ezzel kapcsolatos részletesebb vizsgálat azután megállapította, hogy pl. Bucaresti X. külvárosi kerületében a terhes nők 74 százaléka soha semmiféle utmutatást nem kapott a terhesség és anyaság általános higiéniját illetőleg! (Természetesen a falvakban a helyzet e tekintetben is még rosszabb). Egy 1931-ben összeállított statisztika az 1 éves életkorúak elérése előtt elhalt csecsemők szüleiről megállapítja, hogy mindössze 2 százaléka táplálkozott kielégítően, 77 százalék tühretően, míg 20.5 százalék táplálkozása elégtelen.

Gilău járásban hivatalos megállapítás szerint a terhes nők 28.75 százaléka a szülés pillanatáig fizikai munkát végzett. Másutt a szülőnők 73 százaléka nem részesült semmilyen orvosi vagy szülésznői segélyben.

Hiányos Banu szerint a gyermekek gondozása a későbbi életévekben is. A gyermekek alig 20 százaléka kap előzetes gondozást, és nevelést a kisdodovákban, kb. 80 százalék minden szakavatott gondozás nélkül tölti el első életéveit. A falvakban a korai gyermekmunka befolyásolja károsan a gyermekek szellemi, erkölcsi és testi fejlődését. (Itt említjük meg, hogy a kiskorúak által elkövetett bűncselekmények száma a *Statistica Judiciare, din Ministerul de Justitie* hivatalos adatai szerint az utolsó 10 évben megkétszereződött! 1934-ben 27.291 bűncselekményt követtek el fiatalok.)

Általános népegészségügyi szempontból egyenesen aggasztónak tartja szerző az állami és községi szolgálatban lévő orvosok, valamint gyógyszerészek kevés számát is a falvakon. 1933 július 1-én összesen 1137 körorvos teljesített szolgálatot az ország területén, azaz csak minden 13.603 falusi lakosra jutott 1 orvos! (Legsúlyosabb a helyzet Besszarábiában, ahol csak minden 16.178 lakosra jut egy körorvos). A dobudzsai Tulcea megyében 616 négyzetkilométer területre csak egy hatóságos orvos jut! Ugyanez a helyzet a gyógyszerészeket illetően is. Besszarábiában 24.505, a Regátban 34.431 falusi lakos részére jut egy gyógyszerész, ugyanakkor, amikor Bucarestiben minden 5484 lakosra jut egy.

A közegészségügyi költségvetés lecsökkentett összegei is súlyosan hátráltatják Románia általános népegészségügyi helyzetének javulását. Így, míg az Egyesült-Államokban például 250, Hollandiában 170 lei esik évente egy ember általános közegészségügyi gondozására, addig Roma-

niában mindössze 83 Lei. (Az ország 11 megyéjének költségvetéséből évi 10 lej jut egy lakos egészségügyi gondozására!)

A befejező részben megállapítja Dr. Banu, hogy bár a román nép életeje nagy, mégis a jelenlegi helyzeten, csak megfelelő szociális reformokkal és ezzel kapcsolatos általános népfelvilágosító programmal lehet segíteni.

(Alba-Iulia)

Keleti Sándor

ÖNCSONKITOTT IRODALOM. Bizonyos mulasztásokat igyekszem pótolni nem is annyira személy szerint a magam részéről, mint mondhatnám inkább a haladó értelmiség nevében, amikor *Ignótus Pál* „Önsonkitott irodalom” cimen tartott előadásáról megemlékezem. Soha zsuftabban megtöltött terem, soha előadást szenvedélyesebb süttogással kommentáló viták és soha nyomasztóbb viharutáni szélcsend, mint éppen ebben az esetben. Azt hinné az ember, hogy Ignótus Pál nem is irodalomról beszélt, hogy ily mértékben követte előadását némaság, vagy ha irodalomról ugyan szó is esett, csak mintegy dekoratív értelemben. Ignótus Pál bölcs előrelátással aktuális tényeknél maradt és inkább irodalmi magatartásról, mint irodalmi produktumokról beszélt. Ezáltal százszor kellemetlenebb helyzetbe hozva azokat az irodalmárokat, akiknek lelkiismeretét, ha ugyan ismeretes e fogalom szótárunkban, az emberi kultúrával kapcsolatos magatartásukban bármi is terheli. Eféle irodalmárok száma napjainkban éppen nem kevés. Hangjuk betölti a teret és megtévesztő attitűdjük a társadalom, a nép és a kultúra igényeivel szemben távolról sem érinti a korszerűség, inkább csak az aktualitás határait. Példatárunk számalomraméltóan igénytelen, céljaik gyanakvástkeltők. Lehet-e jóhiszeműségről beszélni írók és gondolkodók tévedéses magatartásával kapcsolatban, feltételezhető-e, hogy legyenek írók és gondolkodók, akik nem látják napjainkban tisztán az erőviszonyokat? Lehet-e jóhiszeműségről beszélni, éppen ma, amikor az utolsó uccaseprő is körülményesen tájékozott az általános kérdésekben, menti-e az írók és gondolkodók retrográd szellemét az a feltételezett jóhiszeműség, amelyet nekik ugyancsak a retrográd sajtó tulajdonit? Nevetséges kifogás ez és valóban Ignótus Pál nem tévedett, amikor az *Uj Szellemi Front* köré csoportosult irógárda magatartását céltudatos és nagyon is tervszerűen ideológiát alakító mozgalomnak vette, amelynek háttérében lelkes jelszavakba és csábító köntösbe burkoltan áll a fasizmus, amelynek birtokpolitika-változást sürgető ígéiről ha lehántjuk a burkot, megjelenik a nagyparaszt testére szabott birtokvédelem, amelynek faji szolidaritást kántáló harcos dogmatikája humanizmus elleni támadást jelent és mitikus népimádata reális népelnyomatást. Feltételezhető, hogy iróink hangulatát és világképét sok okos meggondolás és szeszélyes orientációs készség befolyásolja, de hogy e magatartás beilleszthető lenne akárcsak a humanizmus korunkkal lépést tartó vonalába, az alig keresztülvihető. Legfeljebb, mint annak antitézise mutatkozik meg, és amivel közelibbről közösséget és rokoni kapcsolatokat vállal, az az emberi szellem most felszabadult romboló erői, csupa oly' erők, amelyek bár erkölcsösöknek nem mondhatók, de módfelett biztonságosak. Ha az Uj Szellemi Front felidézi a középkort, ha konstruál egy népi tudományt, vagy kapcsolatot teremt az antik kabbalisztikával, csillagióslással, ha támadja is ugyan a rezsimet, de támogatja a rendszert és ha néha talán támadja a rendszert, e támadásával a barbárságot támogatja, azt a barbárságot, amelynek ideológiai igazolása más nem lehet, mint éppen az a kabbalisztika, az a csillagióslás, az a hűbéri gazdasági berendezkedés, az a humanista-elle-

nes, hősiséget, vérségi kapcsolatokat dicsőítő magatartás, amit éppen e mozgalom képvisel.

Népiség. Egyike a legfeltűnőbb vonásoknak, melyek az *Uj Szellemi Front* és a *Harmadik Oldal* fiatal és félig fiatal íróit és propagátorait jellemzik: a parasztság, általában a magyar falu és a magyar puszták kultusza „Nem mondom” — szögezte le Ignóthus Pál mindjárt előadása elején, — „hogy ebben a tekintetben az Uj Szellemi Front írói egységesek és következetesek, legfőbb jellegzetességük éppen a következetlenség lévén, hiszen mondják, nem a logikai érv a döntő, hanem a közös élmények misztikus sugallata.” „Nem véletlen a „korszerű lírában” az ősi nyolcasok s a tüntetően hanyag rimekben végződő magyar alexandrinusok inflációja... nem véletlen, hogy az állami színházakban ugyanugy, mint a Lipót-körutiban az ellenforradalom győzelme óta felvirradt a népszínműnek és a bukolikus-archaikus udvarházköltészetnek... nem véletlen, hogy a paraszti idill belepte az operetteszínházak és zengerájok műsorát... nem véletlen a fiatal tudósok hungarológiai ügybuzgalma... nem véletlen, mert nagyon is jelképes, hogy az Uj Szellemi Front toborzását, legalább a nyilvánosság előtt Zilahy Lajos kezdte meg. Az Uj Szellemi Front egyik leglelkesebb harcosának, Kodolányi Jánosnak vallomása szerint, ami ismét jellemző, „valamennyien vidékről származnak és valamennyien idegenül állanak Budapest „polgári” kulturájával szemben.” A polgári szót maga Kodolányi teszi idézetbe, nem is tudja mennyire helyesen, hiszen a valóság az, hogy a polgári világban, polgári városban minden kultúra polgári, (a munkásoké is) és aki a polgári kultúra ellen berzenkedik, ökkal lehet gyanús, hogy általában a kultúra az, aminek léte bosszantja.”

Városi és falusi etosz. Mi joga tessékelheti ki valaki Magyarországról a magyar fővárost? Van-e egyáltalán, ami a vidéket a várostól határszerűen megkülönbözteti és ha van, mi az? „A származás tenné a magyarságot?” — vetette fel a kérdést Ignóthus Pál, — „A faj, vagy a nyelv tisztasága?” Ez aligha feltételezhető, hisz „minden élő nyelv valamely keveredésből született, a nyelv fejlődése nem egyéb, mint szakadatlan nyelvromlás.” Vidám szavak ezek, csodálkozzunk-e a tónus további játszi variációján, amivel az Uj Szellemi Front fantáziadús ideológusainak Ignóthus Pál válaszolt. „Vannak, akiknek a gyomorsavtúltengéses magyar vidék, másoknak a tüdővésztes magyar vidék áll szívéhez közelebb, ezen lehet vitatkozni, csak azon nem, hogy mindkét tájék egy és ugyanazon nyelvi, kulturális és politikai közösségből sarjadt ki, amelyben él és amely nélkül a léte is elképzelhetetlen volna.” Alig megtagadható ez a megállapítás és józan ésszel csodálkozik az ember, hogy van mozgalom, amely ezt kétségbevonhatná...

Népiség a nép ellen. Mégis, mit akarnak tehát? „A parasztság helyzetén akarnak segíteni talán?,” — vetette fel a kérdést a fiatal Ignóthus. — „Nincs senki, aki ezt a szándékukat kifogásolná, hisz a parasztság a magyar társadalomnak legnagyobb s egyébként is igen értékes rétege.” „Ennek a rétegnek tulnyomó része embertelen nyomorúságban, testi, lelki fertőzöttségben, elhagyatottságban, betegségben vergődik, ezt a réteget felszabadítani, kiművelni, emberi sorsba segíteni, — nincs olyan szellemi és anyagi áldozat, amelyet ezért egy felvilágosodott és polgárosodott magyar társadalom ne volna köteles elviselni.” Hogy miképpen arra vonatkozólag pontos utmutatással is szolgált. „A város,” — mondotta, — „siessen segítségére a parasztnak pénzzel, sajtóval, politikai tüntetéssel és minden lehető eszközzel, a főuri hitbizomány és a köznemesi megyeháza minden önkénye ellen, amely minden emberi akaratot.

betemet... Követeljünk földet a parasztnak, követeljünk számára szabaddabb szervezkedést, művelődést... követeljünk számára iskolát, kórházat, aszfaltot, igenis aszfaltot..." (Hol vannak a parasztkórházak, a parasztok részére készült és számukra fentartott továbbképző iskolák, a valódi ismeretet terjesztő könyvtárak, stb.) Vajjon ehhez a célhoz közelebb visznek-e minket azok az írók és publicisták, akiknek Budapest olyan véglegesen idegen és nem magyar, — kérdi az előadó. „Vajjon szolgálatot tesznek-e a felszabadító igyekezetnek, ha a paraszt mai életformáját, mai mivoltát minősítik egyedül hitelesen magyarnak? Segítenek-e az elnyomottakon, a szenvedőkön, állati sorban, mocsokban és nyavalyákban fetrengőkön, ha a nemzeti műveltség olyan egyedül jogosított jelképeivé szentelik őket... Nem látják a parasztdicsőítő felszabadítókat, hogy maguk szállítják az érveket a reakciónak, amely ezek után nyugodtan mondhatja: ha ilyen egyedülien magyar alakokkal van benépesítve a magyar vidék... akkor mi szükség arra, hogy felszabadítsák őket? Vigyázat tehát” — emeli fel hangját az előadó és a felemelt hang nyomán valóban gyanakvással telt meg a terem, gyanakvással az egyik oldalon, és engesztelhetetlenséggel a másikon. E szavaknál vált nyilvánvalóvá, hogy a népiség jelszavával operáló „forradalom” lényege nem egyéb, mint reakció, magatartása pedig cselédek, nőrészöket és mosogatólányokat verbuváló cupringeréhez hasonlatos.

Az új humanizmus. Zord napjainkban nem csekély a „hirbehozott” eszmék és fogalmak száma, egész Európában a barbárságon kívül alig is van más, ami dicső aranykorát éli. De a gondolkodó figyel, alig kivehető hangokat éleszt az éjszaka és a tárgyak formái még alig megkülönböztethetők. A gondolkodó figyel, a nyomasztó sötét éjszakában elkallódtoknak, elzülöttnek és végleg elveszetteknek hitt melódiákat sodor feléje a szél, olyan melódiákat, amelyeket jobb időkben még keresztelőkön, népünnepélyeken és egyéb efajta társadalmisított ünnepegeken is játszott a zenekar, olyannyira és oly gyakorisággal, hogy elvesztette meggyőző hitelét. Ez a bujkáló melódia a humanizmus melódiája, azé a humanizmusé, amely ugyan elmúlt századok nagy mozgalmainak példálásával, de új alakot öltve jelent meg közöttünk és máris betölti az emberiség legjobbainak szellemét. „Sok mindennek kellett történnie, hogy e már-már kenetes, a realitásoktól eltéríteni szándékozást megfelelő fogalom, a humanizmus elveszítse fellengős, fontoskodó, puffatag jellegét s friss elméjű és idegű emberek legkedvesebb szavává fiatalodjék”, — mondotta Ignótus Pál előadásának a népiség tárgyalását követő szakaszában. — „Rengeteget kellett veszíteni,” — folytatta, — „hogy ennyit nyerjen. A háború előtt nyárspolgárok jelszava volt, ma a nyárspolgárok vörösposztója. A fagizmus, a náciizmus, valamint a nemzeti öncéluság jegyében meginduló reformpolitikák vörösposztója. A humanizmus szó vonzóerejének megújulását mindenképpen csak örömmel köszönhetjük, még akkor is, ha többnyire nem egyéb még, mint szólam. Nem engedhetjük, hogy új humanizmus címén, talán kozmopolitább és filológusabb színezéssel metafizikai ködgomolyagba, burkolják e konkrét fogalmat a bodenständig és völkisch hirdetőik. Definálnunk kell tehát önmagunk iránti görcsös szigorral. Van a) érületi, könyörületes humanizmus; b) műveltségi, vagy történelmi humanizmus és c) bölcséleti vagy (protagorasi) emberközponti humanizmus. A múlt század nagy romantikus szellemi forradalma antiklasszikus volt és lényegében antiracionalista, antihumanista, de mivel az emberi egyén felszabadulásához hozzájárult, mégis humanista nyereség. A történelmi: humanizmust egyesek arra akarják felhasználni, hogy igazolják a jobbágy- és rabszolga-tartás századainak antihumanista

berendezkedéseit, mások a könyörületes humanizmus erkölcsi elveire hivatkozva kívánnak szelidséget, jóindulatot és megértést az antihumanizmus rohamosztagosainak a számára. Ahol e szempontok összeütköznek, ott a bölcséleti humanizmusé a döntő szó. A humanizmus nem mindig engedheti meg magának a könyörületesség fényűzését, vállalni kell tehát, könyörületességi és objektiveskedési fenntartások nélkül a bicskás humanizmus igazát. Bicskázni szabad, sőt időnként kell is, jó lelkiismerettel és szenvedéllyel, de soha nem szűnő megvetéssel a bicskázás; ténye iránt. A humanista nem fogadhatja el azt az álintividualizmust, amely a magántulajdon szabadságát többre becsüli a személy szabadságánál, de még kevésbé fogadhatja el azt az álkollektívizmust, amely a tőke megrendszabályozása ürügyén a személyeket nyomja el. Hogy mi az előbbrevaló: a szociális igazságtevés vagy személyi szabadság? — ezt az alternatívát mondvacsinálnak tartom. Nem tudok rá példát, hogy valóban szociális reformok szükségszerűen korlátozták volna a személyi szabadságot. Annál inkább tudok példát az ellenkezőjére, hogy t. i. a személyi szabadságot azért törték le, mert félték, hogy a szabadságok jóvoltából a társadalmi kiegyenlítődés, irama meg talál gyorsulni. Nem bízom az olyan jólétben, amelynek előfeltétele a népmegalázás és a néplyomás."

Jobb és bal. „Humanista nem hihet bírálati tilalmakban!” — szögezte le kategórikusan Ignótus, majd így folytatta: — „De nem hihet parancsolási kiváltságokban sem. Nem ismerhet el jogtöbbletnek származást és vagyont. Nem ismerheti el semmiféle tekintély megrendíthetlenségét, semmiféle közösség „öncéluságát”, tehát az ugynevezett „nemzeti öncéluságot” sem. Minden olyan felfogás, amely az egyén számára a faji jelleget nem szigorúan magánügynek tekinti, hanem a nemzethez tartozás mértékének,... durván humanista ellenes. Az öncélú rendek, törzsek, s intézmények és tekintélyeik ellen az emancipálódó emberi személyért küzdeni, ez, amióta jobb és baloldal ismerünk, — a baloldal szerepe. A jobboldalé, hogy ezt feltartóztassa. Rövidlátás és tájékozatlanság tehát azt mondani, hogy nem fontos, jobb vagy baloldali-e valaki, csak humanista legyen. Szakasztott, mintha azt mondanók, hogy mindegy, sötétség van-e vagy világos, csak süssön a nap. Senki sem hiszi viszont, hogy a baloldalra csakis humanista meggyőződés hajt embereket. A baloldalnak ugyanugy megvannak a vigécei és sintérei, embercsordái és hajcsárai, mint a jobboldalnak. Van üzletesség, laposodott és van katonás baloldal is. Tehát nem minden baloldal humanista. De minden humanista, baloldali. Magától értetődik, hogy jobb és baloldalon egyaránt vannak óvatosabb és vármesebb elmék. Gyakran nem is egyes emberek éleslátásán mulik, hogy melyikük igazolódik, hanem az időn, amelyben élnek. Az idő egyszer a higgadtaknak, másszor a tüzesebbeknek kedvez. Az azonban elvitázhatatlan, hogy reform, már amely méltó e névre, csak balfelől jöhet. Jobbfelől semmi, vagy az elnyomás."

Világos szavak ezek, értelmük egységes és félreérthetetlen. A dolgok állapotát kétségtelenül mindenki a bőrén érzi, alig létezhetik vakondturás Európában, ahová el ne érnének nyulványai. Amit lát napjainkban a gondolkodó, arra lehetséges, hogy a tömegek csak hónapok, évek, évtizedek múlva jönnek rá, amikor betakarítják üszkös és kicsirázótt gabonájukat, amikor kezdetleges eszközeikkel oltogatják leégett kis kalyibájukat és amikor saját biztonságuk érdekében már összefogdosni kénytelenek a mezőkön üvöltöző félrevezetőiket. Amidőn e sorokat írom, a, padláson, amely alatt lakom, hallatlan dörömbölés folyik. Tehet, hogy a diktatórikus hajlamu házmester, de lehet, hogy már egy

neveletlen lakó. Lenn az uccán sincs külön állapot, sőt mi több, amerre csak nézünk, kellemetlen szag, rendetlenség és szemét. Európa rétei föllött zagyva kiabálást sodor a szél. A fasizmus prominensei magabiztos hangoskodással dicsőítik az időt és az idő felszabadított szellemét. Van, akiket meggyőz ez a hangoskodás, bátorságnak vélik, bátorságnak és hősiességnek, az eféle dolog általában módfelett imponál. Egyelőre alig; veszik ezek a bámulók még észre, hogy ez a hősiesség és ez a hangoskodás, ez a magabiztos parancsolási készség és a meghunyászkodás rendre alig különbözik attól, mintha valaki bemegy egy kapitalista állam értéktőzsdéjére és ott hangos szóval élteti a tőkét. Időjóslásra, prognózisokra előadó nem vállalkozott, tehát a kommentátor sem vállalkozik. Legfeljebb csak állást foglal, mint ahogy már állást foglalt Európa értelmisége is, természetesen az Uj Szellemi Fronttal és az Uj Szellemi Frontokhoz hasonlatos egyéb frontokkal ellentétes oldalon. Egyik oldalon az öntudatos és társadalmi felelősség, a szabadság, kultura és mindenérett embert megillető jog, másik oldalon caliguláris kontárság, halotti némasága a kritikának és a behódolás

(Budapest)

Remenyik Zsigmond

IRODALMI „ELLENSZANKCIÓK” ITÁLIÁBAN. Önkéntelenül is a háborús évek jutnak eszünkbe, amikor a tudományos irodalomban nem volt szabad a velünk „ellenséges” viszonyban lévő tudósok munkáira hivatkozni. Ugy tudjuk azonban, hogy az „ellenség” szépiroít akkor is szabad volt olvasni. Az olasz hivatalos körök azonban „ellenszankciós” felháborodásukban ma tovább mennek ennél. Az utóbbi időkben az olasz könyvkereskedésekből, hirtelen eltűntek nemcsak a külföldi írók eredeti (német, francia, angol, stb.) könyvei, de még ezek olasz fordításai is! Hivatalosan ugyan eddig csak a francia, angol, belga stb. *színházi* szerzők darabjainak bemutatását (*Shaw* és *Shakespeare* kivételével!), valamint a szankciós országok zeneműveinek előadását tiltották be kormányrendeletileg, az olasz folyóiratsajtó azonban ennél sokkal radikálisabb intézkedéseket sürget. Umberto *Barbaro* az *Itália Letteraria* hasábjain méltatlankodva állapítja meg, hogy egy statisztika szerint 1934-ben az egész világon jólehet a lefordított szépirodalmi könyvek száma 5845 Volt, ebből csak 193 az olasz! Sőt ez a szám már felöleli a latin klasszikusokat, Dantet s más, nem modern olasz írókat is! Ugyancsak felpanaszolja, hogy míg 1935 első felében az olasz nyelvre lefordított könyvek száma 236, addig csak 47 olasz könyvet fordítottak más nyelvekre. U. *Barbaro* azonnali ellenintézkedéseket sürget, s egy pillanatra sem gondol arra, hogy az olaszból fordított könyvek csekély számának ténye a könyvek minőségéből is következhetik! Egy másik olasz író, *Talarico*, ugyancsak az *Italia Letteraria*-ban egyszerűen kijelenti, hogy az olasz irodalom annyira *gazdag* tehetségében, hogy az olasz olvasók bátran nélkülözhetik az idegen írókat! A cikkirő — elfogultságában — úgy véli, hogy a „támogassuk a hazai ipart” jelszó minden további nélkül átvihető a művészet területére is. Elfogultságánál különben csak naivitása nagyobb, amikor összehasonlításokat tesz. Szerinte *Shaw* nem ér fel *Pirandello* vagy *Rosso S. Secondo* nagyságával s a *Molnárok* és *Savoirok* valósággal „nyüzsögnek” Itáliában. (Molnárt ime még az sem mentette meg, hogy hazája a szankciók ellen szavazott!) A cikkirő szerint még a külföldi *Kaestner*, *Körmendi* (itt sem használt a magyarszimpatia), *Huxley*, *Faulkner* és *Céline* nem érnek fel az olasz *Solori*, *Callian*, *Moravia*, *Greco*, *Belti*, *De Michelis*, *Ghelardini*, *Machi*, stb. tehetségével! (Az olvasóra bizzuk ennek eldöntését) „Kinek van szüksége

—(kiált fel végül — *René Clair-re, O'Neil-re* és a többiekre, amikor a film területén is különbet tud alkotni a mi *Bragagliank!*"

Az elvakult sovinizmus e betörése az irodalom és művészet területére, nem lep meg minket. Már régen leszoktunk arról a szép és régi frázisról, hogy „a szellem nem ismer határokat.” Ha van valami, amiről valóban megállapítható, hogy nem ismer határokat, úgy az kétségkívül az emberi értelmetlenség!

(Milano)

-a

-a

GYARMATOSÍTÁS ÉS CIVILIZÁCIÓ. Ismeretes, hogy az afrikai háború megindulásának első napjaiban 64 francia intellektuel kiáltványban foglalt állást a „nyugati kultúra” nevében Mussolini gyarmati háborúja mellett s a szankciók alkalmazása ellen. Erre az állásfoglalásra a francia szellemi élet nemcsak minőségileg, de mennyiségileg is döntő tömegei csakhamar megadták a választ; és pedig: a katolikus szellemiség „a békéért és az igazságért” című felhívásában, a haladók viszont a *Maison de la Culture* ellenkiáltványában, melyet tizezernél több író, művész és tudós irt alá. Ezzel kapcsolatban André Malraux az írók és művészek művelődésvédelmi szövetségének tanácskozásain kulturtörténeti megvilágításban számolt le azzal az irányzattal, amely az emberiség legszentebb javaira hivatkozva támogatja a regresszív és háborús irányzatokat. Malraux nemcsak alkotó művész, hanem a keleti civilizációk multjának és mai viszonyainak alapos ismerője. Ez adja meg itt következő érvelésének azon kívül, hogy a helyes történelmi felismerés, az átfogó történelemszemlélet eddig alig érintett távlatait.

„A gyarmatosítás valójában nem olyan egyszerű dolog, mint amilyennek első látásra tűnik. Védelmezői rendszerint valamely ázsiai vagy afrikai országra hivatkoznak s összehasonlítják a hódítás idejébeli állapotukat azzal, amivé sokkal később lettek. De nem III. Napoleon Kokinkináját kell összehasonlítani a maival, hanem Indokinát Sziámmal, Marokkót és Tuniszt Törökországgal, Beludzsisztánt Perzsiával. Nem is beszélve arról az országról, melynek 1860 körül, ha jól emlékszem, sürgős szüksége volt arra, hogy civilizálják. Japánra gondolok.

Világos, hogy a 64 francia intellektuel, amikor a civilizálásról beszél az európaizálásra gondol. Ne vitatkozzunk efölött. Viszont, mely népek európaizálódnak a leggyorsabban? Éppen azok, melyek nem állanak az európaiak ellenőrzése alatt. A marokkói, tuniszi, tripoliszi, indiai muzulmán asszonyok fátyolt hordanak. A perzsa nők már alig, a törökök pedig már egyáltalán nem. S melyik az az egyetlen ország, ahol a mandarinok még léteznek? Nem Kína, sem Japán, hanem a francia uralom alatt álló Annám. Mindazt, amit a szabad Sziám meg akar szüntetni, Kambodzsa s Birmán megtartani igyekeznek. A sziámi kórházak, amiket részben fizetett fehér orvosok vezetnek, vannak olyan jók, mint a kambodzsaiak; ám a kambodzsai kórházakban még a tizedrésze sincs azoknak a betegeknek, akiknek ott lenne a helyük, mivel éppen mi segítjük elő a boncok hivatalos támogatása által mindazt, ami megakadályozza őket abban, hogy odamenjenek.

A világ a technika szempontjából csakugyan európaizálódik, de a gyarmatok nem gyorsabban, mint a szabad országok: ellenkezőleg. Abban a pillanatban, amikor Abesszinia szakembereket kér, ágyukat küldünk neki. Ha győz, nem kevésbé és nem lassabban fog európaizálódni, mintha legyőzik.”

...„A 64 intellektuel „az ember fogalmára” hivatkozik, „melynek Nyugat történelmi nagyságát s alkotó erényeit köszönheti.” Először is

tisztázzuk, hogy miről beszélünk. Nyugat nagyságának csak pár évszázad óta van értelme. Nagy Károly bizony elég kicsiny császár Dzsingizkánhoz, vagy Timur Lenkhez viszonyítva, akinek birtokában volt Ázsia fele s aki két nap alatt tönkrevverte azt a török sereget, amely röviddel azelőtt megsemmisítő vereséget mért Nikapolynál az egyesült kereszténységre. Marco Polo a legkevésbé sem volt csodálattól eltelve Velencétől, amikor Kinában millió lakosnál nagyobb városokat látott. Mit jelent a XVI. századbeli Valois-k udvara a perzsa királyok, a kínai és japán császárok udvarához képest? Párizs még sikátorok zavaros szövevénye, amikor a perzsa építészek Iszpahánban már négy faszoros, széles sugárutakat terveznek s megépítik a Királyi Teret, mely akkora, mint a mai Place de la Concorde. Versailles ugyancsak jelentéktelen, ha a pekingi *Tilos várossal* hasonlítjuk össze. Viszont egy évszázad alatt mindez megváltozott. Miért? Mert — a Nyugat felfedezte, hogy az ész leghatékonyabb tevékenysége nem az ember, hanem a dolgok meghódítása.

Egyetlen fehér, fekete vagy sárga civilizáció sem kezdődik a harcossal, hanem a jogással vagy a pappal, aki civilizálta a harcost. A civilizáció ott kezdődött, hol az érv érvényre jutott a ténnyel szemben. Minden eddigi civilizációhoz hozzátartozott az öntudat, s a *másik* tisztelete. Ami azonban a miénkben új, az nem az, hogy az ember felszabadult, — ez még nem történt meg, — hanem, hogy felszabadulhat. Ezzel párhuzamosan ismerték fel, hogy előnyösebb átadni, mint elrejtteni az új ismereteket. Nyugat alkotó erényei a hierarchia megszüntetéséből születtek s annak a társadalomnak a halálából, amely annyival kevésbé volt „nyugati”, mint a miénk s annyival közelebb állott Ázsiához. A regresszív értelmiségiek hierarchiája nem Nyugat, mégcsak nem is Róma, hanem India.

...Nyugat nem a rend értékét fedezte fel, hanem a rendet szakadatlanul változtató tett értékét. Amit a 64 értelmiségi a Nyugat történelmi nagyságának nevez, azt annak köszönheti, hogy számára az emberért való harc tárgya nem csupán az ember; hogy a mérnököt a katona fölé helyezi; hogy Descartestól Marxig az ősi mágus szemével nézte az élő és halott dolgok végtelen világát, amit legyűr, maga alá vet s mindenki rendelkezésére bocsát. Nyugat feltalálta a mennyiség civilizációját, abban a világban, mely csak a minőség civilizációját ismerte. S a mi feladatunk, hogy visszaadjuk a minőséget az embereknek s hogy a vér és az éhség után kinyissuk mindenütt azokat a könyvtárakat, amiket Berlinben elégettek." (A. B.)

FILM. CSUPÁN FILM — AZ IGÉRET FÖLDJE. Ujabban mindenfelé *Az Igéret Földje* címen egy filmet pergetnek. Pergetik itt Palesztinában, az ígéret Földjén is. S kétségtelenül: a tömeg özönlik, nézi az ismerős képeket és találgatja, hogy a film mit talált érdemesnek életéből szétvetíteni a világra. A film pereg. Jeruzsálem. Templomok, papok, sikátorok. Omar mecset, Jézus sirja, Keleti Fal. A mult. Szertartások, szakállas alakok, vallási uniformisok. Ezen azonban már túl vagyunk. S a fiatal bevándorlók dala zendül fel az új életről. A képek vonulnak. Mind ismerős. Valamennyi át- meg átszöve a jelen száz és száz vonatkozásával. Tel-Aviv: egymásradobált betonház-egyveleg. Ám hol maradnak az ismerős sikátorok, ahol ilyenkor, esős időben, félméter magas víz önti el a fabarakokat? Nem, ezt nem mutatta be a film! De pereg a film. Valahol a mezőn énekelve munkások vonulnak, hármassorokban, büszkén, ahogy az új élethez illik... Oh, ezek a munkábamenések, bokáig süppedő mély homokban, sárban a narancsültetvények felé, ahol... Ime, hogy buzog a fénykép-

által ötszörösen megnagyított betontölcsérekből a viz, amit oly' kedélyesen vezet az öntözőárkokba szerte egy munkás. (Mit tudja a külföldi néző, hogy annak a szerszámnak a használata, amit ez a munkás tart a kezében, tilos valamennyi kulturállamban, a fizikumot romboló hatása miatt.) A film azonban pereg. Fölszántott mező. Zöldelő ültetvények. Nemrég erre még beduinok legeltették a nyájaikat... Hová lettek ezek a beduinok? Van-e még mező, ahol legeltethetnek? S van-e még nyáj, amit legeltessenek? Ugyan! Nézd a sulyos szőlőfürtöket, a zsidó mezőgazdaság haladását! Nézd a zsidó ipar fejlődését! Ime, a több ezer orsóval dolgozó selemgyár. (Hogy a film vetítésekor ez a gyár már csődbe jutott és becsukta kapuit, ez — a filmnek — nem számít.) Vagy: ime a nemzeti büszkeség: a műfogyár. (Ez viszont azért nem költözött át Ciprus szigetére, mert a Zsidó Szakszervezet biztosította az olcsó munkaerő szállítását, miután „az építés az ország fejlődésének az alapja”.) Vagy: zúg a betonkeverőgép, csikorog a betonfelvonó. Az ismerős hangzavar nyomán föl villan egy kép... A betonfelvonó elromlott. A munka sürgős. Lendül a, vödör a hirtelen összetákoltt állványokon, kézről-kézre, emeletről-emeletre. A keverőgép diktálja a tempót. Az állvány recseg, az emelkedő vödrökkel együtt emelkedik a méltatlankodás... „Nem szabad így tovább!”... De nincs megállás. Vödör fel, vödör le... „Még szerencsétlenség történik!”... Valami deszka recsen s a legfelső állványon dolgozó munkás összetört tagokkal terül el a földön. — Temetésén a Zsidó Szakszervezet kiküldöttje beszél: „Nem te vagy az első és nem te leszel az utolsó. S mi szívesen hozunk áldozatot az országépítés oltárán... Amíg a zsidó munkásság vérért és verejtekéért adja az országépítésért, addig a zsidóság minden rétege...” Pereg a film. Egy mezőgazdasági közösség étterme. Itt született a film slágere, az „őrség” dala. De csak a dala, mert az őrséget nem mutatják, amint ott ül az ültetvények vaskapui előtt. Nem mutatják a földjüktől és munkájuktól megfosztott arabokat, amint messziről nézik a szöges drótsövény mögött elterülő földet, mely nemrég még az övék volt, s ma még munkalehetőséget sem nyújt nekik. Ez hiányzik. De ismételten föl bukkan a templom, az imaköpeny, a talmudista ifju, hogy el ne felejtjük: a Zsidó ország ez. A Zsidóország, ahol a fajgyűlölet együtt nő a klerikalizmussal, ahol a nemzeti élet első megnyilvánulása a vallási szervezetek erősödése mellett az a titkos fegyveres alakulat, mely a Zsidó Birodalom további kiterjesztésére hivatott.

Ez a film. A mai Palesztinából tehát nagyon keveset mutat, g amit megmutat, azt is hamis beállításban. Ez viszont érthető. A film propaganda célokat szolgál. (Tel-Aviv)

Bálint János

FORDULAT A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYARSÁG KULTURÁLIS ÉLETÉBEN. Hosszú szünet után ismét mozgást érzünk a csehszlovákiai magyarság kulturális életében. A változatlanul mélyenszántó gazdasági válság létében támadja meg az értelmiségi fiatalságot. Minden, a megkönnyebbülésbe vetett hit hiu reménykedésnek bizonyult. A fasiszta-irredenta revíziós politikája szárazon rekedt. A legújabb felvetett „magyar egység” jelszava és az óvatosan megpendített aktivista húrok csak élesebben domborítják ki az eddigi vonal teljes csődjét. A hangoskodó és haladó mezben tetszelgő polgári aktivizmus ugyancsak tehetetlennek bizonyult a felgyülemlett sorsproblémákkal szemben. A kiérés felé siető események morzsoló malomkövei közt észrevehetően veszt vonzóerejéből. Az értelmiségi fiatalság elégedetlensége egyre újabb hullámokban jelentkezik. Az egész réteg meg nem szűnően új hatások befogadására vált alkalmassá.

Sajnos, a korszerűen haladók táborának eddigi kezdeményezései megvalósulatlan tervek maradtak. Az őszintén haladó értelmiségiek szétforgácsolva, erőltetve, nem feleltek meg a napirenden levő égető feladatoknak. Egyik oldalon a következetes haladás társadalmi hordozójának, a negyedik rendnek művelődése küzdött az egyre számosabb nehézségekkel. Másik oldalon az atomizált haladó értelmiségek tapogatóztak olyan kereketek után, amelyek alkalmasak volnának az értelmiségi rétegek összefogására és felsorakoztatására a korszerűen haladó törekvések mögé. Olyan sikereket azonban mindeddig egyik oldalról sem mutattak fel, amelyek méreteik folytán rákényszeríthették volna magukat a közömbös vagy ingadozó értelmiségre. Ennek elmaradása következtében viszont maguk a kezdeményezések nem sűrűsödtek komolyan számbajövő állásfoglalássá. Az ily módon létrejött „hibás körforgás” áttörése sokáig reménytelennek tűnt fel.

A következetes haladás arcvonalának viszonylagos erőtlensége folytán a regresszív és álhaladó irányok mérgező hatása háborítatlanul érvényesülhetett. Minden vonalon téveszmék és előítéletek burjánzottak magasra. Egy jónevű és a saját szakterületén rendkívül képzett „esztéta” bírálóm nemrégiben napvilágot látott öles cikke teljes mélységében fedte fel a szomorú ténytet: az álhaladás táborában még azt is képtelenek megérteni, hogy a következetesen haladó kulturális körökben tulajdonképpen miről van szó.

Ma az értékek átértékelése már elkezdődött. A gazdasági erjedés lassú vakondmunkája aláástta az álhaladás meg a regresszió bátyáinak jó részét. A korszerűen haladó értelmiség visszavonulása és lemorzsolódása véget ért. Nem vásári zajongással, hanem a nagy eseményeket jellemző tépelődéssel és önbizalom készülődésekkel a haladó értelmiségi rétegek újabb harcra felfejlődése van folyamatban. Felületes vizsgálódás számára talán még észre sem vehetőek ezek a kezdetek. A csehszlovákiai magyarság szellemi életének érverését aggodva figyelő szellemi munkások azonban érzik, hogy az előretörés nem soká várhat már magára.

A felülkölő tevékenység jegyében, sajnos, az egységesebb „nemzeti szellemű magyar kisebbségi ifjúságnak” sikerült az első döntő lépést megtennie. A korszerű progresszió táborának habozó késlekedése folytán sikerült megjelentetnie egy „társadalmi és kritikai figyelőt” *Egyenes Uton* címmel. Ez a tény kétségtelenül bizonyos helyzeti előnyt biztosít számukra. Semmiestre sem jelenti azonban azt, hogy a kibontakozásban is a folyóirat élén ágáló, százszor kompromittált vezetőké lenne szükségszerűen a döntő szó. A baloldal exponált kulturális vezetőinek pillanatnyi tétovasága ellenére sem várhatnak már magukra sokáig a nagyvonalú ideológiai összecsapások. Nem a pillanatnyilag megszerzett helyzeti előny, hanem ezeknek az ideológiai harcoknak kimenetele dönti majd el, hogy a gyors ütemet vett erjedésből a következetes haladás tábora olyan szilárdan és megerősödve kerül-e ki, mint ahogyan azt ma minden őszintén haladó ember reméli és várja.

Egyelőre ez az ideológiai összecsapás megfelelő sajtó hiányában nem kezdődhetett el. Érthető ezért, ha minden oldalról lap indítási tervekről hallunk.

a) „gömöri diéta” elégedetlenkedő fiatal értelmiségi ma még a magyar nemzeti táborhoz tartoznak. Sőt, tanácskozásuk eredménye és a december végén ugyancsak Rimaszombatban lefolyt zártkörű megbeszélés amellet szólnak, hogy egyelőre erősen a revíziós politikai pártok befolyásolják őket. Az *Egyenes Uton* eddig megjelent kettős száma, amely programszerű cikkeivel a mozgalom alapelveit szögezi le, nem hagy

kétséget afelől, hogy az annyiszor elitelt „párttitkárok” működnek itt közre a mozgalom derékhadát hajtó elégedetlenség levezetésén. Nem hiányoznak azonban az aktivista hangok sem. A „gömöri diéta” vonalába eső komáromi ankéton ezek az irányzatok meglepő erővel jutottak kifejezésre. Mindenesetre egy sajátos aktivizmusról van itt szó, amely éles formában üzen hadat a Magyar Ujság által képviselt kormánytámogató politikának. Ezzel kapcsolatban az Egyenes Uton novemberi kettős számának 6. meg 7. oldalán a következőket olvassuk: „Multunkat nem tagadjuk meg, de látjuk a jelent, annak ezer baját, nyomorúságát, magyarságunk fokozatos lerongyolódását, elszegényedését s ezért a felénk nyújtott baráti jobbot elfogadjuk akkor, ha az adott ár megfelel és egyenértékű a kapott áruval, és ha ez a csereüzlet közelebb visz a végső célhoz: magyarságunk boldogulásának és jövőjének erős megalapozásához” ... a magyar egység megteremtésének egyedüli és kizárólagos ideológiai alapja a magyar nemzeti eszme, ami nem csak azt jelenti, hogy sem felekezeti, sem társadalmi rangkülönbséget nem ismerünk, hanem a mi táborunk minden dolgozó magyar tábora, de jelenti azt is, hogy mindazokat, akik a nemzeti eszmét bármilyen más ideológiai alapon állva másodrendűsége degradálják, egységbontónak tekintjük, akik mozgalmunkkal és törekvéseinkkel szemben éppen úgy a kívülállók táborát képezik, mint azok, akik nem magyarnak születtek.” Szemmel láthatóan ütközik ki ezekből a frázisokból a társadalmi demagógia, bármennyire is igyekeznek azt elleplezni. De az élesen kidomborodó megtévesztések ellenére sem szabad elfelejtenünk, hogy ebben a táborban sok az őszinte elem, akik világszemléleti és mozgalmi átorientálódást szeretnének. Ez a hangulat egyelőre a „merő gazdasági tömörülés” meg „a pártpolitikusok kizárása” és hasonló jelszavakban jut kifejezésre. Nem lehetetlen azonban, hogy az elégedetlenség rövidesen tudatos formát ölt s az Egyenes Uton mai programjával ellentétes álláspontot támaszt majd alá. Föltéve természetesen, hogy a korszerűen haladó arcvonal kezdeményezése eléggé átütő lesz és így kellő vonzóerőt gyakorolhat.

b) *Barta Lajos*, a jobboldali körökben szélsőbaloldalinak kikiáltott szlovenszói Magyar Szellemi Társaság életrehívója és vezetője a *Világ* c. kéthetenként megjelenő revüt dobott be a csehszlovákiai magyar értelmiségi rétegek soraiba. Az mindenesetre a már megjelent első számból is nyilvánvaló, hogy nem következetesen haladó kezdeményezéssel állunk szemben. Ezen a tényen még egyes munkatársak kétségtelenül őszinte baloldalisága sem változtat. A következtelen haladás vonalába esik a *Világ* progressziója, mint maga a Magyar Szellemi Társaság is, amelynek Barta Lajos lapja nem hivatalosan, félhivatalos szócsöve.

c) A következetes haladás egyik kísérlete *Fábry Zoltán* Állásfoglalás című folyóirat tervében jelentkezik. Sajnos, ennek a folyóiratnak megteremtésére mindezig nem fordítottak kellő erőfeszítést. A terv hónapok óta vajudik anélkül, hogy megvalósulásának biztos időpontját akár most is előre lehetne látni. Annyi azonban bizonyos, hogy a haladó értelmiség várakozással tekint az Állásfoglalás megjelenése elé és az kedvező fogadtatásra találna.

d) A kezdeményezések negyedik csoportját olyan fiatal kulturálisok képviselik, akik túléltek és hatástalannak tartják az eddigi elindulások egyéni kereteit. Új formák szükségességét hangoztatják. Az élenjáró értelmiségek kollektív megmozdulásában látják az egyetlen célravezető eszközt egy valóban tartós alapokkal bíró elindulás kiváltására. Ezek az alkotó szellemi munkások a különböző nemzedékek összefogását készítik elő. A közel jövőben együttes nyilatkozatban szándékoznak a haladó közvélemény elé lépni, amelyben bejelentik egy havonta megjelenő,

pártonkivüli, de a legszélesebb néprétegek felé irányt vető haladó társadalmi és kulturszemle megindítását.

Az eltérő irányú kezdeményezések nagy száma már egymaga is amellett tanuskodik, hogy jelentős átcsoportosulás van folyamatban a csehszlovákiai magyarság kulturális életében. Annak megjóslására sem hiányoznak a támpontok, hogy ez az átcsoportosulás a korszerű haladás arcvonalának előretörését hozza majd. Ebben az értelemben nem csak átcsoportosulásról beszélhetünk, hanem a csehszlovákiai magyarság kulturális életének fordulataráról is. A következetesen haladó új kulturának az államfordulat éveiben tapasztalt fellendülését a kapitalizmus részleges és viszonylagos stabilizációjának éveiben átmeneti ellanyhulás követte. Jelentőségének csökkenésével párhuzamosan előtérbe nyomulhattak a különféle árnyalatú fasiszta-irredenta meg polgári aktivista kulturhatások. A most elinduló átcsoportosulás az értékek átértékelése jegyében az új kultúra ismételt előretörését és annak kimélyülését fogja magával hozni.

Méltó felülépitménye lesz ez a kulturális téren bekövetkező felélénkülés annak a fordulatnak, amely osztálytúsás viszonylatban kezdődött el a köztársaság haladó és maradi osztályerői közt.

(Pozsony)

Kovács Károly

PETRE BELLU HUMANISTA SZINHAZA. Még a jobboldal árnyékától elhomályosított Panait Istrati portáltjaként tűnt fel a román irodalom perifériáin Petre Bellu. Milyen különös: *A védelem a szó* (Apărare are cuvântul) című regényét a ponyvatermelés legnagyobb romániai mestere, I. Hertz hetvenezres, a román könyvpiacra elért legnagyobb példányszámig segítette fel. (Bellu könyve Molnár Tibor fordításában magyarul is megjelent.) A közönségsiker okát keresve megállapítható — a kiadó ügyességén kívül — hogy a jobboldal felől érkezett 29 éves szerző félreérthetetlen szegényember-humanizmusról tesz tanuságot s ha sokhelyen a nyomorirodalom érzélgőségével is operál, a 15 Lejes kiadványok tömegolvasója megérezte, hogy a regényben osztályos társa beszél. Ezután a könyvsiker után a munkásból és csavargóból lett autodidakta szerző — a hivatalos román irodalom elmarasztalásával keveset törődve — mifelénk szokatlan lépésre határozta el magát: dramatizálta regényét, színtársulatot szervezett és nyakábavette az országot. Ahogyan Peter Martin Lampel bukkant: fel 1929-ben Németországban, hogy humanista szempontból keljen védelmére a kivert és elhagyott német ifjuságnak, úgy kel Petre Bellu a söpredék szegénység, a bordélyházi elveszett nők és törvénytelen gyermekek védelmére. Lampel a *Revolte im Erziehungshaus* című drámájával a humanizmus politikai kijárata elé került s a progresszív német kulturfronton kötött ki. Petre Bellu dramatizált embervédelme még nem érkezett a politikáig, viszont már mérhetetlenül elávolodott kiindulásától.

Milyen a vándorutrá kelt társulat darabja? A szerző az előadás előtt a függöny elé áll és elmondja hitvallását az emberről, „aki jó, csak a meglevő törvények teszik rosszá, és aki nem javulhat meg, amíg csak a törvényeket meg nem változtatják és a törvénykezés következtében született előítéletek el nem tűnnek.” Bellu emberszerető vallomástétele mögül kétségtelenül hiányzik a helyes látószög, a történelmi összefüggések s a megoldás ismerete. De hiszen ép' ezért tiszteletreméltó humanista csak. Különben: a 11 képből álló darab hőse bordélyban születik. A bordélyházi lányok jószive és szolidaritása rendes emberré neveli, hogy kiemelkedhessen a társadalmi kiközösítettségéből. Amikor felnő egy jómódú barátja

meghívja a birtokára, ahol találkozik gazdag apjával, aki anyja — prostitúcióból szerzett — fillérekkel jutott ahhoz a képesítéshez, aminek a segítségével társadalmi pozíciót szerzett magának. A felső társadalom azonban nem tűri meg soraiban a leleplezett fattyut, mire az visszavonul a bordélyházi világba s bosszút esküszik apja ellen: féltestvérét, apja törvényes házasságból származó leányát a bordélyházba juttatja, ahol édesanyja él. Bosszúja betetőzéseül apja szemébe vágja gyalázatosságát. Az apa öngyilkos lesz, de birtokát fiára hagyja, ahol az tolsztoji alapon közös gazdálkodást folytat parasztaival. Ezzel azonban még nincs vége. Következik a világháború. A háborúból visszatérve a törvénytelen születése miatt a polgári világból kiüldözött hős, (akinek még a gazdagság sem, hozzá meg a rehabilitálást s a szubjektív lelki egyensúlyt) törvénytelenül született kislányát, (akit ebből az állapotból minden eszközzel ki szeretett volna menteni) ugyanott találja, ahol anyja őt szülte, a bordélyban. Német tiszték züllesztették prostituálttá. Egyetlen lövéssel kioltja leánya életét. — Mindez egy törvényszéki tárgyalás keretében folyik le, ügyesen beállítva az apa védőbeszédén keresztül.

A darab, amit Bellu társulata Románia majd minden kisebb-nagyobb városában eljátszik — érdekes. De érdekes a közönség is, mely szemmel láthatólag különbözik az előkelő bucarestii vendégtársulatok közönségétől. Főleg munkásokból és elsőgenerációs városi kispolgárokból áll ez a közönség, akik megragadottan kísérik a szülén folyó kiméretlen városi életet, a kiközösítettek sorsát s a morál és az előítéletek halálba hajszoló kegyetlenségét. Bellu jó propagandista, aki nemcsak tüntet azzal, hogy kísérléthez nem a fővárost, hanem az egész országot választja s utoljára hagyja a bucarestii bemutatót, hanem vallomást is tesz: szembefordul a kiváltságos művészet előítéleteivel. — Jellemző az is, hogy míg a bucarestii színjátszás Baptiste Foutreaux óta, aki 100 évvel ezelőtt játszott először színházat Bucurestiben, nem szabadult meg a francia stílusú színházról, addig Bellu teljesen eltépi magát ettől a színjátszástól. A rendezésben valóságábrázolásra törekszik, sőt a színpadi beállításban elveti az impresszionizmus hatás vadászó kulisszáit s a környezet tárgyilagos jelzésére és jellegzetes kihangsúlyozására törekszik. Ezekkel a vonásokkal Bellu öntudatlanul is a munkásszínjátszás szomszédságába kerül: ösztönös kísérlete mindenkép' elszakadás a hagyományos színházi formától. Lehet, hogy a fővárosi bemutató a szakmabeliek elítélését eredményezi, ám ha törekvéseit avatott színpadi kéz fogja össze, még megérhetjük, hogy a tárgyilagos román színházat indítja utnak ez a csavargóból lett fiatal író.

Méliusz József

A MAGYAROSZÁGI SZELLEMI ÉLETET az utóbbi időben minden téren forrongás, nyugtalanság s a szokatlannál szokatlanabb tervek zürzavara jellemzi. Budapesten ugyanugy, mint vidéken, új lapok indulnak, új irodalmi társaságok alakulnak.,,Reformokat" hirdető új írók és megváltást ígérő „vezérek" zibongnak és tolongnak, hogy a régi nemzedéktől átvegyék a szellemi élet irányítását s ami ezzel egyértelmű, a nem minden anyagiak nélküli stállumokat. A tömeg nélküli „vezérek", a „reform" nélküli reformisták s a minden különösebben új szellem nélküli „új szellemi front" tülekedését és lármáját nehéz áttekinteni. Sok az ellenkező irányzat. (Néha jó szándék is!) Sok a változás. Lapok és emberek merülnek vissza az ismeretlenségből s új nevek s „új" eszmehirdetők bukkannak föl. Se a keretek, se az összetartó konkrét vagy ideológiai kapocs nem erős, nem állandó. A nagy kavargásból ezért csak a viszonylag szilárdabb csoportosulásokat soroljuk fel.

A legszélesebb gyűrűzésű a Zilahy Lajos által kezdeményezett *Uj Szellemi Front*: a magyar narodnikok irodalmi célokat követő, társadalmi reform igényekkel fellépő csoportja. Ez a csoport, mely a kormány némi bizalmát élvezzi, sokszor a kijelölt határokon túl a földreform, a kizárólagos népiesség és az író és a parasztság közös életszemléletének gondolatát hirdeti. Ezek közt hangzik fel a legsürgősebben a román-magyar kulturközeledés kérdése is. Napilapjuk, ahol kérdéseiket állandóan felszínen tartják a *Magyarország*, folyóiratuk a *Válasz*.

A *Válasz* teoretikusai közt a legnagyobb súllyal *Illyés Gyula*, *Féja Géza*, *Matolcsy Mátyás*, *Kerék Mihály*, stb. szerepelnek; közös nevezőre azonban a magyar „problémák” megoldását illetőleg korántsem hozhatók. Bár a generális földreform szükségességében mindnyájan egyetértenek, a „parasztgondolat” tartalma azonban már mindegyiküknél más és más. Féja Géza Dorgeresre emlékeztető (fasisztikus) parasztállam elgondolása Illyés Gyula valóságkutató népi gondolatától lényegében különbözik. Kerék Mihály és Matolcsy Mátyás földreform (tagosítás-telepítés) tervei jóhiszemű (már az októberi forradalom által felvetett) elgondolások. Tudományosan megalapozott tervezetük főként a már birtokkal rendelkező 1-5 holdas kisgazdaságok kiemelésére s megsegítésére irányul s csak részben célozza a teljesen földnélküli parasztság „földigényeinek” kielégítését. Elméletük egyik szerves hibája, hogy a reformok megvalósítását tisztán a meggyőződéstől és belátástól várják. Azokat az osztályakadályokat, amiknek legyőzése nélkül minden reform, bármilyen valóságsszinezetű is, pusztta és elérhetetlen utópia, egyáltalán nem látják. Matolcsy könyve, amelyeie e nemzedék atyja, *Szekfü Gyula*, irt bevezető sorokat, ma a jóhiszemű fiatal nemzedék szociális életfelfogásának bibliája. Mindenestre érdeme — úgy Matolcsynak, mint Keréknek — a földkérdés állandó napirenden tartása és az, hogy a jelszók kultusza helyett a szociális kérdés tanulmányozására irányítja a fiatal nemzedék figyelmét.

Németh László hatása érződik azon az író- és tudóstömörülésen, amelyik szintén a fiatalok soraiból indulva ki főcéljául a „magyar humanizmus” feldolgozását s a középkori magyar lelkiélet „rejtett” szépségeinek kibányászását tartja. Folyóiratuk (*Apolló*) eddig megjelent három kötet szembeszökően igazolja, hogy e csoport (bár tagjai közt nem egy — akadémikus értelemben — kitűnően művelt) kutatásaiban nem a társadalmi valóságból indul ki, hanem valami tetszetős és elképzelt s utólag mindig igazolásra váró elméletből. Az Apolló célkitűzéseivel értegyet az ugyancsak humanista *Sziget*, a Németh László körüli nemzedék egy másik, újabb organuma. Németh László törmelék ideológiája nyomán indultak a *Magyarságtudomány* c. folyóirat emberei, akik a magyarságra vonatkozó ismeretek új szintézisére törekednek — idealista módszerrel.

A *Válasz*, *Sziget*, *Apolló*, *Magyarságtudomány*, stb. látszólag az es-saiben ujjászülető élénk szellemi tevékenység és tudományosság jele, valójában azonban válságtűnet, a legfrissebb középréteg-nemzedékek világ-felfogás keresése. Ugyancsak ez a nemzedék jelentkezik azokban a vidéken meg-meginduló folyóiratokban, amelyek megyeszékhelyenként a kulturförlényes snobizmusnak vagy szubvencionak köszönhetik létüket. Évente 10-15 ilyen folyóirat indul, életük határát azonban mindig a szubvenció összege szabja ki. Ilyenek az *írott Szó*, a *Vasi Szemle*, a *Győri Szemle*, stb.

(Debrecen)

Dezséri György

GAZDASÁG ÉS POLITIKA

A KONZERVATÍV ANGLIA ALKONYA

Kovács Károly kitűnő cikke — a Korunk januári számában — megvilágította Anglia gazdasági helyzetét, és elosztatott pár félreértést és illuziót, mely a ma divatos Anglia-rajongás következtében sok újságolvasó agyába befészkelte magát. A cikk kiegészítéseként szemügyre vesszük az angol problémáknak oly' körét, amit az említett cikk nem taglal.

Hogy mennyire szükséges az alapos elemzés, azt mi sem mutatja jobban, mint az u. n. jól értesült, demokrata lapok beállítása. Így pl. a budapesti *Századunk* decemberi számának az angol választásokról szóló beszámolója nem átalja kijelenteni, hogy „az angol munkás sorsa ma a nyugodt biztonság és derű... A liberalizmus meghódította a konzervativizmust és a szocializmust Angliában.” Hogy is állunk ezzel?

Mint azt K. K. cikke is említi, Angliában közel 2 millió a hivatalosan kimutatott munkanélküliek száma. Ehhez azonban hozzá kell számítani azokat a kategóriákat, amelyekről az 1931-es MacDonald. kormány jónak látta a munkanélküli segítyt megvonni, s amelyek így nem szerepelnek a kimutatásban, továbbá a „black-coated-workers”, a fekete kabátos munkásokat, a szabad foglalkozásúakat; végül a mezőgazdasági munkásokat, akiket csak a most előterjesztett törvényjavaslat von majd be a munkanélküli segélyezésbe és így a kimutatásba is. Valójában tehát a munkanélküliek száma jóval több, mint 2 millió. Lancashireben, a textilipar történelmi hazájában vannak községek, amelyekben a felnőttek egyharmada munkanélküli, és a kiskorúak 7-22%-a. A munkanélküli segély heti 12, illetve a mezőgazdaságiaknál heti 14 sh., egy 4 gyermekes mezőgazdasági munkás ezek szerint kb. havi; 100 pengőt kap (pótlékokkal). Hol itt a Századunk által megcsodált derű? De az állásban levő munkások sem keresnek sokkal többet. A felnőtt bányász heti bére az esetek 61%-ában 38/5 sh., szóval kb., havi 135 pengő, amiből levonásba kerül az adó és a biztosítás. Anglia jelentékenyen drágább Magyarországnál. Nyujt ez a fizetés lehetőséget derűs és biztonságos életre?

Kilátás arra, hogy a munkanélküliség csökkenjen, nincs, kivéve a hadfelszerelés konjunkturáját. Amit erre vonatkozólag Németországgal kapcsolatban irtunk, áll Angliára is. — Az angol szénbányászat versenyképtelen, mert a bányák elavult üzemi berendezéssel dolgoznak, és a tulajdonosoknak nincs szívük, tőkét beruházni modern berendezésre. Az angol textilipar nemcsak a japán dumpinggel kell, hogy megküzdjön, hanem saját finánciális terheivel is. A háború utáni látszatkonjunktúra idején az angol textilgyárak mértéken felül tulkapitalizálták magukat kölcsöntőkével, amelynek kamatai megeszik a hasznot.

Hogy Anglia ipari helyzete teljesen kilátástalan és hogy a munkanélküliek felszivódására nincs remény, azt közvetve a trónbeszéd is beismerte azzal, hogy — az ellenzék felháborodására — egy szóval sem emlékezett meg a munkanélküliség leküzdését célzó esetleges intézkedésekről. A munkanélküliség Angliában ép' olyan nemzeti intézménnyé vált, mint a karácsonyi pudding.

Éppen ilyen alaptalan a Századunk másik állítása, ami szerint a liberalizmus meghódította az angliai pártokat. A legkevésbé sem. A liberalizmus lényege az áruk szabadkereskedelme, Anglia pedig ma a horribilis védővámok alapján áll — 1931 óta — és az *Empire Free Trade* politikáját folytatja: vámpreferencia a birodalom vámhatárain belül

angol birodalmi áruk számára. A liberalizmus megszűnt, és ma már nincs is visszhangja a parlamentben, a parlamenti pártokban. (Itt Kovács Károly cikkének egy — egyébként lényegtelen tévedését kell helyreigazítanunk: — nem csupán a Lloyd George család 3 tagja képviseli a liberális programot a parlamentben, hanem az ellenzéki liberálisok, kiknek vezére, Sir Herbert Samuel kibukott és akiknek száma 32-ről leolvadt 20-ra.) Látjuk: arról szó sincs, hogy a liberalizmus meghódította volna az angol pártokat.

De az angol birodalom sulyos helyzete legszembeszökőbben külpolitikájában nyilatkozik meg. Nyoma sincs a mai angol külpolitikában a hagyományos angol szilárdságnak és céltudatosságnak. A brit birodalom belső sebei és érdekellentétei manifesztálódnak a külpolitika kapkodásában. A *wait and see* jelszava — megvárni, míg a helyzet kialakul, azután cselekedni, — hosszú ideig eltakarta ennek a politikának lényegbeli fogyatékoságait. Ma Anglia annyira habozó, hogy nem tűri a hivatalos külpolitika megfélemezését a hagyományos alapelvekről: Anglia, létérdeke, hogy a belga és holland tengerpart belga és holland maradjon. Ez az alapelv, indította Angliát a világháborúba való beavatkozásra, mikor a németek Belgiumot elárasztották. Viszont: ma már közismert, hogy ha Anglia eleve tudatja Németországgal, hogy nem tűri Belgium letiprását, úgy Németország nem indul háborúba. Anglia azonban habozott, a habozás eredményeként belekeveredett a világháborúba, Németország legnagyobb meglepetésére és felháborodására, valamint saját maga intenciói ellenére. Ez a habozás jellemzi: azóta is az egész angol külpolitikát, mely a Népszövetség mellé csupán azóta állt, mióta a múlt évi (Lord Cecil és a Népszövetségi Liga által organizált) népszavazás megmutatta, hogy 11 millió angol áll a Népszövetség mellett és ezek háromnegyed része szükség esetén fegyveres szankciók igénybevételét is helyesli. A közvéleménynek ez a nyomása kényszerítette a hivatalos angol politikát arra, hogy — legalább szóban — népszövetségi külpolitikát folytasson és szemben a sajtólordok rövidlátó és uszító jelszavaival („Londonból csináljunk angol politikát és ne Génfből”) a kollektív biztonság gondolatára helyezkedjék. Hivatalosan legalább s ma az angol külpolitika felvette újra azt a vonalat, amelyet Austen Chamberlain legutóbb megjelent emlékirataiban kb. így körvonalozott: vonuljon-e vissza Anglia a Népszövetségtől és az európai kontinensről, vagy sem? Más szóval: engedje-e Anglia, hogy a kontinens államai történelmet csináljanak Anglia nélkül és esetleg Anglia rovására, vagy pedig befolyjon-e ennek a politikának irányításába, saját érdekében? Ma az utóbbi megfontolás irányítja az angol külpolitikát és az angol közvélemény gondolkodó részét — ma, 1936 januárjában. De még egy évvel ezelőtt is más volt az angol külpolitika. Sir John Simon külügyminisztersége alatt. Amint az 1914-es angol habozás lehetővé tette a németek bevonulását Belgiumba, maga után vonva ezzel az angol hadüzenetet, úgy Simon tavalyi habozásának következménye a mai abesszin bonyodalom. Ma tisztán látjuk: ha Anglia egy évvel ezelőtt kijelenti, hogy Olaszország háborúját Abesszinia ellen nem tűri, úgy Mussolini nem is fog bele az afrikai kalandba. Így amikor Simon utódja, az időközben megbukott Samuel Hoare, Anglia egyiptomi érdekeinek megvédésére fellépett, már késő volt: az olasz diktátor foglya volt saját szavának, és nem táncolhatott vissza tekintélye veszélyeztetése nélkül. Ismétlődött az 1914-es hamleti határozatlanság tragikus következménye. Hoare felismerte, hogy Mussolini veszélyezteteti Abesszinia elfoglalásával Egyiptomot, a Kairo-Fokföldi, valamint az Indiába vezető

utat. Miután így Anglia érdekei egybeestek a népszövetségi elvekkel, az angol kormány egyszerre felfedezte a Népszövetség alapokmányához való hűségét, melyről más esetekben (pl. China, Bolivia, stb.) elfeledkezett. De a múlt év decemberében olyasmi következett be, ami párját ritkítja az angol történelemben: az angol kormány — Anglia közvéleményének tulnyomó többsége szemében — megszegte a novemberi választásokon a népszövetségi politika mellett vállalt elkötelezettségét a Laval-Hoare-féle párisi béketervvel, elárulta Abessziniát, elárulta a Népszövetséget, és ártott Anglia „jó hírnevének”. Nehéz elképzelni a kontinensen olyan elemi erejű felháborodást, mint az angol közvélemény megmozdulása a párisi javaslatok nyilvánosságra kerülése után. Ujságok, ellenzéki és kormánypárti képviselők, százával kapták a felháborodott leveleket, melyeknek hatása alatt a kormány kénytelen volt kijelenteni, hogy a párisi béketerv — baklövés. A bűnbakként elbocsátott Hoare helyett a Népszövetség mellett álló Eden került a külügyminiszteri székbe, de a bizalmatlanság Baldwin népszövetségi politikájával szemben nem oszlott el, hiszen a párisi javaslatok — a népszövetségi elvek megcsufolásával — jutalmat adtak a támadónak, és kiszolgáltatták a megtámadottat az erősebb támadónak, a Népszövetség megkerülésével. Ez az eljárás nemcsak az angol „fair play” ellen való (amely ebben az esetben akadálytalanul megnyilvánulhat, mert angol érdekek védelmével esik egybe), hanem a Népszövetség halálát jelenti, amivel erősíti és felbátorítja a fegyverkező Harmadik Birodalom támadó szándékait. A béke kollektív megőrzésének gondolata került újra előtérbe Eden külügyminiszterségével, de az angol politika sokrétű és egymásnak ellentmondó érdekei közepette nem nehéz előrelátni, hogy további ingadozások, habozások, kapkodások következnek. (Amilyen kapkodás volt a felsoroltakon kívül, pl. az angol hajórajnak a Földközi tengeren történt tüntető összpontosítása, a Népszövetség megkérdése és ettől kapott megbízás nélkül.) Az angol külpolitika érdekei ellentmondók: érdeke Angliának megakadályozni, hogy az olaszok elfoglalják egész Abessziniát és a Tana tavat. De érdeke az is, hogy az abesszinek *ne* győzzenek, — mert egy színes győzelem az egész angol gyarmatvilágon amugy is mozgolódó színeseket további forrongásra bírná. Indiában ugyan pillanatnyilag nyugalom, van, az egyiptomi lázongások azonban sokkal komolyabbak, semminthogy azokat a tényleg fennálló olasz agitáció kizárólagos számlájára lehetne írni. Fenyegető Japán magatartása, amely nemcsak Chinát kapja be fokozatosan, hanem arra törekszik, hogy a lakatlan és kihasználatlan Ausztráliát is megkaparintsa. Bármilyen nagy is tehát az ellentét Anglia és Oroszország közt India, Perzsia és Afganisztán kérdésében, Anglia kénytelen vele szövetkezni Japán ellen, annál is inkább, mert az egyéb számba jövő szövetségesek közül Hollandia, (amelynek szigetvilágát ugyancsak fenyegeti Japán) katonailag nem számottevő erő, az Egyesült Államokban pedig egyes hangok — a béke érdekében — az U. S. A. kínai érdekelettségének *visz* szívesen követelik. Ilyen fenyegető helyzetben folytat külpolitikát Anglia, teli ellentmondással: gazdaságpolitikája az Ottawa-i konferencia által determinált „Empire Free Trade” (szabadkereskedelem a brit birodalmon belül, szóval elzárkózás a világ elől), míg külpolitikai programja — jelenleg — együttműködés a Népszövetséggel és más hatalmakkal. Ez az alapvető ellentmondás még sok kapkodásra adhat alkalmat. Mindehhez járulhat még egyéb, ma még ismeretlen tényező — pl. a francia bel- és ennek folytán a francia kül-politika esetleges változása, valamint egy esetleges megegyezés a német birodalommal a gyar-

matkérdésben, stb. Eden, mint, azt a polgári demokrata lapok az una-
lomig írják, erélyes és fiatal ember. Egy ember azonban legfeljebb arra
képes, hogy ügyességével valamelyest elődázza a történelem döntését.
Megakadályozni nem tudja. A felbomlás jelei mutatkoznak kívül, mun-
kanélküliség belül, — öngyilkos fegyverkezési iparral enyhíteni szán-
dékozott munkanélküliség. Ma még nem osztályöntudatos a 14 millió
angol munkás, aki mindenféle pártra adta le szavazatát, és továbbra is a
kispolgári életideálra esküszik, amint azt egy választási kormánypla-
kát olyan jellemzően és csábítóan ábrázolja: a földgolyót mutatja a
plakát, rajta az angol szigetekkel, John Bull pedig, hagyományos kö-
vérségében, a jólét mosolygásával arcán, kertjében kapál, a kertben ka-
litka békegalambbal. Ez az a nyugott biztonság és derű, amit az átlagos
ujszágolvasó elgondol Középeurópában, ha irigyen Anglia jut eszébe —
irigyen, mint a plakáton a John Bull-t körülvevő tucatnyi náció, akik a
plakát szövege szerint mind irigylik az angol jólétet, az angol szabad-
ságot és békét. De láttuk: aláaknázott ez a látszatjólét, bomlóban a bé-
ke. Anglia nem szigetország már, hanem részese válságtól sujtott vi-
lágunknak.

(Arad)

Ádám Elek

S Z E M L E

LOUIS MAMET: ANVILL (Newyork 1935)

*Louis Mamet Európában még ismeretlen regénye a rooseweli idők egy nagy gyarának a történetét mondja el a modern gépek dik-
tálta gyorsan lüktető, percről-percre robbanó tempóban. Egy üze-
men keresztül képet ad az Egyesült Államok vergődéséről a válság-
ban és a N. R. A kísérletei között. Tul a szimultánista regénykísér-
leteken, egyszerű vonásokkal megrajzolt emberei az amerikai töme-
geket példázzák.*

8 ó. 04

A tizenötös odaszól az ötöshöz. Ugy beszél, hogy sem feje nem moz-
dul, sem arckifejezése nem változik.

— Talált valakit Peters a 29-eshez?

Az ötös megrázza a fejét. A tizenötös tovább kérdez.

— Mi halszik Schetzről?

— Nem beszéltem még a munkavezetővel.

— Kivel kezdődött a baj?

— Perkinsszel.

— Biztosan nem találnak senkit a 29-eshez.

— Ne beszélj! Gondolj, öreg, a munkanélküliekre... Elfelejtetd, hogy
14 millió van belőlük.

Az ötös bólint. Bólintása ezt fejezi ki: Tudom, nagyon is tudom. De
senkin sem segít az, hogy megcsonkíttatja magát. A 29-es gonosz egy ma-
sina. A tizenötös is ezen a véleményen van. De....

9 ó. 22.

— Üljön le, öreg. Ott, arra a székre.

A férfi, aki most beszél, még nincs negyven éves. Hosszú szivart szorít szájszögletébe. Haja ritkás. Vonásai kemények. Hangja erős, metsző.

— Öreg, az 5-ös gépen Merill fog dolgozni...

Megáll, hogy végignézzon az öreg. Szemei olvasni akarják gondolatait. Az öreg megkockáztatja:

— Azt hiszem, jó munkás lesz belőle, Mr. Kenny.

— A Merillek jó fajta.

A szivaros ember ünnepélyes hangon mondja ezt, aztán hirtelen elneveti magát:

— Talán csak nem gondolja, hogy Merill mindig az 5-ösön fog dolgozni?! Más valakit akarunk ehhez a géphez állítani.

Az ötös szemében reménysugár villan fel:

— Én dolgozom rajta tovább, Mr. Kenny?

— Nem, öreg, magával megint más tervünk van.

Mr. Kenny beszédközben fel és alá járkal a irodában.

— Uj munkást vettünk fel ma reggel az 5-öshöz. A fiatal Merül csak a mesterséget tanulja. Végigvezetjük az összes osztályokon, mielőtt állást kapna az igazgatóságban...

— De, Mr. Kenny, én olyan hosszú idő óta dolgozom az 5-ösön, olyan jól ismerem.

— Az 5-ös jó gép. Bárki könnyen dolgozik rajta.

— Azért, mert gondoztam, nem hagytam tönkre menni.

— Gyerekbeszéd! Az 5-ösön az új munkás is épp azt csinálja, amit maga. Öreg, maga a 29-esen fog ezentul dolgozni.

Az ötös ijedten ugrik fel a székről. Kérdőn néz Mr. Kenny-re.

— De Mr. Kenny, ... hisz csak hat hónapom van még hátra a nyugalomba vonulásig.

— Tudom, öreg.

A válasz nyugodt, végleges.

Az ötös visszaroskad a székre és igyekszik megérteni a felfoghatatlan szavak mögött rejtőző értelmet. Nem sikerül. Mr. Kenny nyugodtan figyel.

— A délelőttje szabad. Ebéd után visszajön és neki áll dolgozni a 29-esen. A munkavezető megkapja az utasítást.

Az ötös hirtelen beszélni kezd. Szavai zavarosan zsibognak:

— Az a gép öt embert nyomorított meg ebben az évben. Tegnap Schetz kezét zuzta szét. És mindig egyformán, három ujjat.

A válasz szeliden hangzik:

— Maga, öreg, régi munkás.

— De hogyan kerülje ki az ember, Mr. Kenny, ha nem tudja hogyan történik ?!

Az ötös hangja megtörik. Ugyanaz a szelid hang felel:

— A délelőttje szabad, mondom. Jöjjön délután a 29-eshez.

A szivaros férfi megnyomja a csengő gombját az íróasztalon. Beszél.

— Marian? Igen? Marian írja ezt: Mr. Kenny jegyzéke a munkavezetőhöz. Küldöm Leslie West-et, 23 éves, az 5-ös gépen fog dolgozni. Rög-tön jelentkezik. A gép régi munkása szintén felkeresi. Ellenőrzőlapját mostantól számítjuk. Délután egykor veszi fel a munkát, de délelőttjét fizetjük. A 29-es gépen dolgozik. Aláírás. Siessen, Marian.

Az ötös gép régi munkása kimegy. Az ajtó bezárul mögötte.

1 ó. 00.

Az emberek gépeik előtt állanak. A munkavezető odamegy a tizenötöshöz.

- Nem látta az öreget?
- Nem.
- Egyre itt **kellett** volna lennie.
- Meglehet, hogy nem is jön vissza...
- Magam is örövendék. Igazán nem szeretném, hogy a 29-esen dolgozzon.

GIUSEPPE VALENTINI: EMLÉKEZZ!

Munkatársunk, Mária Béla fordításában ide iktatunk a mai olasz háborús költészetből egy darabot, az olasz háborús propaganda és a „hamis tudat” költészetének adalékakép’.

Haláltól övezett fiatalember,
 mosolygós, huszéves olasz,
 aki elmentél, vagy elmenőben vagy,
 véd emlékezetedbe számos ellenségedet,
 köss csokrot belőlük és tűzd szivedhez!
 Eljön még a bosszú órája!
 Emlékezz: jusson eszedbe az éhség,
 a büszke, kegyetlen, kínos éhség,
 mit vándor őseid elszenvedtek,
 kik megműveltek tengerentúli földeket,
 hogy mások kétes gazdagságát gyarapítsák!
 Emlékezz: jussanak eszedbe az igazságtalanságok,
 melyekkel megakarják kötözni
 szegény és bátor hazádat!
 Emlékezz a könnyekre, a verejtekre,
 és a vérré, mit elraboltak tőlünk!
 Nagy a világ és Afrika messze van,
 de Itáliáért halsz meg, ha meghalsz!
 Énekelve rohansz sorsod elébe,
 vasbaöltözve indulsz el és az anyád könny nélkül
 fog szenvedni, mert tudja: így kell lennie!
 Ő kísérte el apádat is a nagy háborúba
 és amikor apád elment, zokogott.
 Most nem sir: ismeri a végzetet,
 tudja, hogy fia most nem az övé!
 Vidd el gondolatban az ő képmását magaddal
 és bosszuld meg az ellenségen az ő fájdalmát!
 Kétszer is megtámaszkodott ő egy fegyveren,
 kétszer is végig simogatta kezével
 a csukaszürke egyenruhát, mint egy vak.
 Emlékezz és akkor egyenesen fogsz haladni a cél felé:
 a sok ellenség teszi erősebbé a kart!
 A világ nagy és Afrika messze van,
 de téged Benito Mussolini vezet!
 Eljön még a bosszú órája:
 haláltól övezett fiatalember,
 hős olasz, ki megostromlod a sorsod!

ERNST GLAESER: DER LETZTE ZIVILIST
 (Europäischer Mercur, Paris 1936)

A regény nagyszabású kísérlet a weimari-Németország utolsó éveinek költői megragadására. Anyaga az 1927-1933-as német évek, illetve a nemzeti szocializmus hatalomra kuszása. A regény központi figurája J. C. Bäuerle, a polgárosult Amerikában nőtt

fel, ott gazdagodott meg, az erők szabad érvényesülésének köszönheti karrierjét s a szabadság polgárosult fogalma szent előtte. Szent azért is, mert apja a szabadság tisztelete miatt emigrált Amerikába a poroszok elől. J. C. Bäuerle azonban Amerikában is német maradt. S ha hagyományos poroszgyűlölete miatt keserű és idegen volt előtte a világháborúban küzdő Németország, a meghatódás és hazatalálói öröm mámorában fogadta a felfogása szerint poroszellenes, szabadsághoz visszatért weimari-alkotmány paragrafusait. Ebbe a Németországba már hazamehet. És hazamegy. A maga hazára találása és a délnémet táj ragyogása fényében lányával új életet kezd. S már élvezné az új élet, az új munka gyümölcsét. Már meg volt a hazatérésekor vásárolt birtokon az első szüret. Hálanap, hálaünnep tartását határozza el. Ezen az ünnepen azonban — mint szemelvényünkéből kiderül — ismét a régi, gyűlölt porosz szabadságellenes Németországgal kerül szembe. Ismét emigrál. Ez a regény fő ága, mély körül szélesen szövődik a regény színes cselekménye, anélkül azonban, hogy — egy halványan kirajzolt és kevés szereplő figurán kívül — a hitlerizmus előretörésével szembekerült erőket érzékeltetné. Ezért végződik a regény rezignációval.

Éjjel tizenkét óra. Hangosan és dörögve tör elő az ének a sátorból. A bor áztatja a földet. Az ökör elfogyott. Most nagy tálakban kolbászkok gőzölgnek és a cipókat, mint valami lapdákat dobják az asztalokra. Az Odenwald-Verein kollektive részeg. Egyre egyesületi himnuszát énekli, amit Allwohn apó költött:

*Ej, mi zöldek a hegyeid
Ej, mi kedves ez a táj
A jó törpék országában
Vándorolni sohse fáj...*

A parasztok közbe ordítanak. Tudják, hogy a zöld hegyekkel és a kedves tájjal mi van. De ime jön a sör, a szőke habzó, würzburgi sör, agyag korsóban. Az ének elvész az általános lelkendezésben s élesen, csap bele a zene: „Nem megyünk mi innen el...”

J. C. Bäuerle Schrader asztalánál ül. Érezte a bor hatását s a sátorban levő emberek hangos öröme felhangolta. Schradernek ugyan ismét szomorúság-rohama van. Udvarias, agresszivitás nélküli szomorúság ez; — Aschaffenburg kereskedelmi tanácsos viszont oly' mókásan vigyorog maga elé, hogy pofacsontjain a pirosuló hús rezeg. „Egy ilyen népünnepély” — mondotta Bäuerlenek szinte gyengéden — „egy ilyen népünnepély a legvidámabb dolog a világon.” Erre egy kecskefogó két újabb hordó sörrel érkezik és fent a színpadon hirtelen Gambrinus isten látható, retekkel és répával a feje körül, magasra emelt komló botjával, amint kiáltja: „A pillanat most az enyém!” Micsoda zajongás és nevetés követte! A férfiak virsliket akasztottak a fülük köré és így táncoltak az asztalok közt és a pódiumon ujjongva, mintha csak most kezdődne az igazi ünnep. Aschaffenburg kereskedelmi tanácsos el volt ragadtatva, sört ugyan nem ivott, de bort, bort, képzeljék, három pohárral! És Allwohn apó feléje koccintott s amikor a kereskedelmi tanácsos azt mondta, hogy „jókedv”, akkor az öreg fölnevetett és elkiáltotta magát: „Na, te szegény zsidócska...” Pompás volt! Évekkel ezelőtt érezte magát ilyen jól a nép közt a kereskedelmi tanácsos. És egyáltalán nem félt. Nem, — ahol Bäuerle ül, ott nincs semmiféle gyűlölködés. Gondolkodik és iszik, így, három pohárkával és a gond tüstént elmúlik. Holnap megbizsa a könyvelőjét, hogy vásároljon be bort. Mert a kereskedelmi taná-

csosnak csak vérbélű narancs-likőrje van odahaza a faliszekrényben arra, az esetre, ha valaki valami erőset akar.

— Igyál! Igyál! Igyál, testvérkém! Hadd a gondot odahaza!...

— Igen, igen! — kiáltja Aschaffenburg Bäuerle fülébe. — Félre a gondokkal, félre a szomorúsággal! — és sulyos felső testét a zene ütemére ringatja és vele ring előtte a bor a pohárban.

Bäuerle átnéz az asztal fölött. Hát ez micsoda? A sátorban egyre több az ember. Vajjon duplán látok? Nem, ide egyre többen jönnek. Csoportokban. Bőr lábszárvédő a lábukon. Hogyan? Nem táncolnak, nem énekelnek, a sátor fala körül szorongnak. „Hé, Henrici!” Henrici jön s sanyanu ábrázatot vág. „A fene ette” — mondotta. Johann Caspar alaposan megnézi a termet. Táncolnak, isznak, nevetnek és kurjongatnak, mint az előbb. Váratlanul azonban valami történt. S ez a valami leleselkedik, mint a fagy a köd mögött. Bäuerle körül tekint. Itt áll Allwohn apó az asztalon, sétatálcáját behajtott balkarjára helyezi és úgy tesz, mintha hegedülne. Itt terpeszkedik Aschaffenburg a széken. A szemei félig csukottak, énekel. Mit énekel? „...ó hagyd a gondot odahaza...”

— Félre a kísértetekkel — mondja Bäuerle és telitölt egy poharat Henricinek. A gazdatiszt iszik, a párok sodródnak a sátor alatt, ingujjban ül a zenekar a pódiumon és fujja szakadatlan.

De mi ez? A zenekar abbahagyja a tánczenét és egy más dalba megy át, *Német, német, német Rajna te légy örökre örömm.* És ezután nagy ütés a dobba, a párok megállnak. *Egy szó zajlik, mint ég dörgés, mint kard csengés s hullámverés...* Bäuerle felugrik. Mint valami fal, áll a tömeg a sátorban és éneklí a dalt. És ez mi? Felemelik a karjukat.

Az első strófa elhangzott, amikor Allwohn apó az asztalra, ugrik. A karját fölemeli, mint valami próféta. „Nem tűröm!” — ordítja — „itt mi német ünnepet ülünk és egy zsidó ül az asztalnál. Egy zsidó!”

És Aschaffenburgra mutat, aki a bortól vidáman a megváltozott világba mered.

— Megőrült? — kiált Bäuerle és megragadja Allwohn apót a lábánál. Ez azonban a kezeit tölcséreként a szája elé emeli: „Ki a zsidókkal!” — kiáltja. „Ki a zsidókkal!”

És a sátor visszhangozza kiáltását. És orkánná nő. „Ki a zsidókkal!” Bäuerle a szinpadra ugrik. „Nyugalom!” — kiáltja. Az ordító tömeg azonban mem hallja. Mint valami antik kórus lép elő az Odenwald-Verein és bög: „Ki a zsidókkal!” Az asztalok között állnak a fiatal legények: „Ébredj, Németország!” — bömbölik. Bäuerle szemei egy pillanatra vérbe borulnak. Hallja, amint a háta mögött Henrici valamit a tüntetésről mond. Erre hirtelen egész józan. Látja Schradert és Aschaffenburgot a kijárat felé futni: „Önök itt maradnak!” — kiáltja Bäuerle. Azok azonban már kint vannak az éjszakában. Nevetés kíséri őket. A sátor közepén a posta titkár, Dern áll. És körülötte fiatalok.

— Ki bántja; magát? — kiáltja a postatitkár Bäuerle felé, — miért izgul annyira? — Johann Caspar azonban nem válaszol neki. A zenéhez megy. „Csomagoljanak!” Azután a szinpad szélére lép. „Vége!” — kiáltja. — „Vége az ünnepnek!”

Erre nevet. Derű. Erős és hangos a nevetése. Vele nevetnek körülötte az S. A.-emberek és csakhamar az egész sátor nevet. Dern felugrik a szinpadra. Igen, vége, kedves Bäuerle, de ezek előbb még hegedülnek neked valamit.

Ott áll s valamennyien úgy néznek föl rá, mintha manna volna, a kezében.

— Ki teszi tönkre a középosztályt? — kiáltja Dern.

— A zsidók! — válaszolja a kórus.

- Ki csalja **meg a parasztot?**
- A zsidók!
- Ki veszi el a munkástól a hazáját?
- A zsidók!
- Ki mérgezi meg a fajtánkat?
- A zsidók!

Hatalmas volt a kiáltás. Bäuerle egyedül áll Dern mellett. Szögestül szaggatja a tölgyfalevél díszeket. „Ez tehát kielégíti őket”, — gondolja — „ebből vajjon megélhetnek?” És hirtelen megint kitör az ének. A zene belevág. Igen, a zene játszik nekik. A sátorban valamennyien felemelik a karjukat. És négyszáz torokból tör elő: *Előre mind a barna zászlóaljok. Az S. A. vonul feszes biztosan...*

Csendben hagyja ott a színpadot Bäuerle. Az éneken át úgy megy, mint valami tengeren. Látja a tüzelő arccokat. És úgy érzi, mintha vére messze föl, egész a sátortető gerendájáig verne.

A gazdasági lak lépcsőjén Degerloch kisasszony áll. A kezeit kitérte. Zavart, gyengéd mozdulattal rebeg az ajka. „Oh mily megható”, — mondja Bäuerlerek, aki Henricitől követve szótlánul az előcsarnokba lép.

Bent ülnek Schrader és Aschaffenburg. A kereskedelmi tanácsos Bäuerlere ront. „Ilyesmit” — kiáltja. — „Ez az Allwohn apó, öt évvel ezelőtt még pénzt adtam neki, hogy Odenwald ódáját kinyomtathassa és most...” Aschaffenburg sir. Bäuerlere támaszkodik. „Bocsásson meg” — mondja. — „**Bocsásson meg, amiért személyem megzavarta az ünne-
pélyt.**”

Bäuerle hallgatagon jár fel-alá. Mi baja volna neki Aschaffenburggal? Németországgal van baja. Azzal a barbarizmussal ott a sátorban. Azzal az árulással, amit azok ott bent elkövettek. Azzal az örülettel, ami alatt kivirágzottak, mint az arzenikum evők.

— Nem! — kiált hirtelen és dobant a lábával, **mintha a holtakat** akarná tanuba idézni — nem! — Azután figyel.

„A franciákat, akarjuk megverni” — dörög a sátorból. Ekkor felemelkedett a gazdatiszt. A kapcsolóhoz ment és eloltotta az ünnepi sátor világítását.

**W.: DAS STUMME DEUTSCHLAND REDET (Gespräche mit Deutschen.)
(Verlag „Die Liga” Zürich, 1936.)**

Egy Svájcban élő német újságíró, W. évtizedes távollét után ismét felkereste szülőföldjét, hogy közvetlen tapasztalatból, a Harmadik Birodalomban élő volt iskolatársaival folytatott beszélgetésekből nyerhessen betekintést a német középrétegek tényleges helyzetébe és ezen keresztül a náci-rezsim strukturális problémáiba. Példás tárgyilagossága és kitűnő felépítése ellenére súlyos hiánya a könyvnek, hogy nem tartalmaz az ipari munkás és parasztosztályok helyzetére vonatkozó beszélgetéseket is. Az alábbiakban W. egy nagy német kiadóvállalat nácilektorával folytatott beszélgetését közöljük, akiről joggal tehető fel, hogy minden túlzás nélkül jellemzi a barna kulturviszonyokat. (M. É.)

„Kényszernáci”-nak nevezte egy ismerősöm, az egyik I. G. telep kémikusa azokat a horogkeresztes jelvényű fiatalembereket, akiket a vállalkozók röviddel a rezsimváltás után egyenként vagy csapatostúl az üzemeikbe hoztak. Mindenütt ott találni őket, ahol kissé túlhamar kellett gleichschaltolni, a kereskedelmi irodákban, az áruházakban, bankokban, a volt világlapok szerkesztőségeiben. Ámbár egyszerű alkal-

mazott és mint az állítólag 90%-os népmeggyőzés alapján hinni lehetne, csak „egy téglá a többi között”, a kényszernáci teljes tudatában van. a hivatásának, mégha az álláshirdetésben nem is állott: „Pg. előnyben” (amit most megtiltottak). Jelenléte azonban nem mindig fokozza feljebbvalóinak biztonságérzetét, akik amugyis inkább úgy érzik magukat, mint akikkel gazdálkodnak és nem, mint akik gazdálkodnak, ezért hát a tőlük megkövetelt „magánkezdeményezés”-t csak igen bátorosan, nekigyürközéssel foganatositják.

Ismét egy szemelvény a nemzedékek közötti harcból, amely a gazdasági életben sokkal könnyörtelenebbül folyik, mint a családi asztalnál. A kivénhedteknek minden alkalommal értésére adják, itt az ideje, hogy visszavonuljanak. A szeniorfőnökök egymás után lépnek vissza, azonban csak ritkán hallani „a mozgalmon keresztülment” utódok vagy munkatársak feltűnő teljesítményeiről, ha csak nem szakmán kívül, a pártszervezetekben vagy a sportban. Mindenesetre egy árvárá vedlett árúháznak üzletileg is hasznára van, ha vitorlázópilóta az osztályvezetője, mégha a korábbi zsidó cégvezető többet is értett a szakmához.

Az ilyen kényszernácinak azonban nem mindig könnyű a dolga. A jelző — nem tudom, hogy ismerősöm saját találmánya-e vagy népi kifejezés — szinte tragikus jelentésű lehet a számára. Ez világossá vált előttem egy kiadványalatti lektorral folytatott beszélgetésből, aki egy tudományos folyóirathoz kérte a közreműködésemet.

„A szerkesztőnk — szakkörökben teljességgel ismeretlen nevet, de annál fontosabb pártfunkciót nevezett meg — Berlinben ül. Három hivatala annyira igénybeveszi, hogy egész itteni munkáját nekünk, azaz, hogy nekem kell elvégezni. Azért is én irtam Önnök. Ön ismeri a külföldet — látja, még meglehetősen sok előfizetőnk van Ausztriában és Csehszlovákiában, eddig még egyik országban sem háborgattak bennünket előzetes cenzurával — ez egyébként az én érdemem, mert tudom, hogy mennyire mehetünk el a külföldi olvasókkal szemben.”

Álmélkodva meredtem a balmellén feszülő horogkeresztre, de ő zavartalanul folytatta:

„Nagyon nehéz, és véleményem szerint a mozgalom szellemi sorsára nézve kritikus átmeneti időben élünk. Csodálkozok, hogy gondot okoz a munkatársak szerzése. Ki az összes zsidókkal és szabad utat minden becsületesen alkotónak! — kezdetben én is így képzeltem. Ám az emberek nem bírnak a hatalom megszerzésének élményétől, a párt-evangéliumot képező tucatnyi tételtől és azokat kihirdető tucatnyi tekintélytől szabadulni. **Igen, ha keresztény** volnék(Hauer hive vagyok) azt mondanám: mi lett volna, ha Jézus tanítványai maguk közt és másoknak mindig csak a hegyi beszédet olvasták volna fel? Akkor ma nem ülne Rómában pápa. Ha egy kéziratküldeményt felbontok, már előre tudom a címét: „Öröklődési biológia”, „Családkutatás”, „Nevelés a népközösségre”, „A rög érzése” és a harmadik sorban áll: „Prof. Günther írja...” Egyetlen cikk sincsen, amelyben ne hajbókolnának nagy vezérünk, Adolf Hitler” előtt. Gyakran kérdezem magamtól, vajon mi állna itten, ha a dolgok folyása más irányt vesz. A szolgáltság ekkora foka undort kelt a jobb koponyákban: maguknak tartják meg a gondolataikat. Mindenütt ugyanaz a helyzet; a tudományban, a művészetben, a költészetben, a sajtóban — mindenütt közepesség és kontárság terpeszkedik. Nézze csak meg új, „nemzeti” ifjúsági irodalmunkat — mind a legvisszataszítóbb konjunkturális fércmunka! Nem, mintha nem látnák ezt. Fel, egészen a propagandaminisztériumig kétségbe vannak esve. De csak az „örök tegnapiak” belső ellenállását akarják látni és a főök felett szemet húnynak.”

Nagyon kíváncsi voltam, ezt a főkot hallani.

„A mézesheteknek vége. Munkában vagyunk. Az óriáshegy előttünk. Minden lépés előre, úgy nagyban, mint kicsiben egyaránt a fennállóval szembeni állásfoglalás, önmegismerés, kezdeményezés kellene, hogy legyen. Nem véglegesen megállani és önelégülten visszatekinteni, nem kölcsönösen egymásra ügyelni, hanem cselekvően segédkezni. A nemzeti-szocialista mindennap élményéről édes-keveset olvas, ön, leginkább még a nevelésügyi folyóiratokban. Ha nem tudnánk az ellenkezőjét, azt hihetnénk, hogy senki sem dolgozik, hanem mindenki még mindig a győzelmet ünnepli.”

Én nem voltam az ellenkezőjéről olyan szilárdan meggyőződve.

„Akkor viszont nyíltan kell beszélni a belső és külső nehézségekről, az ellenféllel szellemileg megmérkőzni és nemcsak gyalázni. Nem azért ráztuk le magunkról az intellektuelek és irodalmárok hiú klikkjét, akiknél minden a szeretet én körül forgott, hogy most másfajta szellemi gőgöt tenyesszünk ki. Mi sem mondana jobban a Vezér lénységnek ellent. Csupa félelemből, hogy a hangja kiütközik a kórusból, senki sem meri a saját hangját hallani, hanem egyszerűen az első hanggal együtt ordít és aztán még csodálkozik az unalmas egyhangúságon. A német irodalom nem kiseddóvó!

A rokonszenves individualistának, aki bizonyára szenvedélyesen tiltakozott volna ellene, hogy annak tartom, szerencsét kívánok a bátorságához. „Ilyen nagytekintélyű kiadócéggel a háta mögött, megpróbálhatja kilépni a porondra.”

„Egyedül állok az egész mezőnyön. És még hozzá két tűz között ülök itten.” Gondolatban összekapcsolom a két elcsépeelt hasonlatot egy hatásos összképpé és részvétellel kérdezem: „Hogy' van ez?”

„Ha mint régi Pg. nem ülnék olyan szilárdan a nyeregben — mit gondol, hány panasz került már a vezetőség elé, az N. S. D. A. P. számára életbevágóan fontos cikkek vagy a Führer melletti lángoló hitvallás törlése miatt? De a legnehezebb a helyzetem itt a cégnél. Eltudja-e képzelni, mit jelent az, dolgozni minden ellenállás és minden segítség nélkül? Ösztönzésekkel és új eszmékkel jövök, a vezérigazgató minden vita nélkül jóváhagyja, ha csak pénzügyi akadályt nem lát. Megváltoztatom egy állandóan megjelenő folyóirat egész szedéstechnikai képét — le egészen a szedőig, úgy fogadják a rendelkezéseket, mint valami kényszermunkát. Ellenkérdéseket vagy tárgyi ellenvetéseket csak akkor tesznek, ha valami lehetetlenséget már órákhosszat hiába próbáltak. Több, mint egy féléve vagyok az üzemben és alig tíz ember viselkedik elfogulatlanul velem szemben. Senki, akivel megtárgyalhatnám a dolgokat. Valósággal gummicellában érzem magamat.” Szegény kényszernáci! Megértettem, miért töltötte az idén Svájcban a szabadságát. Jövőre megint ide akar jönni és fel akar keresni.

KURT TUCHOLSKY: ÜRESSÉG. . .

1935 december 20.-án este Kurt Tucholsky megmérgezte magát, miután egy cédulára felírta, hogy ne hozassanak orvost. Elegem volt — írta. Másnap meghalt. December 24.-én Gotenburgban eltemették.

Nem! Nem nyomorból tette. Még egész hosszú ideig kibirta volna anyagtakkal. De meghalt ez az európai, mert nem volt — utle vele. Elidegenedett a világtól s a világ is eltávolodott tőle. Nem járt a kedvibe, vagy legalább is ő ezt hitte. Ha elhagyta volna Svédországot, kérdéses, hogy vissza fogadta-e volna újból. Ha más országba akart utazni, nem fogadták be. Megfulladt az emigrációban.

Ember-méltósága életveszélyesen megsérült. Elmerült az undorban. Évek óta magával hordta a mérget. Évek óta szembe nézett a halállal. A halál lett a magányos barátja s teljesen rábizta magát. Minden egyéb értelmetlenné vált előtte. Nem bírta tovább. Végzett. Jóval előbb azonban az ötnevű Tucholsky koporsóba zárta négy hasonmását, Ignaz Wrobel, Peter Panter, Theobald Tiger és Kaspar Hauser homunculusait.

...Már évek óta nem irt. „Mit írhatok még?” — kérdezte egy aggódó barátjától. „Elmondtam mindent. Csak ismételném magamat.” S tényleg a jelent — 1933-tól máig — előre megélte. Mindezt költőileg előre megformálta, bármily otromba viccnek is tűnt akkoriban. Profécia volt, ahogy a szennyet és a szenny megszokását, a méltatlanságot előre látta. A kétségbeesésen és a fojtott haragon — amik alkotásra inspirálták — elemésződött. Mint minden sötétben látó szerette volna, ha egyszer a valóság megcáfolja. Amidőn a német valóság igazolta ijesztő vízióit, akkor már kimerült, elfáradt.

Különben: szellemes volt, sőt több ennél: bátor. Milyen lendülettel harcolt a gyengékért, milyen lendülettel támadta a hatalmasokat! A weimári és a mai (előre látott) Németországot szeretetből pellengérezte. A kispolgárt az emberi ostobaságtól való rettegésből ragadta üstökön. Vicce fájdalomból, kiméletlensége kétségbeesésből született. A veszedelmet azért hirdette, mert elakarta fordítani. S mindezekon kívül még költő volt, aki — versben, prózában — egy egész életrendszer hiábavalóságát és ürességét fejezte ki... Mint a, következő vázlatban is.

Néha, ha a telefon nem szól, ha senkisésem akar tőled semmit, még te magad sem, ha az élet trombitásai sziesztáznak s hangszereiket lefelé fordítják, hogy a nyáluk kifolyik... akkor magadba hallgatsz. És mi van akkor... akkor itt az üresség —

Akkor itt a semmi. A neszek hallgatnak; most kellene, hogy felzengjen benned a sajátos... de nem zeng. Figyelj, hogy a homlokod összeráncosodjék — talán egyáltalán nincs is sajátos? Talán nincs is. El vagy halmozva munkával, gondokkal, étellel, nos? És az eredmény? Üresség — Talán lennél megint szerelmes? Ne dohányozzál annyit! Rosszul aludtál, nem?... A viccek visszapattannak rólad; mindez semmi. Üres, üres, mint valami régi láda — Kong, ha rápuffant az ember...

Ez volna tehát az a pillanat, amikor a templom anya ölébe botorkál az ember. Nem, ebben a lélekorvosban már nem bizunk igazán — nagyon is sokat tudunk róla: hogy hogy' csinálja, hogy hogy' funkcionál... az orvosnak kell, hogy valami titka legyen. Ez kétségtelenül nem nekünk való.

Ima előírása azonban talál. Mi bajod? Életfélelem? Halálfélelmed van. Egyszer csak vége, egyszer csak vége lesz, „Nagyon hiányzom majd magamnak” — mondotta egyszer valaki. Igen. Halálfélelem és azután a miért érzése. Miért mindez? Kiért? Kétségtelenül: abban a pillanatban, ha nincs mit enned, majd csak szaladgálsz, hogy összekaparj valamit, de az igazi, *igazi* élettartalom ez csak nem lehet? Drágám, nagyon agyon-gondolkoztad magadat. Kipróbáltad az oltár borát, számítottál arra a rőf rongyra, ami a zászlórúdon lebeg, a könyveket elülről, hátulról elolvas-tad... Az isten áldja meg az eszedet.

Azután lassan öregebb leszel; utána nézel a kicsi állatoknak, ahogy a homokban kúsznak. Isteni csoda! Megnézed a saját ujjaid, mindegyik egy kis világ, az alakítás csodája, az is, él — és egyáltalán nem tudod, hogy mi az... És akkor még egyszer: lázadás, nagy nekigyürkőzés, ki in-

nen, feledni!

Feledni és odakúszni Ingeborghoz, mint valami fiucska, vissza az anyatestbe; még egyszer: „Halló öreg fiú! Na, te is? — Ma este? úgy bizony! Hová? A nőhöz — hurrá!” Mégegyszer: ilyen és ilyen vastag könyvet és a fél könyvtárat benyelni, megrészegetni a könyvektől... még egyszer elülről az egész litániát. Az alaphang azonban: hiába, hiába, hiába.

„Minden idő”, — hangzik a leglaposabb közhely, — „átmeneti.” Igen. De hogy már végre valaki felugrana és elordítaná, hogy ő nem akarja tovább csinálni — s hogy ez fosztogatás és máskép' kell, hogy legyen — s hogy ne a dolgok uralkodjanak, hanem az ember... ó, te jószágos ég! Ime — ezzel a bölcséleti huszassal fizetnek ki: minden élet átmenet — a születéstől a halálig. Csinálj hát magadnak valami kellemes életalkonyatot...

Mennyi mindent megteszünk, hogy ezt az ürességet kitöltsük! Aki kitölti és egy méterkére még kiemelkedik belőle, az nagy ember. Hogy hol van valakinek a feje, fent magasan a fellegekben —: az nem sokat jelent. De hogy hol áll a lábaival, vajjon a sima földön vagy mélyen alatta... az megmutatja egészen. És aki akkor még nevetni tud, az nevethet. „De csak nem tagadja, hogy a modern ipar fejlődése...” A trombitások fújják. Igen is, már megyek.

IVAN OLRRACHT: HORY A STALETI (Melantrich, Praha, 1935.)

A Korunk pár hónappal ezelőtt ismertette Ivan Olbracht, a kitűnő cseh író kárpátaljai könyveit. Ezek között első helyen áll Olbrachtnek „Nikola Suhaj, loupezsnyik” (Suhaj Miklós, haramia) című regénye. Költői szépsége és megrázó, igaz válóságábrázolása révén azonban nem marad e regény mögött Olbracht nagy port felvert „Hory a staletí” (Hegyek és századok) című kárpátaljai riportkönyve, mély az őserdők és havasok világában élő szegény és elmaradott ruszin nép életét tárja elénk és villantja rá, a fényt, arra az egyenlőtlen harcra, melyet a nincstelen és középkori, sötétségben megfeneklett ruszinság (a természet erőivel és uraival szemben viv) meg napról-napra. E könyv elvezet bennünket a titokzatos orthodox zsidók és e föld többi társadalmi rétege közé is és rámutat azokra a politikai machinációkra, melyek a kulisszák mögött játszódnak le és amelyek a nyomorban élő és elégedetlen tömegek lekötésére irányulnak. A könyv befejező része ez országgrész népeinek érdekes ideológiai fejlődéséről számol be. A kötetvezetőben egy részletet közlünk ebből a fejezetből. (s. l.)

Azóta, hogy ezek közül a riportázsok közül az első napvilágot láttak*, a fejlődés valóban gyors léptekkel haladt előre. A régi hazafias-függő egyetértéssel leszámoltak és megindult az osztálytagozódás. Egyszemélyben egyszerre lojális demokratának, integrális nacionalistának, klerikálisnak és következetes szociatistának lenni, elvégre a nemzeti kibontakozásnak csak egy és egyébként sem hosszú szakaszában lehetséges.

A mult évtized feléig az ország nagyjából szocialista volt. Azután az agrár-párt kerítette hatalmába. Ma az ország igen gyorsan nacionalizálódik. És pedig összes nemzetiségi és gazdasági összetevőjében. Némileg természetellenes fejlődés ez és kissé meggörbült vonal. Közlebről kell megtekinteni.

A szocializmus széles rétegeket vonzott magához, de szervezetileg

*) 1931 és 1932-ben.

az országot nem alakította át és a pillanatnyi fordulatra lévén beállitva és az adott pillanatban megelégedvén a szegényekről és gazdagokról szóló lelkesítő jelszavakkal, nem hatolt ideológiailag sem túl mélyre. A katonák voltak az elsők, akik e jelszavakat a frontról magukkal hozták, ezek voltak az első politikai jelszavak, amelyek teljes mértékben kielégítették őket és gyakran ezek voltak az első politikai jelszavak, amelyeket valaha egyáltalán hallottak. A gazdasági feltételek a szocializmusra nagyon kedvezőek voltak, a társadalmi és kulturális viszonyok ellene dolgoztak. Az ország, mely északi részén még ki sem került a pásztorkodás állapotából, földrajzi szétszórtságban élő lakossággal, az ipari munkásságnak csak elenyésző rétegével, minden szocialista és főleg szervezeti előiskolázottság nélkül és a közélet ábécéjének ismerete híján, nem volt felkészülve. Mindennek ellenére gyorsan terjedt a háború-megnyomorította és kiéhezett országban. Hatással volt itt a magyar kispolgárság nemzetiségi reménye, hatással volt itt a ruszinok rokonszenve az RSFSR-rel, amely 1920-ban háborús szándékkal mélyen behatolt Lengyelországba, mert a régi barátságos viszony Oroszországgal folytonosságban volt a háború előtti és a háborús agitációval, melyet itt a pravoszláv papok fejtettek ki, noha más kormányviszonyok között. Így az akkori kárpátaljai szocializmus az urak elleni gyűlölet és a jobb élet utáni homályos vágy volt, de a teljesíthetetlen reményeké is. Meglehetősen megszervezett ellenzék volt, nagyon különböző motívumokkal és igen gyakran merő fantasztikum. Nem is lehetett ez másképp abban az országban, ahol a keresztények mennyei hierarchiája mellett még pogány istenek élnek és ahol a szocialista agitátorok, horgonyt akarván vetni, félbeszakították templomba harangozáskor a népgyűlést, hogy a többiekkel együtt imádkozzanak. A kárpátaljai szocializmus hatalmas és heves hullám volt, de lelohadt. Azonban nem nyomtalanul. És nem hatástalanul a jövőre. És ha nem hozott mást, bizonyára hozta azt a tudatot, hogy vannak még más szervezetek is, mint a rablóbandák, amelyek elvehetnek a gazdagtól és adhatnak a szegénynek és megtorolják az emberi igazságtalanságot.

Ma még az agrárok tartják a kezükben az országot. Bizonyára: éltek itt perzekúcióval és gazdasági elnyomással és az állami adminisztratíva-adta lehetőségekkel; bizonyára: megváltoztak a társadalmi feltételek is, a nemzetközi feltételek is, meg a forradalmi feltételek is, de egy ilyen hirtelen elfordulás a szocializmustól az agrárizmushoz a korán kifáradt nemzet pszihikai reakcióját és azt a kézlegyintést jelentti: „Csalatkoztam reményeimben, alávetem magam az adott állapotoknak.” Azaz a legerősebb pártnak, amely a demokráciát képviseli nálunk.

Most a nacionalizmus hulláma vonul át az országon. De a ruszinoknál ez már nem az a régi ébredő, felszabaduló és egyetértéskedő hazafiság, melyet néhány háborúelőtti pap és elszigetelten álló intellektüel képviselt. És a zsidó nacionalizmus ma már nem a Jehovában való pusztá bizalom és az a meggyőződés, hogy létezni és a nemzet egységét megőrizni csupán vallási elzárkózottsággal és az erkölcs és a hagyományok kicsinyességeihez való ragaszkodás révén lehet. És a magyar nacionalizmus a változott viszonyok között sokat veszített gőgjéből és elvesztette majdnem minden ragyogását. A nacionalizmus Kárpátalján is új formában jelentkezik. Nem lehet általában fasizmusnak nevezni, de helyenként a fasizmushoz nagyon közel áll. Hordozója, mint az egész világon mindenütt: a kispolgári ifjúság.

A kárpátaljai középrétegek éppen az utóbbi időben nagy változáson mentek keresztül. Magyar kispolgárság itt mindig volt. De a ru-

szin nép, amely most fejlődik ki a parasztságból és pásztorságból, a kispolgári réteget csak most kristályosítja ki magából és első képviselői: az új iskolák nevelte intellektuelek és félintellektuelek most lépnek legényeikbe és a politikai életbe. És a fiatal zsidóság az új gazdasági viszonyok, új iskolák és cionista agitáció hatása alatt nagyon gyorsan kezdi megváltoztatni orientációját. A nacionalizmus azonban kezdi megynerni a lakosság szegény, dolgozó rétegét...

TAMÁSI ÁRON: JÉGTÖRŐ MÁTYÁS (Erdélyi Szépmíves Céh)

Jégtörő Mátyás nem hőse a regénynek. Jégtörő Mátyás csak a regény legutolsó oldalán születik meg s jelenti be róla az író, hogy „egy másik kedvező alkalommal” mondja el életét. Az előttünk fekvő regény csak annyi, hogy e Jégtörő Mátyásba milyen átalakulás után költözik be léleként az a szellem (Tamási szavai), aki számos alakban (bolha, pók, méh, szarka, sas, gólya, bagoly, róka stb.) mesterkedik a fiatal házások és hozzátartozóik körül. E regénnyé oldott mese így csupa prekapitalisztikus képzet és mágikus bonyodalom boszorkánnyal, lidérccel, ördöggel, ám korántsem valami prehisztorikus vagy akárcsak prekapitalisztikus környezetben, hanem gyaníthatólag ma, valami székely faluban. Az az irodalom, amely spiritualizmusával más, falutól idegen írók kezében a tartalmi és szerkesztési szürrealizmusokba csap, Tamásinál így lesz valami minő samanisztikus népiesség, mely a népi ember életének kis és nagy összefüggéseiből kifüstöli a valóság erőinek játékát és helyébe a varázslatok és bűvöletek tartalmi szürrealizmusát teszi, midlalt minden népi figura egy-egy mithosz hordozó vagy legalább is félig valami természetfölötti lény. Nagyon megható ez a transcendentális rejtekekbe horgonyzott népszerűtet, viszont a népről is, meg a népnek is, édes-keveset mond s ha mond is, csak egy egyénien tulajtszott költészet mondanivalóját, mélynek minden — tagadhatatlan — bája, kedélye idilli elandqlitás csupán s nem ama valódi költői mondanivaló, mély élesebbé teszi a szemet s tartalmasabbá a szívet. Tamásitól annak a konkrét falunak és székelynek a művészi megformálását várjuk, akit állítólag se a város, se a tudomány nem ismer, nem pedig ezt a Tamási-féle patent nyomán készült duplafedelű székely királyfi és székely óriás herbáriumot, amit ő oly szorgalmasan ont némi hiúságok és legendák legyezgetésére. „Nem ismerik a székely falut, nem ismerik a népet” — dobolja itt is egy egész nemzedék s amikor e nemzedék gyökérről fakadt írója tollat vesz kezébe, csak a székelyföldi vénasszonyok babonáiban látja a műformálásra kínákozó anyagot!? Az a rész, amit bemutatunk újból csak Tamási játékos-mókás (hamis!) székely világát illusztrálja s nem azt valódit, amiért fáj és fájhat is a szíve. (G. G.)*

...már sokan ott ültek a hosszú tőkén s nem tudtam felgondolni, hogy mire csődülhettek ide. Egyrészüket nem is láttam soha, de nyilván nem lehettek rossz emberek, ha már ehhez a háztájhoz jöttek. Mátyás az egyik szélén ült a sornak, Márta pedig a másikon. Csak egy ember volt, aki nagyurasan és megbecsüléssel karosszéket kapott s a többitől különválva egy kicsit, azon üldögélt.

Ez pedig Sári néni volt.

A szót Márta vitte egy darabig s arról beszélt, hogy az emberiség élete mennyivel szebb és gyümölcsösebb volna, ha mindenki csak jót akarna a másíknak.

— Hát kináld meg mézzel őket! — jegyezte meg Mózsi bácsi.

Ezen az emberek nevettek, de nem tudtam kitalálni, hogy miért. Az elkövetkező történet azonban nagyon okosan megmutatta, amit én magamtól nem tudtam kitalálni. Nem sok idő múlva ugyanis három ember ereszkedett be a kapun.

— No, itt a bíróság! — szólott egy hang.

— S gyalog jöttek! — fűzte hozzá Mózsi bácsi.

Már a fogadásnál kivettem, hogy az egyik a bíró volt, a másik a kisbíró, a harmadik pedig, hogy hárman legyenek.

— No, Mátvás! — mondta a bíró — hát hol vannak azok a kérdéses méhek?

— Csak itt, a diófa megett.

Mózsai bácsi ismét belé szólt:

— Miért nem fogadtál szekeret, Mátvás, hogy a bíróságot oda lehesen szállítani?

Ahogy csak tudtam, csöröggni kezdtem erre én is, hogy csatlakozom az öreg szavaihoz. Észre is vették az emberek a szavazatomat, sőt mindnyájan velem kezdtek bajlódni. Márta azonban bátran megvédelmezett, mert azt mondotta, hogy a méneket elvihetik, de a szarkát emberfiának nem adja oda.

— Erek a kérdéses méhek? — kérdezte ismét a helyszínen a bíró.

— Ezek — felelte Mátvás.

A bíró a kasokat mind megolvasta az ujjával s a végén azt mondta:

— Tizenkettő.

Amikor látta, hogy senki sem tesz ellenvetést, sorbaállította az igénylőket is, azokat szintén megolvasta és így szólt:

— Tizenhárom.

— A tizenharmadiknak a szarkát adjuk, — mondta a kisbíró, mire én is elvesztettem a türelmemet és egy jó célzással pontosan a feje tetejére feleltem a bölcsnek. Nagyon kacagtak, hogy ennyire összevágott a dolog, csupán a bírót nem lehetett kizökkeníteni a törvénytevérségből.

— Neked hány család méhet eresztett el? — kérdezte az első igénylőtől.

— Nekem három — felelte az.

— Megüsmernéd-e, hogy melyek voltak azok?

— Hát hogyne! — szólt belé Mózsai bácsi, — a farka mindegyiknek le van vágva!

A bírót még ez sem térítette ki az utjából, mert hasonló módon a következőhöz fordult, s utána a többi is kérdés alá fogta. Kinek kettő, kinek három családja veszett el s csak abban voltak mindnyájan egyformák, hogy a méheiket nem voltak hajlamosak megismerni.

— Egyszóval—számította a bíró, — a tizenhárom igénylő mindösszesen harminckét családot követel.

— Annyit!

Egyszerre nagy lett a csend, de nagyobb is lehetett volna, hogy a bajt valahogy utólérje. Hanem a bíró mégis utat keresett mindenképpen. Vizsgálódott sokáig, majd azt a határozatot hozta, hogy legalább menjének el innét és ne lássák, hogy a harminckettőre csak tizenkettő a készlet. Ez helyesnek is tetszett mindenki előtt s így ismét a ház elé vonultak. Ott megszállták hosszan a tókékat és várakozva ültek. A nagy szűkségben még a biblia is eszébe jutott az egyiknek, mert azt mondotta, hogy bezzeg, most jó volna ha élne Jézus, aki megsziporította volt az őt kényeret.

— Döntsön a bíróság! — sürgették egyre.

Végre oda is állott az emberek elé a bíró.

— Amit itélünk, belényugszik-e mindenki abba? — kérdezte.

— Belé! — kiáltották.

Félrevonultak tehát hárman és tanácskozni kezdtek. De nekik is könnyebb lett volna öt tojáson kotlani, mint ezen az egyen.

Végre mégis kiköltötték valahogy az igazság fiát és visszatértek. A bíró pedig odaállt az emberek elé és így szólt:

— Azt tekintettük, hogy harminckét családot tizenkettőből nem lehet adni. Azt tekintettük, hogy senkik igénylő nem hajlamos arra, hogy a saját méheket megismerje. Ennek folytán ítéletet hoztunk, hogy a jelenvaló tizenhárom vesztes olvassa meg és számolja meg az összes méheket, amelyek a tizenkét családban vannak; azután pedig osszák el egymás között, mint jó testvérek, hogy mindenkinek egyforma számban jusson. Ez tiszta dolog lesz s ámen.

Még a csend is meglepődött az ítéletre s nem tudott neszhez jutni.

— Hát azokat, hogy számoljuk meg, nem mondaná meg? — bugygyant fel végre egy panaszos hang.

— Mint a juhokat, amikor kijönnek a kosárból! — szólott Móesi bácsi.

— Még meg is lehet csapnattani őket! — állott fel egy vesztes, mire a többi is felkelt egymásután. Némelyek nevettek, mások szóbeszéd-voltak, de senki sem akadt, aki nekiszánkozott volna, hogy megoldassa a méheket. Lassanként el is oszladoztak s csak a háziak maradtak,

KOVÁCS IMRE: HULLÓ MAGYARORSZÁG....

(Válasz, 1935, 7.-8. sz. Budapest)

Az a magyar értelmiségi nemzedék, mely közel egy esztendővel ezelőtt a reformok biztos reményében oly' határozottan hajlott a hivatalos Magyarország felé, rövid pár hónap alatt nem csak kiábrándult reményeiből, hanem egyenesen kétségbeesett. Sötét, reménytelen rajzuk a magyar parasztság, a magyar nép helyzetéről már nem fájó-panaszos részletmegállapítás csupán, hanem — hogy az Ő kifejezésükkel éljünk — egy „néphálál” kivizionálása a valóságból. Kétségtelenül hűlezzük „néphálál”-hangulat egy sajátos, a saját maga gondolkodása zsákuccájába került „értelmiségi” réteg halálhangulata, a mai magyar valóságról adott rajzuk azonban ezáltal a legkevésbé sem veszít őszinteségéből.

Vasárnap este 8 óra van. Magam elé meredve állok az Erzsébet-híd pesti lábánál... Körülöttem él Budapest. A dunaparti korzón megelégedett emberek tömege hullámszik, a kávéházak terraszán vidáman vacsoráznak Budapest jómódú polgárai, olykor a jazz ritmikus csörömpölésének foszlányait hallani, odébb vibráló transzparensok hívják az embereket a bárrok földalatti világába és a Dunán most siklik el mellettem a kivilágított luxushajó, fedélzetén táncoló párok önfeledt ölelkezésével. Budapest él, mulat, szórakozik, olyan lázas mohósággal, mintha utolsó óráit élné. Az emberek nem törődnek semmivel, nem érdekli őket az élet, a világ, a holnap, csak a; ma, a ma varázslatos mámore; kihasználni minden percet, mert holnap talán már nem lehet. Bomló, széteső, haldokló társadalmak utolsó őrült rángatódzása ez, de ők még nem érzik, nem látják a holnap közeledő tragédiáját. Pedig két héttel ezelőtt, pünkösd: első napján délután három órakor Tápiósülynél a Tápió-partján fehérbe öltözött „Szent Lélektől megszállt” szektás magyar parasztok ereszkedtek térdre és széttárt karral a megfeszített Krisztusra emlékezve „új nyelveken szólva” sokáig imádkoztak hangosan, majd beleméritkeztek a Tápió hullámaiba, mint jelképes sírba és abból bűneiktől megtisztulva jöttek ki. Utána hozsánnára vonultak vissza házaikba, hogy nyugodtan várják a világ végének közeledtét,

amely már szerintük „a jelekből ítélve” nincs messze.

Hódmezővásárhelyen a nyomorgó agrárszegények koplaló szektájának istentiszteletein üvöltve verik a földhöz magukat a hívők, hogy az ördögöt kiűzzék magukból, mert tulvilági életüket mindenképpen biztosítani akarják, ha már e világ nem nyújt nekik semmit. Ibrányban a magtalanok szektája kimondta a haldoklás itéletét önmaga felett; nem hoznak világra többé utódokat, nem kell gyerek, mert azok is úgy nyomorognának, mint ők, ezt pedig nem akarják. Pontot tesznek tehát mindennek a végére, nevezik azt életnek, szenvedésnek, vagy akár az ember földi céljának. Feketébe öltöznek, a gyümölcsfákat kiirtják a tanya körül, csak az akác-fát tűrik meg. Ami életet jelent, az nem kell nekik.

Lent Baranyában, a pislogó életű, egykézű magyar falvakban már feladta a paraszt a küzdelmet és letette a kemény parasztsors örökösi harcának fegyverét, a kaszát. Nem lát többé célt az életben és az Istent is kihívja maga ellen, hogy pusztulása biztosabb legyen. Ugyanakkor ma még némán, leszorított ajakkal, de egyre fokozódó vitalitással és támadókedvvel áll a faji öntudatra ébredt, nagynémet eszmékért lelkesedő svábság a magyar faluk előtt, — mint egykor Odoaker germán zsoldosai a római birodalom limesein —, hogy a kellő pillanatot kihasználva megadják a kegyelemdőfést a vonagló baranyai magyarságnak.

...Két hétig jártam Matolcsy Mátyással Dél-Magyarországot és néztem a haldoklást. Most itt állok, alig egy órája érkeztem meg és megdöbönt ez a Róma utolsó éveire emlékeztető epikureista élet, ami körülöttem folyik. Itt nem tud senki semmit, vagy nem akar tudomást venni a szektás magyar parasztokról, a baranyai élet-halál harcról, a magyarság pusztulásától, vagy — talán mindent tudnak, de az utolsó órák lihegő tusájában már nem törődnek a holnap előrevetett árnyékával. Az ellentét ereje visszaidézi bennem a közeli emlékeket. Egyszerre megjelenik előttem az egyik drávaparti kis baranyai község képe, amelynek a templomtornán minden este mozdulatlanul áll egy gólya és nézi a falut, amelyik elűzte őt. Nem kell a baranyai faluknak a gólya, még a látásától is irtóznak. Ebben a faluban is elzavarták a házakról, nem engednek nekik fészket rakni és amikor az utolsó gólyapár a templomtornán kísérletezett, az egyiket lelőtték. Árván maradt társa minden este rászál a templomtorny csillagjára, hogy tetemre hívja a falut. De a falu már nem válaszol.

A pusztuló, hulló magyarság szimbóluma a templomtornán álló gólya; a fogyó, halálraitélt magyarságé, amelyet ott lent megmenteni már nem lehet. Baranyában egymásután merülnek el a magyar községek a terjeszkedő némettség tengerében, s a haldokló magyar falukban Baranyától Tolnáig és Fejérmegyén keresztül fel Budáig, egy nagy német nemzetiségű tömb van kialakulóban, amely elválasztja a Dunántúlt az ország törzsétől. És ha a Dunántul is elveszett, nincs többé Magyarország...

VERES PÉTER: AZ ALFÖLD PARASZTSÁGA
(Uj Magyar Könyvtár 1. Budapest, 1936.)

Munkatársunk nem azt akarja bemutatni, hogy milyen az alföldi parasztság, hanem azt, hogy miért olyan, amilyen. Szempontjai ezért társadalomtudományiak. Ezeket a társadalomtudományi szempontokat azonban nem a tudomány elvontsága mozgatja, hanem a szerző kimeríthetetlen élmény anyaga az igazi magyar parasztságot jelentő kisparasztságról "és" földmunkásságról, illetve ahogy ő a magyarság e talpát nevezi: a rideg parasztságról. Az ismertető igazán zavarban van, amikor rövid részletet kell bemutatnia ebből az Alföld parasztságáról első ízben s valóban alulról készült szociografiai szintézisből. Szívesen mutatná be az egészet. A sok

gyöngy tisztaságú fejezet közül álljanak itt az alföldi parasztság faji arcát kirajzoló sorok.

A magyar népnek, mint a többi európai népnek is, nincs antropológiai értelemben vett határozott faji arca. De ez nem is fontos. A faj fejlődési eredmény, amelyben a beleépült elemek s úgy az antropológiai értelemben vett faji jellegzetességek, mint a természeti (faji) és történelmi-társadalmi, vagyis termelési és politikai okok miatt kialakult tulajdonságok határozzák meg a tényleges faji jelleget. Csak az avas dogmatizmus keresheti azt, hogy mi turániak, vagy árják vagyunk-e, és hogy hány százalékban ezek, vagy amazok. Nem turániak és nem árják vagyunk, hanem magyarok. Ezt csak ezért hangsúlyozom itt, hogy a továbbiakban a faji szót mindig ebben az értelemben használom. Különösen, áll ez az alföldi parasztságra, amellyel itt éppen foglalkozom, mivel ez a réteg teljesen kevert. A jászok és kunok török telepei között szláv, germán, sőt az újabb kutatások szerint ugorok, illetve ugor-szláv jobbagyok utódai laknak és keveredtek egységes alföldi parasztsággá. De — és ez külön jellemzője az alföldi parasztságnak — mindezek a népelemek összeolvadtak és egységes arcot mutatnak. Mert míg a dunántúli szerbek, horvátok, németek vagy általában a felvidéki települések évszázadok óta őrzik egymás mellett a külön faji típusaikat, addig az Alföldön minden eggyé — paraszttá válik. A békési szlovákok, a szabolcsi tirpákok, az itt-ott beköltözött svábok, ha nyelvben még nem is egészen, de öltözködésben, szokásokban, viselkedésben, paraszti érzésben és észjárásban majdnem teljesen átalakultak. Nem éppen magyarrá, mert ez nem jelent itt semmi határozottat, hanem *alföldi paraszttá*.

A továbbiakban ennek a paraszti népegységnek a sajátos arcát próbálom megrajzolni. Bizonyos, hogy ez a rajz nem lesz tökéletes. Az alföldi parasztnak nem volt sohasem a részletekre menő egységes megjelenése és így ma sincs. Nemcsak a természet alakító erői és az ősmultból hozott faji jellegek játszanak itt közbe, hanem egy sereg történelmi ok is. Vallási, politikai, gazdasági — helyesebben termeléspolitikai és állampolitikai — okok is közreműködtek a néparc kialakításánál. Az utóbbi időkben mindezt még jobban összezavarta a polgári kapitalista termelés és ennek kísérője a hamis kultúra és hamis erkölcs is. Én hát nem is a parasztságnak, az egésznek a tulajdonságait emelem itt ki, hanem a „*ridegparasztság*”-ét. Ez a réteg nagyobb tömegekben már csak itt az Alföldön él, jóllehet itt is felbontja a kispolgári termelés és életforma, úgy a tényleges paraszti életkereteket, mint az ezen épült paraszti tudattartalmat.

A városok népe, mint egy alakuló új típus, nálunk még nem mutat semmit. Európai szokások, európai életstílus és életritmus és európai, vagyis semmitmondó testek és arcok, de mindez olyan zsidóvási kiadásban, mint ahogy egy szegény nemzet erőitől telik. Ha az ember a városokon, különösen Budapesten igazi magyarokat akar látni, akkor ezeket csak a tipikusan falusi származásukban, csendőrből, rendőrből, postásból, vasutasból láthatja. A városi kispolgár jórészt zsidó, német, szláv, stb. mindenesetre idegen keverék. Egyelőre még csak a nyelve magyar, már amennyire-annyira a jasszos és üzleties nyelv keverékéből származott nyelv magyar lehet. De ez nem is fontos. Ellenben tény, hogy testi megjelenésében is egészen más, mint az alföldi magyar.

A városi munkásság is más. Először is még nálunk nem alakult ki az igazi munkástípus, a keménymozgású reális látású izomemberek rétege. Ez a munkásság jórészt még első és második generáció: egészségtelen lakások, tuberkulózis, vérbetegségek és túlmunka által van meggyomorítva. Nem olyanok, mint a régi nyugati munkás generációk szülőttei, akik

elődei a kapitalizmus virágkorában viszonylagosan magas életnívót értek már el. Viszont a magyar munkásnyak, akiktől ipari munkásaink születtek, agyonstrapált, mosogatásban és súrolásban elhervadt szolgálók ivadéka. A keveredés is zürzavaros, a minden irányból betóduló fajokkal, a zsidókkal is. Így érthető, hogy ennek a tömegnek még egyáltalán nincs eugenetikai érzéke, nincs faji ideáltípusa (egy műveletlen falusi lány jobban meg tudja mondani, hogy melyik a „takaros” és „szép” legény, mint a városi lányok, akiknél az elegancia” és a „modor” eltakarják a tényleges biológiai értéket), de remény sincs rá, hogy lehessen. A munkabér alacsony, a szociálpolitika kezdetleges, így a szegény ember vadon nő, mint az árokparton a dudva.

De még csak a finom arcú és finom mozgású intellektuel típus, a kiegyensúlyozott arisztokratikus uri réteg is hiányzik, illetve olyan jelentéktelen, hogy elvész a kényelmes kövér polgárok között. Nőik között is a két véglet, a nádszálvékony és a korpulens van többségben.

Tehát elsősorban az alföldi parasztság és egyes dunántúli és felvidéki népszigetek népe ma. a magyar faj legtisztább képviselője.

B I R Á L A T O K

MIKSZÁTHTÓL JILEMNICKYIG

Szlovenszkó magyarul: Mikszáth. Tót atyafiak, jó palócok. Hiába volt és van szlovenszkói magyar irodalom, az olvasó köztudat még ma is a pipafüst mellől mesélő palóc hangját hallja. A szlovenszkói valóságot a helyzetére még csak most eszmélő magyar író regényben teljességben nem is adhatja. A változott helyzet friss élményvolta elsősorban a szlovák írókat aktivizálta. Szlovenszkó, szlovák regényei azonban suta próbálkozással, irodalmi játékkal vetélték el helyzeti előnyüket. Inkább örökség voltak, mint kezdet, inkább utánérzések, mint felérzések. Cseh kollégáikat is inkább az exotikum vonzotta, a kirándulás. A szlovenszkói lényeket teljességében egyik sem tudta megragadni, sem a szlovák, sem a cseh, sem a magyar író. A lényeket, mely azt mondja: ez vagyok, csak ez lehetek. A lényeket: az etnográfiai és földrajzi különösséget, mely a ma világegyformaságához mégis haszon és tanulság lehet San Franciskótól Tokióig. A lényeket, amikor a szlovenszkói favágó, zsellér, bányász és munkanélküli élettükrében az ír kikötőmunkás, az olasz kafoné és a japán munkanélküli ismer magára. Ma a magyar regény, a szlovák regény, a német és cseh regény valósága: világvalóság. Ez a mérték. Minden, ami ezt kikerüli, negligálja: különvélemény, öncsalás, nemzetirodalmi autarkia. Nem a pilseni sör a fontos, nem a zsendicés bacsa, a paprika és a barackpálinka. Ezek a becsali csárdák beidegződött cégérei, dekórumok, melyek sohse lehetnek lényegvalóságok. Nemzetsajátságok, elfogadott vagy rákent internacionális ismertetőjegyek, könnyelműen elvetélt sémák, melyeknek a realitása minimális. A korfelelős író ezt a sémát nem fogadhatja el. Neki a nemzetsajátság mai realizmusát kell megkeresni. Ez az igazsága, ez a küldetése. Csak erre lehet igent bólintani, csak ebből lehet tanulni, okulni. A dekórum hamisít, de a dekórum realizmusa: igazság. Mi volt a legmagyarabb autarkia-mozgalom? A tulipánőrület. Egy injekció, egy illúzió: magyart a magyarnak. Tulipán: gazdasági, ipari és ideológiai autarkia. Szugerált nemzetsajátság. És az igazság? Az igazságot megkap-

jük, ha a nemzetsajátság, a dekorum realizmusát megkeressük. És akkor rátalálunk a bécsi gyárra, ahol a magyar autarkia szimbólumjegyeit, a tulipánjelvényeket milliósámra gyártották. Magyarát a magyar-nak!

A cseh, szlovák, magyar életet nem a pilseni sör, zsendicés bacsa, paprika és tulipán jelentik. Ezek csak valóságjegyek, beidegződött sémák, amiknek a realizmusát kell megkeresni. A nemzetsajátság realizmusát megkeresni azonban nem jelent mást, mint szociális valóságot vetíteni. A ma irodalmi igazsága, mértéke és módszere: a szociális realizmus. A külön szlovenszkói valóságot a világvalóság mai egyforma atmoszférájába érthetően és haszonnal csak a szociális realizmus vetítheti. Karel Capek a világhírű cseh író most magyarul is megjelent regényében (*Hordubal* — E. Prager, Bratislava) a szlovenszkói valóságjegyekből felmarkolja a falujába, hazatért amerikást. Hordubal nyolc évig bányászta a szentet Amerikában. Hazatérve idegen világ fogadja: a dollárjaiból felépült új ház, új otthon, új gazdaság grimasza. Grimasz, mert asszonya idegen, másé, a béreslegényé, gyermeke riadt szemmel nézi, nem ismeri. A forró, tenyéren hazahozott szívet gyűlölet és idegenség, hazugság és némaság markolja és kinozza. Zavarja, fagyasztja, haláltáncra kurgatja. Némán és dađogva, józanul és részegen, felduzzadva és elernyedve, irgalomért könyörögve és pénzzel dideregve dülöng, makrancoskodik, hunyászkodik itt kapkodó lélegzettel egy emberélet. Hordubal, aki élmi, pihenni, szeretni jött haza és akit itthon csak hidegség, csak halál fogad. Amikor asszonya szeretőjével meggyítkoltatja: a halál már megváltás. Egy testben-lélekben roncsembert kellett az utból eltakarítani; emberi szenvedést, emberi fájdalmat, kimondhatatlant. Ezt a kimondhatatlan némaságot és mozdulatlanságot, ezt a hordubáli néma és mozdulatlan álmokfutást, ezt az izzásból fagyásbahullást hallhatóvá, láthatóvá, érezhetővé Capek irásművészete fokozta. Capek az egyszerű újsághirből, a törvényszéki tárgyalások jegyzőkönyveiből újraéli a hordubáli valóságjegyet. Egy szürke mindennapi tragédia szívverését felfogni, hallhatóvá tenni: írómunka. Jó tett, de élvezet is. Valóság, de művésztétel. Tény, de hozzáképzelés. Tragédia, de fokozás. Capek Hordubálja az író szerepjátása, beleélése. Felmarkolt valóságjegy, mely az író álarcában rég elhagyta a hordubáli kereteket. Itt a szivsimogatás transzba lendül, nem csoda, ha a szerepjátás művészi játéka olvasót nyugtöz. De ez a Hordubál az egy-embersors felfokozott atmoszférájában ellebeg a valóság felett. Hordubál: nőstényáldozat. Ez dokumentálható valóság, de ez nem akkumulálható szlovenszkói valóságmarkolássá. Hordubal a nőstényáldozat lehet regényhős és tragikus: teljesség, lehet kompozíciós mag, de nem, lehet teljességet igénylő és ígérő szlovenszkói valóságghordozó. Capek irásművészetét csodáljuk, de ez a primér jellegzetessége ugyanakkor eltorlaszolja a valóságból valóságba vezető utját.

A szlovenszkói valóságteljességet ebben a pillanatban Peter Jilemdcky regényei jelentik. Az egyik német kiadásban fekszik előttünk (*Brachland* — Malik Verlag). Közvetlen Capek Hordubálja után olvasva az a különbség fogott meg, amit: egyszer Ilja Ehrenburg és Ludwig Renn egymásutáni olvasásakor éreztem. Idézem magam: „Renn könyvét nem szabad Ehrenburgéval egyszerre olvasni. Szürkesége, józansága, egyszerű tómondat-megállapításai az ehrenburgi játékos és mégis imponáló emberkavargás után tényleges szürkeséggé kopnak. De ez csak egy pillanat, ez csak látszat. Mintha egy virágzó parkból hirtelen átmenet nélkül az egyhangú fenyőerdőbe lépnénk. Egy-két óra múlva már csak a fenyőerdő monoton fenségét látjuk. Valahogy így vagyunk Renn új könyvével is (Russlandfahrten). Itt nincsenek színek, trükkök, grima-

szok és könnyek. Itt eltűnik a lira, a lehetőség, a kóstolgatás, a játék, a mindenbeszerelmesedés... Renn a koranyag lelkiismeretembere." (Korunk. 1932. 685.) Jilemnicky a szlovenszkói koranyag lelkiismeretembere. Regényében ő is kiterelvélyesíthetne egy amerikai tragédiát, különbet, többért, színben, cselekményben, konfliktusban gazdagabbat, mint Capek a Hordubálban. Jilemnicky Hordubálja nem nőstényáldozat, Mareket felesége sírja fogadja és a falusi kiskirályok ördönössége, mellyel vagyonából kiforgatták. Bosszút liheg és dolgozik, az ámokfutás mindenképpen indokolt, de Jilemnickynél Marek csak epizód és nem lényeg. Amikor a capeki szerepjátszás pontjára tér, Jilemnicky lestoppolja fantáziáját, szeme, szlovák szeme nyitva marad és átnéz Mareken, hogy a Marekek és a többiek, a máskép megcsalatottak, de egyformán kiszípolozottak többet lássanak, tudjanak és érezzenek egyéni tragédiájuknál. „Ami ma veled történt, Marek, holnap mással esik meg. Amít te csinálsz, az csak személyi bosszú, de a baj csak tovább él és megmarad.”

Az általános, a mindenre vonatkozó baj gyökerét és orvosságát szlovenszkói viszonylatban megkeresni: ez Jilemnicky célkitűzése. Itt a valóságjegyek kiélvezhető, kikóstolható külön élete megszűnik. A részek, a jellegzetességek életet, tükrözést csak az egészhez való vonatkozásban nyerhetnek. A szlovenszkói szlovák valóságjeltség kiindulópontja csak a falu lehet. Ez a falu: szegénység, kiszolgáltatottság, függvényélet. Napról-napra, évről évre ismétlődő, sulykoló, mindent leteperő és felőrlő egyformaság. A szlovenszkói falu a világkrizisbe ágyazva: fokozott baj. A kivándorlás megszűnt, a drótostót egyre jobban kipusztuló multrekvizitum, a gyár a felszipantott falufelesleget visszaokádja. Tompult fásultság nyugoz, melyből csak az állati kétségbeesés hangjai és gesztusai törnek elő, amikor a végrehajtó és a csendőrök megjelennek. Az általános, a mindenre vonatkozó baj tudata nehezen fészkelődik az agyakba. A falusi és városi nyomor nem tud eggyé erősödni. A város ellenség marad, mert a várost a falunak csak a bíróság, csak az adóhivatal, csak az ügyvédek és bankok jelentik. A falu szegénye sem bizza magát a városi proletárra. „Proletár: maga a szó is ellenséges csengésű... anyyira csak a maguk nyomorát ismerik és élük, hogy ez lehetetlenné teszi, hogy az idegen, a más nyomort is megértsék.” Jilemnicky regénye a szlovenszkói szlovák falu mindennapja és háború utáni története. Teljesség, mely a pálinkás kétségbeeséstől az éhségmárcs kollektivitásáig terjed. Száz és száz valóságjegy áll itt össze teljességgé, de külön-külön megállni, nézni, játszani nem lehet eggyel sem. Aki mégis megteszi, az majd hiszi és hirdeti, hogy az általa megvizsgált valóságjegyen találta meg minden baj okát. Mint Gavlas ügyvéd, aki szereti fajtáját és aki rosszkutató útjában a pálinkás üvegre dőbben. Lehet-e szebb és hasznosabb cél, mint ezt kiűtni a falu kezéből?! Jilemnicky valósnézésé más mutat: Gavlas felismerése naiv helybentopogás, a lényegét a pálinkás-üvegen túl kell megkeresni, a pálinkásüvegen túl, mely csak következmény. A baj gyökere mélyebben és messzebb van elrejtve, kihámozására nem elég egy adag naiv fellángolás. Csak akinek csontja gyökeréig vágódik a hurkoló kötél, tudja megkeresni és megtalálni. A baj okát itt a regényben nem filantrop ügyvédek és szerkesztők találják meg, de a fiatal Pável és társai, akiket magába nyelt a witkowitzi szén- és vasmű, hogy a munkanélküliség napjaiban visszakurgassa őket a hó alatti változatlanóságát élő szlovák faluba. Ezek a fiatalok a gépek mellett, a tárnákban, a munkásotthonokban és összejöveteleken, ujságokból, előadásokból, könyvekből eszmélnék rá a maguk életére, hogy aztán hazatérve primitíven és hősiiesen, gátlásokkal küzdöve és gixereket csinálva, csetelve-botolva, de magukkal ragadva a falut, beleszabadítsák a változás

változtató folyamatába. Pável atyja még felakasztja magát, amikor a végrehajtó elhajtja utolsó marháját, Pávelt azonban nem sujtja földre többé semmi.

Jilemnicky a szlovenszkói falu mai valóságát bontja elénk. Teljes megragadás ez, de első megragadás, amikor az üde frissesség és az ábrázoló plaszticitás még kiirthatatlanul változik a provincializmus *sutasá*-gaival. De még így is nagy tett, nagy esemény ez a regény, mely a Malik márkájával megérdemelten érte el a világrangot. De ezt az értéket magyaroknak elárulni nem szabad. A szlovenszkói magyar író, aki nem akar tudni itteni küldetéséről, aki nem akar és nem tud a korianyag magyar lelkiismereti emberévé kristályosodni, fanyalogva fordul el Jilemnicky alakjától és *Farkas István*, ez a minden lében dilettáns akarnok — a budapesti *Válasz* januári számában — a magyar közönséget a háború utáni szlovák irodalomról „tájékoztatva” tudatosan hallgatja el Jilemnicky nevét és tettét. A Kukucin-nál megrekedt Farkas István és az a magyar közönség, melynek Szlovenszkó még ma is: Mikszáth, tót atyafiak és jó palócok — egymásra találtak. A szociális realizmus szlovák reprezentánsának — Jilemnickynek — ebben a társaságban nem is lehet semmi keresnivalója.

Fábry, Zoltán

MAGYAR KÖNYV A NÉMET NEMZETISZOCIALIZMUSRÓL. Horner Miklós tanulmányt írt a német nemzeti szocializmus újtjáról.¹ Ez a közel ötven oldalas munka nem az eredeti megállapítások könyve, bár az ésszerű szempontok nem hiányoznak belőle és a dolgok dialektikus összefüggései sem maradnak benne megvilágítatlanul. A téma természetében rejlik, hogy inkább helyzetismertetés, mint elmélkedés és okosan teszi az író, hogy nagyobb súlyt helyez a tényekre, mint a feltevésekre, akkor, amidőn a tények helyes csoportosítása, ha nem is eredetien ható, de történelmileg elfogadható érveket nyújt arra a kérdésre, hogy minden miért történt úgy, ahogyan történt.

Horner megjelöli a forrásait, számos helyről bányásza össze tanulmányai anyagát. Könyvének nem utolsó érdeme éppen az, hogy bár rengeteg adatot használ fel, olvasmányosságát ezzel nem terheli és ép' ezért a német kérdés megvilágítását a széles olvasóközönség számára feltétlenül közelebb viszi.

A munka gerince az a gondolatmenet, amely felfedi azokat az okokat, amelyeknek egyenes következménye a náciizmus győzelme volt. Első és alapvető ok a szerző szerint Németország gazdasági strukturájában rejtett. Az európai kapitalizmus általános piacválsága, amely Németországot lakossága összetételénél fogva erősebben érintette, mint a többi ipari államot. A szociáldemokrácia szerepe, melynek léte összeforrt a nagytőke és a szakszervezetek békés együttműködésének gondolatával és a gazdasági válság következtében politikai hanyatlásnak indult. A párt munkanélküli tömegei és az elszegényedéstől féltő kispolgárság együtt elpártoltak a szociáldemokráciától és a nemzeti szocialista mozgalomhoz csatlakoztak. Továbbá a weimari Németország „legsúlyosabb vétke”, amely abban jelentkezett, hogy nem valósította meg Németország egységesítését, mivel ép' ez a körülmény nagyban segítette a nemzeti szocialisták szervezkedési lehetőségeit azzal, hogy kikerültek a porosz ellenőrzés hatóköréből.

Horner nem bánik éppen keztyűs kézzel a felelős szociáldemokráciával, Noske, és a pártbürokrácia szégyenletes szerepét leplezetlenül elismétli a történelmi hűségnek megfelelően. Elmondja azt is, hogy a szd. szakszer-

¹ Horner Miklós; *A német nemzetiszocializmus útja*. Studió kiadás. Budapest 1936,

vezetek államfenntartó szerepe miként öltött hivatalos színezetet a háború alatt és hogy éppen ez a körülmény cáfolja egyben a Dolchstoss-legendát, mert hiszen egyedül a szociáldemokrata párt vagy helyesebben a szakszervezetek organizációja jelentett olyan gerincet, amelyre az államhatalom támaszkodhatott.

Horner kétségtelenül igen jó érzékkel csoportosítja azokat az okokat, amelyek a nácizmus utját előkészítették. Könyve bár nem időrendben sorakoztatott oknyomozó történelem, hanem szociológiai tanulmány, mégis észrevehetően nélkülözi ép' annak a döntő etappnak az elemzését, amely végső győzelmet biztosított a nácizmusnak. Könyve bevezetőjének utolsó szakaszában nagy vonásokban utal az eseményekre, de végül is a kérdés tárgyalása folyamán elejti a témát. „A német nép elszánt embereket kívánt, — írja — hogy kivezessék kétségbeejtő zsákuccájából és mindegy volt neki, hol találja meg ezeket. A hangsúly nem a nemzeti szocialistákon volt és nem azokon van tulajdonképpen ma sem. Azok buktak el, akik a világháborút követő összeomlás politikai s lélektani lehetőségeit nem tudták felhasználni arra, hogy Németország életét egészségesebb alapokra helyezték és akik a 920-as évek: közepének és végének jó konjunktúrája alatt nem látták előre a közelgő válságot.”

A közelmúlt német történelméről beszélve talán mégse elég megemlékezni csupán azokról, akik győztek s akik a bűnös bukásért felelősek. A szociális harcnak érdekelt tömegei is vannak és olyanok is, akik küzdöttek a nácizmus ellen és nem vonultak félre 1932 júliusában. Az érem két oldalát látjuk. Ami kimaradt, az tulajdonképpen a történelem mozgató ereje. Az osztályharc.

És mégis Horner könyvének nem annyira hibái, mint hiányai vannak. Mert amit megír, az általában igaz is és helyes is. A nácizmus kritikája is ilyen. Igen érdekesen fejtegeti, hogy mennyire nem a gazdasági program a német nemzeti szocializmus leglényegesebb oldala. Megkockáztatja azt az állítást is, hogy a nagyipar és a nagybirtok előtt nem, ez tette kívánatossá uralomrajutását. És ezt be is bizonyítja... Mert éppen az kellett a nácizmusban, ami nem volt benne: a gazdasági programnélküliség. Hogy a nácik 24. pontja „a közérdek a magánérdek előtt”, ez igazán nem hathatott a kinyilatkoztatás erejével. Olyan pártprogram, írja szellemesen Horner, még nem akadt, amely ennek az ellenkezőjét hirdette volna. „A munkanélküli jövedelem elleni jelszó sem ijesztő, mert szempont dolga, mit nevez valaki fáradságnélküli: pénzkeresésnek. Ha a nemzeti szocialisták kijelentik, hogy az igazi, azaz német alkotó vállalkozó tevékenységét hasznos munkának tekinti és csak a spekulációs jövedelem, érdemtelen, akkor nincs baj, mert egy északi német ember nyilvánvalóan nem spekulál. Ő vagonát kizárólag faji és emberi felsőbbségének köszönheti.”

Horner itt igazat állít. Idézi Frick thüringiai minisztert, aki így érvelt: „Istennek hála, hogy nekünk nincs gazdasági programunk. Mi német politikát akarunk csinálni és kereken elutasítjuk azt a durva materializmust, mely csak a gazdasági program felőli kérdezősködésekben rejlik.”

Mi volt hát mégis az oka, hogy a finansztőke Hitler mögé állt, vetődik fel a kérdés. És Horner meglepő, de helytálló feleletet ad: „A, nemzeti szocialista mozgalom forradalmi beállítottsága miatt felelt meg a nagytőke céljainak, mert a monopóliumok intézményesítése elé tornyosuló akadályokat, mint amilyen az iparszabadság intézménye is, nem lehetett demokratikus uton megszüntetni.” A nemzeti szocializmus ebben az értelemben jelentett forradalmat, hogy a kapitalizmust megszabadította némely terhes korlátjától, köztük a legterheesebbtől, a szabad-versenytől és szabaddá tette az utat a monopolkapitalizmus irányában.

László

Horner érinti Ottó Strasser, Feder, Reupke és Hans Freyer elméleteit. Az ideológiai alátámasztás ismertetését jól végzi, csak ott következik ismét nagy hiányosság, ahol a fajiság kérdéséhez elérkezik. Helyes megállapítást tesz, hogy „A német fajiság eszméjére... nemcsak mint imperialisztikus lendítőerőre van szükségük Németország mai urainak, hanem fontos belpolitikai és nemzetgazdasági szerepe van a mindennek fölé helyezett fajiság gondolatának” — írja, de itt, ahol a zsidókérdés számottevő problémájára való utalásnak és legalább is rövid elemzésének kellene következnie, Horner így siklik el a kérdés felett megmagyarázhatatlan felületességgel: „Többek közt a vallást is vele (a fajiság gondolatával) akarják pótolni, mert a keresztény egyházak, de főleg a katolicizmus világnézete nem felel meg a német hódítás céljának” Itt a homály teljessé lesz, mert jól tudjuk, hogy az imperializmusnak a katolicizmus sose volt akadályozója, hanem ott lehetett találni mind a két oldalon, a szembelevő fegyverek mellett. Más szempont volna persze éppen annak a kihangsúlyozása, hogy a katolicizmussal való szembehelyezkedés a faji politika zavartalansága miatt történt, mert az, egyház univerzális elveket követ és a faji megkülönböztetés politikája alapvetően ellentétben áll a katolikus egyház megkeresztelési és téritési dogmatizmusával.

Mindezek ellenére is Horner Miklós tanulmánya feltétlen figyelmet érdemel, mert tájékozottsága szembetűnő ott, ahol nem kerüli el a tárgyat, hanem egyenesen a kérdés tisztázására törekszik.

(Budapest)

Ujvári

László

A BAUMGARTEN-DIJ szétosztásakor évről-évre megismétlődő polémákat figyelve, már igazán nem elég *csak* számonkérni a: díj kuratóriumától azt a módot, ahogy a, Baumgarten-díjazás ügyét kezeli. Már nem elég a néma szemlélődés kézlegyintő magatartása. A díj körül a magyar irodalom egy újabb rákos szövődménye keletkezett, — két szempontból is. Egyfelől a, magyar irodalom kritikai szellemét, másfelől a magyar írógerinçet rágia a súlyos kór. Már fel kell zudulni, s újból és újból tudatosítani, hele dobolni a magyar írás ügyéért érdeklődő köztudat jobbik felébe és követelni, hogy Baumgarten Ferenc tekintélyes alapítványát ne a minden kritika nélküli s a magyar irodalmi valósággal már semmiféle eleven kapcsolattal nem bíró direktórium ossza ki a kuratórium felfogása szerint „jó fiuk”-nak, hanem vegye számba — az alapítvány szellemében — azokat a tehetségeket, akik azonkívül, hogy semmiféle irányból sem támogatott tiszta eszményekért küzdenek, épp ezért nyomorult; helyzetükben rászorulnak az: alapítvány támogatására. Távol áll tőlünk pl. a Baumgarten-díj idei elosztásának bírálata azért, mert nem olyan írókat jutalmaztak, akik a Korunk irodalmi felfogásával azonosítják magukat. Nem értenők az összefüggéseket, ha ilyesmit követelnénk. Nagyon jól tudjuk, hogy ki és kiknek alapította a díjat s azt is tudjuk, hogy az alapító óhajait mennyire megnyirbálta a magyar kultuszminisztérium. Viszont ezek ellenére sem hallgathatjuk el, hogy a Baumgarten-díj kuratóriuma még a magyar középső rétegek irodalmát sem ismeri. Már nem is valami klikk, hanem tisztára valami szeszélyes, a mai magyar irodalmat semmikép' sem ismerő személy szellemében itél, — akkor, amikor számos olyan magyar író nevezhető meg, aki számára a Baumgarten-díj jelentené egyedül a zavartalan alkotás lehetőségét. Tudunk olyan egész marékra való magyar íróról, akik halvány reményt sem táplálhatnak holmi egyetemi magántanárság, lektori állás, segédtanárkodás vagy más, biztos ellátású jövedelemre s akik holnapját legfőljebb a, tej árának változása, vagy a bérelt három holdon termett kukoricafőlösleg piaci árfolyama méri ki szükösen, vagy még a szükösnél is szükösebben. Vagy még csak ennyi sem:

hanem a koplalás és csavargás (az egykori) Knut Hamsuni módra, esetleg ujságárulás valami „mecénás” kegyéből, miközben csomagolópapíron készül a regény, amit persze nem egy tisztesebb kiadó, hanem valami irodalmi kalóz ad ki majd — honorárium nélkül. A magyar irodalomban még sohasem volt olyan nyomor, mint a mai s még nem volt díjazó bizottság sem, amely annyira megtagadta volna alapítója intencióit, mint a Baumgarten-díj: de a szárnyak alá nyulás s a felröppentés pillanata is ritkán volt olyan ígéretes, mint a mai. Ebben a helyzetben azonban a díj elosztásának meggondolása egy kritikusra hárulna. Viszont hol van ez a kritikus, nemcsak a Baumgarten-díj, hanem az egész mai gutgesinnt magyar irodalom körül? A szakállas esztétikai merengésekben kivénült Schöpflin, akit évről-évre díjaz a kuratórium (annak ellenére, hogy a Franklin-könyvkiadó magas fizetésű lektora) a legkevésbé sem az. Nem az Babits sem! Sőt ő még kevésbé, mint az előbbi, aki legalább ítéleteiben megőrzi (mindenesetre csak hivatalnok) objektivitását, míg Babits állandóan öngőzeiben dohog, ha bírál. Bizony szomorú adaléka ez a Baumgarten-díj körüli hálózat a mai magyar irodalomnak. Még vigasztaló, hogy akad karakteres magyar író, a *díjazottak* közt — a neve *Fodor József* (szomorú és mély lírai versek költője,) — aki egy tiltakozó gesztussal visszautasította a néki kiutalt 1000 pengőt, ezzel tüntetve a kitüntetettek megválasztásának módja ellen. Nagyon helyes, hogy ő tiltakozott és nem valamelyik mellőzött! Micsoda jel Budapesten! Legalább olyan feltűnő ebben a mikro-irodalomban, mint amikor Tolsztoj utasította vissza, a Nobel-díjat s a díjjal együtt Stockholm hasonlóan tájékozódni nem akaró és elfogult akadémiáját. Nagyon jól tudjuk, s ezt valaha Babits is tudta, hogy az írás tett a napok kusza fonatában s így hatások eredménye s további kölcsönhatások teremtője: osztály- tudat, -tartalom és-törekvés kifejezője, de sohasem *nem-ismeret* és tájékozatlanság. Ezért talán mégis helyes volna, ha a Baumgarten-díj kuratóriuma leszállana azokból a magasságos szférákból, ahonnan a magyar irodalom nem látszik.

(Méliusz József)

LAPOK, FOLYÓIRATOK

ÚJ ÉVFOLYAM, ÚJ ÓHAJOK A MAGYAR FOLYÓIRATIRODALOMBAN

Századunk „Akárhogy holttányilvánítják is azt a gondolatvilágot, amelyet a *Századunk* — lehet jól, lehet rosszul, de mindenesetre becsülettel képvisel, mégis tovább fog élni, mert sem a szabadság vagy az emberi élet tisztelete, sem a tömegek jóléte vagy a nemzetközi megértés nem szezonárú a társadalmi piacon. — Az utóbbi évtizedekben gombamódra termelt folyóiratirodalmat — kevés kivétellel jellemzi a tudásnak és sarlatánságnak, a tehetségnek és tehetségtelenségnek, művészetnek és dilettantizmusnak sajátos keveredése. Zavaros stilsztikába burkolódzva, hol a paraszti népiességgel, hol az alighogy megszületett magyar polgársággal kacérkodva, hol az állandósult reakcióra, hol az áhitozott nacionalista diktatúrára sanditva, tűzik ki céljaikat. — Folyóiratukban látják azt a szilárd pontot, amelyre támaszkodva, mint új Archimedések, ha mást nem, a magyar globuszt sarkából kiforgathatják...” (*Vámbéry Rusztem: Tíz év*).

Szocializmus „Az új esztendőben sok probléma vár megoldásra. Egy dolgot világos: a kérdések nem oldhatók meg másként, mint hogy vissza kell térni a demokrácia útjára. — A mi számunkra az új

esztendő is csak küzdelmet jelent. A küzdelem előfeltételei kedvezőbbek, mint az elmúlt évben. A fasiszta hullám hanyatlóban van. A fasiszta front szétesése egyfelől, a szocialista front megerősödése másfelől meghozhatja az új esztendőben azokat az eredményeket, amelyeket felkészüléssel, józan megfontolással egy rövid esztendőből elvárhatunk." (Monus Illés: Új esztendő elé...)

A Cél „A magyar munkáskérdésekkel ezelőtt nem nagyon szívesen foglalkoztak minálunk és így nem csoda, ha a magyar munkások százezrei könnyű prédájává lettek a fajidegen zsidó kisebbségnek, amely vezetés címe alatt úgy irányítja a munkásmozgalmat, ahogy ez a szociáldemokrata pártpolitikának illetve a zsidóság érdekeinek a legjobban megfelel." (Káldor Brunó szkv. százados: Dopolavoro vagy Kraft durch Freude.)

„A magyar fajvédelem vezérkarának rajokat kell kibocsájtania, hogy ezek az élő szó, az apostoli munka, nyomtatvány, népgyűlések, előadások, egyszóval a propaganda minden eszközével a társadalom minden rétegébe elvigyék az eszmét. Az eszme magával ragadó ereje pedig új és új harcosokat neveljen, sejtek, csapatok, táborok alakuljanak a tanyavilág mestergerendás házaiban, a faluvég sötét fészkeiben éppúgy, mint a tisztviselőosztály padlásszobáiban, hogy mint valóban és nemcsak nevében faji mozgalom — lebontva magyar és magyar között minden válaszfalat egy vízszintes síkban mozgó igazi népi mozgalmá válják. A második feladat: a már gondolkodásban, felfogásban világszemléletben egyéforrott tömeget militarizálni és azután forradalmasítani..." (F. Papp Zoltán: A magyar fajvédelem új utja.)

Korunk Szava „A történelmi materializmus, az osztályharc, egyáltalán a régi szociáldemokrata ideológia varázsában élő munkásságnak igenis, a mi oldalunkról is el kell érnie mindazt, amit a marxizmus neki joggal ígérhet. Az igazi szellemi szabadság alapján, szabad lélektől-lélekig ható meggyőződés eszközeivel kell ennek a munkásságnak visszahódítását megkísérelni". (Beszélgetés Winter bécsi alpolgármesterrel, a szociális kereszténység apostolával.)

„Szemben fogunk állni minden olyan törekvéssel, mely az autonómiák mellőzésével akarja egyoldalúan szervezni a társadalmat és a nemzetet — amely a keresztény nyugat és a katolikus eszme elmélyítése helyett a barbár kelet internacionálizmusát vagy az új pogány nyugat antiliberalis lepel alatt meghúzódó álliberális csökevényét, a szertelen nacionálizmust kívánja szentelt palást, igazságos jogar és Szent István koronája helyett e sorsüldözött nemzet nyakába ültetni." (Széchenyi György gróf.)

Magyar Szemle „Hogy a nemzeti öntudat ébrentartása és fejlesztése érdekében mit tett a Magyar Szemle, ez akkor vált számomra nyilvánvalóvá, amikor, középiskolás diákokat hallottam vitatkozni az M. Sz. egyik régiebb cikkén. Örültem, hogy az Önök folyóirata már ilyen mélyen beásta magát a magyar társadalomba s büszke voltam rá, hogy én is szerény tagja lehetek a jubiláló Magyar Szemle közönségének." (Levél a szerkesztőségéhez.)

Tanu „Látnoknak hittem magam és csak én voltam vak. Hová rejtőztem most a bölcsek elől? — Mi marad hát a hátralévő időkre? Dolgozni kell, már csak a megbolondulás ellen is. De mit? Mit dolgozunk egyáltalán a szegény magyar-szellem? Amit a halálos beteg, aki nem akar betegségbe süppedni. — Írjuk meg népünk emlékiratát, figyeljük, mint haldokló orvos magán a tüneteket, tanulságul egy nagy néppathológia számára vagy vágjuk el magunkat a testtől s emelkedjünk fel az örökhöz, mint a görögség Platon korában." (Németh László: Magyarok Romániában.)

Válasz „Sajnos, mivel nagyon kevés a politikai érzékem, nem tudnék olyan taktikai módszert ajánlani, ami a szocializmus politikai győzelméhez vezetne. De ha tudnék is, ilyen orvosszert, mit használna az a mai magyarországi mozgalomnak? Ha azonban a szocializmusnak — hogy Széchenyies szóval éljek — közgondolkodását meg tudnók változtatni s újfajta magatartást kialakítani a történelemmel szemben, lehetetlen, hogy az így korába és környezetébe visszatálált szocialista szellem ne lelné fel a korának és környezetének legmegfelelőbb hadviselést.” (*Vas István: Válasz egy szocialistának.*)

Fegyver *Itt sunyi senkik reformot hazudnak
és gátat vetnek minden igaz utnak*

*Ki itt a nép igaz javát akarja,
annak tetemét már avar takarja*

*Mint veszett eb, vesszen meg minden ember,
ki az igazzal szembenézni nem mer.*

Marconnay Tibor (Leszámolás)

Egészségpolitikai Szemle „Az elmúlt év az egészségpolitika, az egészségvédelem éve volt, mert úgy a törvényhozók fórumain, mint a sajtóban, de épp úgy a legkülönbözőbb magántársaságokban és egyesületek ankétjain domináltak az egészségpolitika körébe vágó beszédek, előadások, felszólalások és viták. Az ország hangos volt az „egészség-től. — Viszont aránylag keveset foglalkoztunk szociálpolitikai kérdésekkel az elmúlt évben. Reméljük, hogy az általunk elképzelt bio-szociálpolitika kifejtésére elég alkalmunk lesz a jövő évben és ki fogjuk tudni elégíteni azokat a mosolyokat, amelyekkel ma még találkozunk, ha biopolitikáról beszélünk.”

Munkaügyi Szemle „Vegyék tudomásul: a legsötétebb reakció még nem, sőt egyáltalában nem faszizmus vagy hitlerizmus.

Egyet mindenestre megtanulhatnak éppen a hitleri programpontok szótárából: Gemeinnutz geht vor Eigennutz!” (*Kovrig Béla: Igen-nem?*)

Magyar Középiskola „A tanulónak tudnia és mélyen átéreznie kell azt, hogy iskolai munkáit szorgalmasan végezve Isten akaratát teljesíti, Istennek szolgál; továbbá, hogy az Istennek, a szülőnek, a hazának joga van elvárni tőle, hogy a tanulás nagy munkáját jól és egész odaadással végezte és hogy e jognak őbenne a szoros állapotbeli kötelesség felel meg, amelyet, ha elhanyagol, jó ember nem lehet. Ezt a szilárd alapot rendszeren a jó házi-nevelés rakja le; folytatja, esetleg pótolja és betetőzi az iskola.” (A szorgalomra nevelés.)

Tükör „Az új év küszöbén új rovattal bővül a Tükör. — Uj rovatunk címe a régi görög költőt, Hesidiost idézi, aki *Munkák* és *Napok* című verses művében ugyszólván Homerossszal egyidőben, a görög történelem és irodalom hajnalán megszabta az emberi munka és kezdeményezés irányait és megszabta a napokat is, amelyeken szerencsésen kezdhető meg valamely tevékenység. Uj rovatunk ugyanezt a címet viseli és egyuttal vállalja ezt a görög örökséget,” (A szerkesztőség közlése.) (M. T.)

A KORUNK HÍREI

Ezen a helyen is köszönjük Miron R. Paraschivescu kollegánknak, amiért jelen számunk eredeti román kézíratai egyrészének megszerzésében segítségünkre volt.

ROMÁNIAI ELŐFIZETŐINK FIGYELMÉBE!
Megkértük és megbíztuk Szabó László unat a „lap előfizető” szerzési munkájának a vezetésével.